

IMAGINE: Vízia mieru v rozdelenom svete

Zborník príspevkov zo XIV. ročníka Medzinárodnej vedeckej konferencie študentov a mladých vedeckých pracovníkov, organizovanej 15. mája 2025 Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Inštitútom politických vied a verejnej správy Fakulty politológie a žurnalistiky Univerzity Marie Curie-Sklodowskej v Lubline, Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity v Miškovci, Ústavom sociálnych štúdií Fakulty regionálneho rozvoja a medzinárodných štúdií Mendelovej univerzity v Brne, a OZ Respublica.

Mária DENCIOVÁ
Lívia JÁNOŠÍKOVÁ
Sergej SINICYN
(eds.)

Košice 2026

*Publikácia vychádza ako výstup grantového projektu KEGA 014UPJŠ-4/2025:
Internacionalizácia, inovácia a modernizácia modulového vzdelávania v
politických vedách*

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:

Mgr. Mária DENCIOVÁ
Mgr. Lívia JÁNOŠÍKOVÁ
Mgr. Sergej SINICYN

VÝKONNÝ REDAKTOR:

Mgr. Sergej SINICYN

REDAKČNÁ RADA:

doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD.	Mgr. Ján Ruman, PhD.
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.	Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.
doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.	Mgr. Peter Dubóczi, PhD.
PhDr. Martin Horemuž, PhD.	Mgr. Martina Hurčalová, PhD.
doc. PhDr. Jozef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M	
doc Ewelina Kancik-Koľtun	
doc. Sándor Fekete	

RECENZENTI:

doc. PhDr. Tomáš Koziak, PhD.	PhDr. Matúš Žac, PhD.
-------------------------------	-----------------------

CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0

Licencia umožňuje dielo voľne zdieľať len s uvedením autora, bez komerčného použitia a bez akýchkoľvek úprav alebo odvodených diel.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Dostupné od: 24. 06. 2026

Umiestnenie: <https://unibook.upjs.sk/sk/>

DOI: <https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4>

ISBN 978-80-574-0534-4 (e-publikácia)

OBSAH

Úvod	4
Mír v turbulentní době: pacifismus na počátku 21. století Josef SMOLÍK.....	6
Identita mládeže v období politickej polarizácie. Výzvy a príležitosti pre demokratické vzdelávanie Stela OLEJÁROVÁ.....	21
Pohyby medzi realitou a fikciou Timotej MIKLOŠ.....	38
Edvard Beneš a jeho skeptická reflexe československo-polských vztahů od 20. do 40. let 20. století Vladimír VOKÁL.....	48
The need for security in the Hungarian political system Daniel KISS.....	67
天下 A Framework of Prosperity for Our Shared Future Máté János TAKÁCS.....	82
Power vacuum in East Africa - is another regional war looming? Ludvig GERGŐ.....	91
Samoderžavie v 21. storočí?: Kontinuita ruského mocenského pôsobenia Marián GLADIŠ.....	104

Úvod

Nachádzame sa v dobe prebiehajúcich vojenských konfliktov, v dobe, kedy normy medzinárodného práva sú hrubo pošliapované štátmi, ktoré sú považované za svetové mocnosti. Ruská federácia vedie vojnu na Ukrajine, Izrael v reakcii na útok Hamásu prakticky zrovnal so zemou Gazu, Spojené štáty americké uniesli legitímne zvoleného prezidenta Venezuely, zaviedli ekonomickú blokádu Kuby s cieľom zmeny režimu a s Izraelom vojensky napadli Irán. Sme svedkami konfliktov v Afrike, aj v Strednej Ázii. Vojenský konflikt na Ukrajine aj na Blízkom východe majú potenciú prerásť do globálneho vojenského konfliktu. Štáty bojujú o zdroje surovín, o ovládnutie trhov, o získanie, respektíve udržanie si dominantného postavenia v medzinárodných vzťahoch. Dôsledkom je, že antagonistické rozpory v spoločnosti sa prehlbujú, spoločensko-politický systém sa stáva nestabilným.

O to viac vystupuje do popredia otázka mieru. Vízia mierového spolunažívania je nanajvýš aktuálna. Predstavuje zložitú mozaiku názorov týkajúcich sa politických, hospodárskych, finančných, kultúrnych a iných oblastí fungovania spoločnosti. Zborník predstavuje len niekoľko čriepkov tejto zložitej mozaiky tak, ako ich vnímajú autori príspevkov.

Zborník prináša pohľad mladých vedeckých pracovníkov na problematiku štátnej moci, reflektuje na mocenské pohyby v rámci delby moci v štáte. Spôsob vnímania politického systému, posudzovania postojov a činov politických subjektov podieľajúcich sa na verejnej moci je úzko prepojený s obsahom a úrovňou vzdelávania danej spoločnosti. Je namieste skúmanie vzťahu medzi formovaním identity mládeže a demokratickou výchovou v kontexte rastúcej polarizácie spoločnosti. Výchova k demokracii sa neukazuje len ako pedagogický nástroj, ale aj ako ochrana demokracie a jej hodnôt.

Najvyššou hodnotou demokracie sa javí život v mieri, bez pocitu ohrozenia zdravia a života.

Stredná Európa je našim bezpečnostným prostredím. Charakter vzťahov medzi štátmi strednej Európy definuje úroveň bezpečnosti ich obyvateľov. Príspevky autorov sa venujú niektorým historickým súvislostiam medzinárodných vzťahov pred druhou svetovou vojnou, konkrétne vzťah Československa a Poľska z pohľadu vtedajšieho prezidenta Eduarda Beneša, najmä však súčasnému vývoju vzťahov Slovenskej republiky a Ukrajiny od začiatku vojenského konfliktu medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou. Politické dianie v strednej Európe významným spôsobom ovplyvňuje politický vývoj v Maďarsku, nadchádzajúce parlamentné voľby určia smerovanie zahraničnej politiky Maďarska.

V obsahu predkladaného textu rezonuje myšlienka, že pre mierové súžitie národov a štátov je nutné brať do úvahy nielen materiálne podmienky a potreby, ale aj spoločenské vedomie rôznych krajín, ich historicko-hmotné dedičstvo, pochopiť rôzne svetonázory a prístupy, ktoré dominovali medzinárodnému systému v posledných storočiach. Mier je stav, kedy štáty nevedú vojnu, spory sa riešia diplomaciou, vo vnútri štátov sa udržiava verejný poriadok, obyvatelia sa cítia bezpečne, môžu bez obáv z budúcnosti vychovávať svoje deti, slobodne pracovať, cestovať, rozvíjať svoje schopnosti. Tvorba mierovej budúcnosti ľudstva je zložitý, neustále prebiehajúci a nikdy nekončiaci proces. Vyžaduje disciplínu v dodržiavaní dohodnutých pravidiel, určitú dávku asertivity, schopnosť prijímať kompromisy a predovšetkým úctu k životu všetkých ľudí, bez ohľadu na ich rasu, národnosť, kultúru, náboženskú príslušnosť a sociálny status.

Košice 2026, Dr.h.c. Doc. JUDr. Stanislav Križovský, PhD., L.LM, MBA

Mír v turbulentní době: pacifismus na počátku 21. století

*Josef Smolík*¹

This article provides a theoretical perspective on the role of pacifism in an era of global conflicts, societal polarization, and environmental challenges. It draws on philosophical positions and adopts a normative approach, focusing on the values and principles of nonviolence. The text examines the historical roots of pacifism, its transformations in the early decades of the 21st century, and its significance as an alternative to violent conflict resolution. It also highlights the cyclical nature of discussions on pacifism, which reemerge during periods of heightened tensions and the search for sustainable paths to peace.

Úvod

Pacifismus (z lat. *pacifikus*, tj. usmířující, či od *pacem facere*, tj. sjednávat mír) od *pacem facere* lze označit za ideologii, filozofii, doktrínu, životní styl či strategii jednání (Žaloudek, 1999, s. 329; Vlček, 2011, s. 185; Macek, 2012, s. 36).

Klíčovým a sjednocujícím prvkem je odmítání násilí a preferování mírových způsobů řešení konfliktů. Z pohledu laického užívání termínu je pacifismus spojován s odporem k válce. Pacifismus se periodicky objevuje jak v teorii, tak i v praxi mezinárodních vztahů. Pacifismus je definován jako postoj, který odmítá válku, násilí, ale i mezinárodní agresi. Jedná se o poměrně vlivnou doktrínu s bohatou historií, která je spojována s idealistickými teoriemi v oblasti mezinárodních vztahů, filozofie, historie či religionistiky. Základním cílem tohoto textu je představit základní argumenty, ale i proudy pacifismu či významné osobnosti, které se k tomuto směru hlásily či jej rozvíjely. Článek je normativního a deskriptivního charakteru, který

---

¹ Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

vybízí k úvahám o lidské agresi, válkách a dalších typech násilných konfliktů.

Z pohledu politologie lze pacifismus chápat jako politickou ideologii, neboť splňuje klíčové charakteristiky, které *Andrew Heywood* spojuje s ideologickými systémy. Jde o soubor hodnot a idejí zaměřený na odmítání násilí a války jako prostředků politického či společenského jednání a na podporu mírového řešení konfliktů. Tento ideologický rámec poskytuje stanovisko, z něhož je svět poznáván a interpretován – pacifismus vidí svět skrze optiku nenásilí a věří v možnost vytvoření stabilní a spravedlivé společnosti prostřednictvím mírových postupů.

Pacifismus má schopnost inspirovat a vést politické kroky. Aktivistická hnutí za mír a odzbrojení, politické kampaně za ukončení konfliktů či mezinárodní iniciativy za podporu dialogu jsou praktickými projevy pacifistických idejí. V souladu s Heywoodovou tezí, že politické ideje nevznikají ve vzduchoprázdnu, pacifismus také odráží konkrétní sociální a historické okolnosti. Například pacifismus 20. století byl hluboce ovlivněn zkušenostmi dvou světových válek a hrozbou jaderného konfliktu. Jako ideologie pacifismus rovněž působí jako „sociální tmel“, sjednocující jednotlivce i skupiny kolem sdílených hodnot, jako je rovnost, nenásilí a spolupráce. Tím poskytuje společenským hnutím morální a hodnotový rámec, který inspiruje jejich činnost a dává smysl jejich politickému jednání. Pacifismus tedy naplňuje funkce politické ideologie tím, že vysvětluje svět (vizi mírového řádu), inspiruje konkrétní politické cíle (odmítnutí válek a podpora nenásilných metod) a poskytuje jednotící rámec pro sociální skupiny, které sdílejí tyto hodnoty (Heywood, 2008, s. 214).

Pacifismus může vycházet z přesvědčení nebo z pragmatismu. Hlavním argumentem pacifistů z přesvědčení je, že válka a násilí jsou nemorální. Pohnutkou k tomuto postoji může být náboženská víra nebo humanistické cítění. Pragmaticky pacifismus se naproti tomu neodvolává na absolutní principy, ale jednoduše předpokládá, že k řešení sporů existují lepší a jednodušší cesty, než jsou války, nebo že

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

cena zaplacená za vedení války bude vždy vyšší než její případné přínosy (Macek, 2012, s. 36).

Pacifismus nerozlišuje mezi válkami spravedlivými (*just war*) a nespravedlivými, i proto je pacifismus spojován s odmítáním vojenské služby (Vlček, 2009, s. 159; Neu, 2013, s. 461–480).

Vývoj pacifistických myšlenek

Pacifismus je v současnosti zvláště zajímavou koncepcí, protože nabízí alternativu k řešení konfliktů ve světě, který čelí rostoucímu násilí a polarizaci. Rusko-ukrajinský konflikt ukazuje destruktivní dopady války nejen na zúčastněné země, ale i na globální ekonomiku a stabilitu. V tomto kontextu pacifismus klade důraz na diplomatická řešení a prevenci násilí, což by mohlo předejít eskalaci konfliktů, které ohrožují celý svět.

V souvislosti s pacifismem je diskutován i terorismus. Pacifismus zdůrazňuje, že boj proti terorismu by měl být veden prostřednictvím dialogu, ekonomického rozvoje a odstranění příčin radikalizace, místo přímých vojenských zásahů, které mohou posilovat extremistické narativy.

Média rovněž hrají klíčovou roli tím, že často dramatizují násilí a prezentují jej jako nevyhnutelnou součást moderního světa. Pacifistické myšlenky naproti tomu usilují o změnu tohoto narativu, upozorňují na alternativní způsoby řešení sporů a podporují kulturu míru.

V době, kdy je násilí hluboce zakořeněno v politice i populární kultuře, pacifismus nabízí cennou výzvu k přehodnocení priorit, zaměřenou na udržitelná řešení konfliktů a posílení nenásilné spolupráce mezi národy.

Z hlediska vývoje pacifismu lze konstatovat, že se jedná o dlouhou filozofickou tradici sahající od starověku.

Vývoj pacifistických myšlenek lze sledovat napříč různými epochami a kulturami, přičemž se postupně transformoval v reakci na měnící se sociální, politické a náboženské okolnosti. Počátky

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

pacifistických myšlenek lze nalézt ve starověkých náboženských a filozofických systémech (např. konfucianství) (Gándhí, 2021; Zhang, 2015, s. 197–218).

První projevy pacifismu můžeme najít již v dobách raného křesťanství ve starém Římě, s dalšími projevy pacifismu se můžeme setkat v myšlení některých pozdně středověkých sekt (Vlček, 2009, s. 160).

Ve středověku pacifistické myšlenky přetrvávaly zejména v náboženských komunitách (Vlček, 2011, s. 186–189). Křesťanské hnutí kvakerů, vzniklé v 17. století, odmítalo násilí a válku na základě biblického přikázání „nezabiješ“. V českém prostředí byl významným představitelem pacifistického myšlení Petr Chelčický, který ve svých dílech kritizoval válku a mocenské struktury, jež považoval za protikladné k pravému křesťanství. Jeho názory rezonovaly s pozdějším důrazem na nenásilí v sociální a politické sféře (Chelčický, 1911; Chelčický, 2011; Vančura, n.d.).

S nástupem osvícenství a racionalismu v 17. a 18. století se pacifismus začal formovat jako součást širších humanistických a filozofických diskurzů. Významným reprezentantem pacifistických myšlenek v mezinárodní politice byl bezpochyby Immanuel Kant, který ve svém díle *K věčnému míru* navrhol pravidla či rámce pro udržení míru a předcházení válkám. Jedním z požadovaných principů podle Kanta je, že by měly stále armády (*miles perpetuus*) časem zaniknout, protože „ohrožují totiž neustále jiné státy svou pohotovostí k válce, a tak je nutí, aby se vzájemně předháněly ve vyzbrojování, které nezná mezí“ (Kant, 1999, s. 11).

V 19. století se pacifismus stal součástí různých sociálních hnutí, včetně hnutí za zrušení otroctví a ženská práva, která zdůrazňovala nenásilí jako prostředek sociální změny (Barash and Webel, 2002).

Přibližně v roce 1815 dochází ve Spojených státech k založení první pacifistické organizace, o rok později ve Velké Británii vzniká Mírová společnost (Peace Society) (Vlček, 2009, s. 160).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

Významným a inspirativním autorem byl *Henry David Thoreau* (1817-1862). *Thoreau* byl zastáncem zrušení otroctví a kritikem moderní americké společnosti. Snažil se o zlepšení osobnosti člověka návratem k přírodě a prosazoval odmítání materiálních statků a moderní způsob života, objevuje se u něj morální apel, abychom vždy činili jen to, co považujeme za správné. Zákon lidskosti musíme postavit výše než zákony vlády. Vláda je nespravedlivá, a pokud nás její nespravedlivost nutí ublížit jiným lidem, musíme její zákony porušit. Nesmíme se obávat trestu, neboť jen ve vězení můžeme setrvat se ctí, pokud žijeme v takovém otrokářském státě. Nemůžeme mít strach z fyzického zákroku proti nám, protože žádná rána nás nebude bolet tolik jako poraněné svědomí. *Thoreau* se výrazným způsobem vymezoval proti financování válečných akcí ze strany Spojených států amerických (vystupoval především proti válce s Mexikem v letech 1846-1848) a byl zastáncem tzv. občanské neposlušnosti (Smolík, 2017, s. 110-111; Macek, 2012, s. 38).

První světová válka přinesla masové zklamání z militarismu a vedla k posílení pacifistických hnutí a myšlenek. První světová válka také měla vliv na internacionalizaci dělnického hnutí a marxistických myšlenek. V tomto období se také začínají objevovat myšlenky, že v zákopech války skončí pouze proletáři, nikoliv představitelé buržoazie a vyšších kruhů. V roce 1920 vznikla Společnost národů, jejímž cílem bylo předcházet válkám prostřednictvím diplomacie a kolektivní bezpečnosti (Danics, Smolík and Strnad, 2024, s. 147; Brock, 1998).

Mezi významné pacifisty této éry patřil *Mahátma Gándhí*, který vedl nenásilný odpor proti britské kolonizaci Indie, a *Lev Tolstoj*, jehož filozofické spisy ovlivnily mnoho mírových aktivistů (Gándhí, 2021; Tolstoj, 1995).

K významným představitelům pacifistického hnutí patřil také *Albert Einstein*, který vstupoval do mezinárodních debat o válce především po nástupu Adolfa Hitlera k moci. V polovině třicátých let

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

se cesty evropských pacifistů rozcházejí. Především z jejich řad odpadá pacifistické hnutí ve státech, kde byl nastolen či upevněn totalitní (autoritativní) mocenský režim, tedy hnutí německé, italské a záhy rakouské (Vančura, n.d., s. 68).

Druhá světová válka přinesla výzvy pro pacifistické ideály, zejména tváří v tvář nacistické agresi, ale i holocaustu a velkému množství civilních obětí. Po válce se pacifismus znovu posílil v důsledku použití jaderných bomb v japonských městech Hirošima (6. 8. 1945) a Nagasaki (9. 8. 1945). V reakci na tyto události se objevila hrozba jaderného zbrojení, především v kontextu začátku studené války (Danics, Smolík and Strnad, 2024, s. 204–205).

V 50. a 60. letech 20. století se objevila nová vlna mírových hnutí, včetně kampaně za jaderné odzbrojení ve Spojeném království a protestů proti válce ve Vietnamu ve Spojených státech. Pacifismus v tomto období byl spjat i s masovou subkulturou *hippies*, která zastávala mírové myšlenky a účastnila se demonstrací proti válce ve Vietnamu. Vliv na subkulturu hippies měla především politická situace v USA. Subkultura reflektovala především válku ve Vietnamu, lidskoprávní otázky, práva menšin v USA, vykořisťování a bipolarizovaný svět rozdělený na země demokratické a na země tzv. socialistického bloku (Sharp, 1973; Smolík, 2017).

V 21. století pacifismus čelí novým výzvám, jako jsou terorismus, občanské války a geopolitické konflikty. Nicméně principy nenásilí a mírového řešení sporů zůstávají relevantní. Moderní pacifistická hnutí často využívají digitální technologie k mobilizaci a šíření svých poselství. Příkladem může být globální protestní hnutí proti válce v Iráku v roce 2003, které využilo internet k organizaci masových demonstrací po celém světě (Boulding, 2000, s. 233–256).

Pacifismus dnes není pouze filozofickým postojem, ale také praktickým přístupem k řešení konfliktů, který zdůrazňuje dialog, porozumění a spolupráci jako alternativy k násilí. Jeho historický vývoj

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

ukazuje, že i přes opakující se výzvy a konflikty zůstává pacifismus důležitou součástí lidského úsilí o spravedlivější a mírovější svět.

Pacifismus jako bumerang

Jak již bylo konstatováno, tak pacifismus je morální a politický postoj, který má pevné základy v přesvědčení, že válka a násilí jsou nejen neefektivními, ale především nemorálními (nehumánními) prostředky řešení konfliktů. Hlavní argument pacifistů z přesvědčení vychází z principu, že mír není jen absencí války, ale výsledkem hluboké mravní obnovy společnosti. Tento přístup klade důraz na vzdělávání, osvětu a podporu nenásilných metod řešení sporů jako cestu k trvalému míru. Pacifisté argumentují, že žádný konflikt nemůže ospravedlnit použití násilí, protože to vede jen k dalšímu utrpení, nespravedlnostem, destrukci, úpadku mravů atp.

Debaty obsahující pacifistické myšlenky se v československém prostředí objevují jako bumerang. V období první republiky (1918–1938) se pacifismus stal součástí širšího společenského diskurzu. Politická kultura nově vzniklého Československa čerpala z ideálů demokracie, humanismu a odmítání války po hrůzách první světové války. Prezident *Tomáš Garrigue Masaryk*, byť ne striktně pacifistický, zdůrazňoval význam etiky a humanismu v politice. Jeho filozofická východiska měla vliv na intelektuální prostředí, kde pacifismus rezonoval jako součást demokratických ideálů (Masaryk, 2011, s. 38–70).

Za součást tradice českého pacifismu lze paradoxně považovat i literární dílo *Jaroslava Haška*, zejména jeho slavný román *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Postava Josefa Švejka, který se vyznačuje pasivním odporem vůči absurditě války a vojenské byrokracie, představuje unikátní formu antimilitarismu. Švejk nepoužívá násilí ani otevřený protest, ale jeho komické a zdánlivě naivní chování podkopává vážnou tvář militarismu a autoritářství. Haškovo dílo tak

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

reflektuje hlubší skepticismus vůči válce jako takové, což je jádrem mnoha pacifistických postojů (Hašek, 2023).

Pacifistické tendence byly zřejmé i v československé politice před druhou světovou válkou, kdy byla vláda často obviňována z přílišného pacifismu a slabé vojenské připravenosti tváří v tvář rostoucímu nebezpečí nacistického Německa.

V československém prostředí po roce 1945 byl pacifismus často spojován s odpírači vojenské služby z důvodu svědomí. Tito jedinci odmítali nastoupit povinnou vojenskou službu, protože to považovali za neslučitelné se svými morálními či náboženskými hodnotami. Například v období socialistického Československa bylo toto rozhodnutí vnímáno jako výraz odporu proti státní moci a militaristickému systému. Po roce 1989, kdy došlo k demokratizaci společnosti, byly tyto postoje více respektovány, což se projevilo například zavedením možnosti civilní služby jako alternativy k povinné vojenské službě (Blažek, 2007).

Příkladem návratu pacifistických ideálů do českého prostředí byly výrazné postoje části veřejnosti během bombardování Jugoslávie v roce 1999. Nejednalo se pouze o pacifismus, ale odmítavé postoje byly součástí širšího protestního hnutí proti zásahům NATO, které měly zastavit humanitární krizi v Kosovu. Bombardování Jugoslávie, zahájené bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN, vyvolalo v české společnosti kontroverze a diskuse o legitimitě vojenské intervence. Pacifisté v ČR tehdy kritizovali tento zásah jako porušení mezinárodního práva a suverenity Jugoslávie, což považovali za nebezpečný precedent pro budoucí mezinárodní vztahy. Zajímavá byla v tomto kontextu i časová posloupnost, ČR do NATO vstoupila 12. 3. 1999 (společně s Polskem a Maďarskem), aby letecké operace byly zahájeny o několik dní později, tj. 20. 3. 1999 (Eichler, 2019, s. 59–60; Biggar, 2013, s. 219–231).

Protesty se soustředily na otázku etiky vojenských intervencí a zdůrazňovaly potřebu diplomatického řešení konfliktů. Veřejné

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

diskuse se účastnili akademici, občanští aktivisté i politici, kteří zastávali názor, že vojenská řešení vedou k dalšímu utrpení a destabilizaci regionu. Tento pacifistický proud byl výrazný i díky tehdejší čerstvé zkušenosti ČR se vstupem do NATO, což přineslo otázky ohledně role země v mezinárodních vojenských strukturách.

Nedávná debata o pacifismu se objevila také v souvislosti s diskusí o plánované výstavbě amerického radaru ve vojenském újezdu Brdy v letech 2007-2009. Tento projekt byl součástí širšího obranného systému USA a NATO a měl sloužit jako ochrana proti případným raketovým útokům. Nicméně jeho plánovaná realizace vyvolala v české společnosti ostré reakce. Řada odpůrců, včetně pacifistických skupin, argumentovala tím, že umístění radaru zvyšuje militarizaci regionu, může ČR zatáhnout do geopolitických konfliktů a je v rozporu s principy neutrality a mírového soužití. Protesty proti radaru zahrnovaly nejen veřejné demonstrace, ale také intenzivní veřejnou diskusi, během níž pacifisté zdůrazňovali potřebu alternativních způsobů zajištění bezpečnosti, jako je posilování mezinárodního dialogu a diplomacie (Maštálka, Neoral and Cironis, 2012).

Tyto příklady ukazují, že pacifismus není jen filozofickou teorií, ale živou a praktickou reakcí na konkrétní výzvy. Ať už se jedná o otázky vojenské služby nebo odpor proti militarizaci, pacifismus v českém prostředí reflektuje hlubší společenské hodnoty a morální dilemata, která jsou stále aktuální.

Pacifismus v československé (a české) společnosti má výraznou stopu i v rámci kultury, včetně knih (*Bílá nemoc, Válka s mloky, Pole orná a válečná, Smrť sa volá Engelchen* atd.) a filmů (např. *Krakatit, Bílá nemoc, Obchod na Korze* atd.).

Pacifismus jako součást předvolebních debat

Pacifismus se v české politice objevuje často jakou součástí veřejných či předvolebních debat. Debaty o militarizaci společnosti se od 90. let objevovaly například před vstupem do NATO, při zahraničních misích Armády ČR (např. Irák, Afghánistán, Mali), či po začátku ruské invaze na Ukrajinu.

Fenomén pacifismu se v předvolebních kampaních politických stran objevuje především z důvodu jeho potenciálu oslovit určité segmenty elektorátu, který sdílí hodnoty spojené s mírem, nenásilím, odporem vůči zbrojnímu průmyslu a diplomacii.

Pacifismus často rezonuje v období mezinárodního napětí, vojenských konfliktů (typicky se jednalo ve Spojených státech například o Vietnamskou válku) nebo při debatách o obranné politice, resp. o zvyšování financí plynoucích do vojenského sektoru ze státního rozpočtu.

Politické strany pacifistické argumenty využívají jako prostředek k vymezení svého hodnotového rámce a k posílení své image jako ochránců mírových řešení, což může přitahovat voliče zejména z řad humanitně orientovaných intelektuálů, mladých lidí a občanů kritických vůči militarismu.

Na předvolebních mítincích je pacifismus často reprezentován prostřednictvím symboliky a rétoriky zdůrazňující mír a dialog. Politici využívají hesla jako „mír skrze diplomacii“, „ne válce, ano spolupráci“, „eskalace zabíjí mír“, „nechceme zbrojit“ atp., aby demonstrovali svůj odmítavý postoj k eskalaci násilí (fotografie č. 1 a 2).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

Obr. č. 1 a 2: *Demonstrace na Staroměstském náměstí v Praze dne 8. 5. 2025 s názvem Česko proti válce.*

Zdroj: Vlastní fotografie.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

Mítinky zahrnují například vystoupení aktivistů, projekce historických paralel s válkami nebo umělecké prvky, jako jsou písně s protiválečnou tematikou. Tyto akce často cílí na emocionální stránku voličů a usilují o vyvolání solidarity s oběťmi konfliktů a s těmi, kteří odmítají násilné řešení problémů.

Pacifismus je na předvolebních akcích nejčastěji dáván do kontextu s několika klíčovými tématy. Mezi nimi dominuje otázka mezinárodních konfliktů, například reakcí na válku na Ukrajině nebo na aktivity NATO a jiných vojenských struktur. Strany využívají pacifismus také k debatám o výdajích na obranu, přičemž zdůrazňují alternativní investice do vzdělávání, zdravotnictví nebo ekologických projektů. Dále bývá pacifismus spojován s tématy lidských práv, na budování globálních partnerství atp.

Pacifismus v kampaních plní i roli kritiky militarizace politiky. Politické strany, které se na pacifismus odvolávají, často vystupují proti zbrojním zakázkám, zahraničním vojenským misím nebo rozmístování vojenské infrastruktury na území státu, což bylo například v ČR reflektováno debatami o umístění radarové základny v Brdech (viz výše). Tímto způsobem pacifismus slouží nejen jako nástroj mobilizace voličů, ale i jako prostředek vymezování se vůči politickým oponentům, kteří militaristické přístupy preferují.

Významným fenoménem současných debat o mezinárodních konfliktech (válkách, genocidách atp.) je především *téma odcizeného násilí*. Odcizené násilí můžeme definovat jako situace v kontextu moderních konfliktů, kdy pachatelé násilí necítí přímou odpovědnost za své činy. Tento jev je posilován technologizací války, kdy drony, robotické systémy a řízené střely umožňují útočit na dálku bez přímého kontaktu s oběťmi. Jedinci tak nemají přímý emocionální prožitek z násilí, což vede do jisté míry k tomu, že se vojenské operace stávají určitou „počítačovou hrou“ v realitě. Oproti tomu ustupuje přímé fyzické násilí mezi jednotlivci (Lipovetsky, 2003, s. 273).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

Významnou roli v tomto odosobnění hrají také média, která konflikty prezentují způsobem, jenž snižuje citovou účast veřejnosti. Oběti (často dehumanizované) jsou redukovány na čísla, záběry destrukce a utrpení se zobrazují selektivně a násilí je vnímáno jako vzdálená, nevyhnutelná realita. Takto pojaté mediální prezentace zvyšují apatii diváků a přispívají k celkovému přijetí války jako „normality“, která je často vzdálená, ale nevyhnutelná.

Odcizené násilí způsobené technologickou a často i geografickou vzdáleností může mít vliv na psychiku pachatelů a osob podílejících se na vojenských operacích, což je může chránit před přímými pocity viny. I proto lze očekávat, že pacifistické myšlenky se zaměří především do oblasti etiky a morálky moderního válčení, včetně takových oblastí jako je propaganda, fake news, dezinformace a deep fakes.

Závěr

Tento příspěvek se zaměřil na představení tématu pacifismu, který zůstává i přes své kritiky součástí společenského, filozofického a politického diskurzu. Jeho historická tradice, sahající od náboženských a filozofických základů až po moderní politická hnutí, dokazuje jeho relevanci i v současném světě (včetně představeného fenoménu odcizeného násilí). Přestože je někdy považován za idealistický nebo naivní, pacifismus poskytuje morální a hodnotový rámec, který inspiruje k hledání nenásilných řešení konfliktů (např. v podobě diplomacie, osvěty, vzdělávání, mezinárodních organizací atp.).

Pacifismus je jednou z „vizí míru v rozděleném světě“, což je i téma této konference. Samotným závěrem lze konstatovat, že slovo „mír“ má svůj obsah, kdy jej vnímáme především jako stav, kdy mezi lidmi (skupinami, národy či dalšími entitami) nedochází k projevům nenávisti a k hromadnému násilí (např. v podobě války). Mír se musí budovat, nikoli zesměšňovat.

Literatura:

- BARASH, D. P., WEBEL, C. P. *Peace and Conflict Studies*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002, 571 s.
- BIGGAR, N. *In defence of war*. Oxford: Oxford University Press, 2013, 361 s.
- BLAŽEK, P. (ed.). *A nepozdvihne meč... odpírání vojenské služby v Československu 1948-1989*. Praha: Academia, 2007, 339 s.
- BOULDING, E. *Cultures of Peace: The Hidden Side of History*. Syracuse: Syracuse University Press, 2000, 368 s.
- BROCK, P. *Varieties of Pacifism: A Survey from Antiquity to the Outset of the Twentieth Century*. Syracuse: Syracuse University Press, 1998, 111 s.
- DANICS, Š., SMOLÍK, J., STRNAD, Š. *Aspekty bezpečnostní politiky*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2024, 267 s.
- EICHLER, J. *Expanze na pozvání: rozšiřování NATO a jeho důsledky*. Praha: Karolinum, 2019, 236 s.
- GÁNDHÍ, M. K. *Můj život, aneb, O mých experimentech s pravdou*. Petrovice: ProfiSales, 2021, 429 s.
- HAŠEK, J. *Osudy dobrého vojáka Švejka. Díl 1-4*. Praha: Odeon, 2023, 615 s.
- HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 4. vyd. 368 s.
- CHELČICKÝ, P. *O boji duchovním a trojím lidu*. Praha: J. Otto, 1911, 192 s.
- CHELČICKÝ, P. *Sít víry*. Česká knižnice. Brno: Host, 2011, 412 s.
- KANT, I. *K věčnému míru: filosofický projekt. O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Praha: Oikoymenh, 1999, 101 s.
- LIPOVETSKY, G. *Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prosto, 2003, 311 s.
- MACEK, P. *Pacifismus*. In: Kol.: *Systémové alternativy kapitalismu...a další témata z politicko-ekonomického cyklu Pražské školy alternativ*. Sborník 02/03. Praha: Ekumenická akademie, 2012, s. 36-40.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-01>

- MASARYK, T. G. *Ideály humanitní: a texty z let 1901-1903. Spisy T.G. Masaryka*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2011, 519 s.
- MAŠTÁLKA, J., NEORAL, P., CIRONIS, P. *Boj o kótu 718: kronika protestu občanů ČR proti výstavbě amerického radaru v Brdech 2007-2009*. Trokavec: obe Trokavec, 2012, 247 s.
- NEU, M. The tragedy of justified war. *International relations*, 4/2013, s. 461-480.
- SHARP, G. *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent, 1973, 913 s.
- SMOLÍK, J. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017, 278 s.
- TOLSTOJ, L. N. *Království Boží je ve vás*. Praha: Svoboda, 1995, 192 s.
- VANČURA, J. *Einsteinovo řešení světa bez válek*. Brno: Doplněk, 2001, 168 s.
- VLČEK, B. Každý má právo odmítnout. *Vojenské rozhledy*, 4/2011, s. 185-189.
- VLČEK, B. Pacifismus a doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu a válečného stavu. *Vojenské rozhledy*, 1/2009, s. 159-161.
- ZHANG, F. Confucian Foreign Policy Traditions in Chinese History, *The Chinese Journal of International Politics*, 2/2015, s. 197-218.
- ŽALOUDEK, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1999, 559 s.

Identita mládeže v období politickej polarizácie. Výzvy a príležitosti pre demokratické vzdelávanie

*Stela Olejárová*¹

Paper explores the relationship between adolescent identity formation and democratic education in the context of increasing polarization. Drawing on secondary data, we examine how polarization influence youth perception and trust in democratic institutions. The findings emphasize the urgency of initiating democratic education earlier, ideally from the age of 15, during a critical period of identity development. Democratic education is not only shown as a pedagogical tool, but as a safeguard for democracy and its values

Úvod

V posledných desaťročiach čelíme rastúcej spoločenskej a politickej polarizácii, ktorá sa prejavuje v rôznych oblastiach spoločenského života, nielen vo verejnom diskurze. Takéto delenie spoločnosti ovplyvňuje nielen medziľudské vzťahy, ale aj individuálne vnímanie identity. Prejav polarizácie majú osobitý dopad najmä na mládež, ktorá prechádza procesom dospievania. Dospievanie predstavuje kľúčové vývinové obdobie, počas ktorého sa formuje identita jednotlivca. Pri tomto formovaní identity sa prihliada na vplyvy zo strany rovesníkov, rodiny, médií či sociálnych sietí. Protichodné naratívy a polarizované obsahy posilňujú vplyv uzatvorených skupín, ktoré sa dištancujú od pluralitnej spoločnosti. Nárast polarizácie vedie k oslabovaniu dôvery v demokratické inštitúcie, čo potvrdzujú aj výskumy, ktoré identifikujú mladých ľudí ako skupinu, ktorá je najmenej spokojná s fungovaním demokracie spomedzi všetkých vekových skupín.

---

¹ Fakulta sociálnych vied, stav politických vied a verejnej správy, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

V tomto kontexte nadobúda demokratické vzdelávanie zásadný význam. Demokratické vzdelávanie nie je len o odovzdávaní poznatkov ale poskytuje tiež aj priestor pri rozvoji demokratických postojov, hodnotovej orientácie a občianskej participácie. Vzdelávacie inštitúcie zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní mládeže a jej demokratickej kultúry, keďže vedia reflektovať na práve prebiehajúce meniace sa spoločenské podmienky a rozvíjať kritické myslenie.

Hlavným cieľom článku je predstaviť aké spôsoby možno využiť k rozvoju občianskych kompetencií, odolnosti voči dezinformáciám a boju proti radikalizácii. Pri písaní článku vychádzame z predpokladu, že vzdelávanie zohráva kľúčovú úlohu pri budovaní inkluzívnejšej a odolnejšej demokratickej spoločnosti.

Politická polarizácia jej príčiny a prejavy

Politický radikalizmus, anti-globalizmus, násilný extrémizmus, kognitívna radikalizácia, ideologicky založené násilie, reprezentujú dôsledky politickej polarizácie. Politická polarizácia predstavuje v súčasnosti naliehavú politickú tému (Reailjan, 2019; Pausch, 2021). Dôvodom je aj fakt, že je jedným z nosných pilierov, ktorý sa podieľa na zhoršovaní demokracie a jej kvality (van der Veen, 2023). Ale čo vlastne polarizácia znamená, na čom stavia a je jej efekt stály a nemenný? Existujú viaceré typy polarizácie, ktoré vnímajú štiepenie spoločnosti na rôznych úrovniach. Medzi dve najznámejšie typy polarizácie patrí ideologická a afektívna polarizácia (Riera and Madariaga, 2023; Rogowski and Sutherland, 2015; Wagner, 2021).

Ideologická polarizácia sa sústreďuje na postoje jednotlivcov, skupín, politických strán k problémom a na rozdelenie týchto postojov. Takáto polarizácia predstavuje spektrum názorov, kde väčšina občanov sa nachádza na jednom alebo druhom konci spektra, tzv. bimodálne rozdelenie. Ideologická polarizácia sa môže prejavovať vo všeobecnej rovine, tj. extrémne postoje sa rozširujú na mnoho rôznych otázok

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

súčasne, alebo sa polarizácia týka jednej konkrétnej oblasti, tj. protichodný postoj nemá spoločný základ (van der Veen, 2023).

Ideologická polarizácia v tomto prípade predstavuje rozdiely v názoroch a presvedčeniach, ktoré sa prejavujú naprieč spoločenskými a politickými témami, alebo je uplatňovaná na konkrétnu oblasť konfliktu. V oboch prípadoch však dochádza k vytvoreniu ostro oddelených táborov, ktoré majú opačné hodnotové orientácie a spoločný rámec pre diskusiu je mnohokrát minimálny až chýbajúci. Práve takáto forma názorového nesúladu a rozdelenia vedie k vytváraniu afektívnej polarizácie, ktorá nepredstavuje len nesúhlas, ale emočne podfarbený odpor voči „druhej strane“.

Afektívna polarizácia predstavuje mieru, do akej občania cítia sympatie voči stranickým skupinám (Wager, 2021). V rámci afektívnej polarizácie hlavnú premennú tvoria emócie, ktoré sú využívané ako politická stratégia, ktorá spochybňuje „racionálne“ myslenie a výsledky vedeckého výskumu (Schledorn, 2024). Afektívna polarizácia opisuje mieru, do akej miery sú od seba subjekty vzdialené, „nemajú sa radi a nedôverujú nikomu z druhej strany“, vyčleňujú sa skupiny „my/inside“ a „oni/outside“. Afektívna polarizácia, na rozdiel od ideologickej je jasne prepojená s aspektom osobnej identity, kde stranícka príslušnosť jednoznačnejšie kategorizuje skupiny my a oni.

Afektívna polarizácia nie je len o odlišných postojoch, ale najmä o emočnom naladení a emocionálnej averzii voči príslušníkom opačných názorových skupín. Jej ukotvenie v osobnej a skupinovej sociálnej identite spôsobuje, že politická príslušnosť a idey sa prelínajú s tým, kým jednotlivec naozaj je. Afektívna polarizácia vplýva na medziľudské vzťahy, ovplyvňuje každodenné interakcie, výber priateľov a presahuje rámec verejnej debaty.

Takéto rozdeľovanie sa však neobmedzuje len na medziľudské vzťahy v reálnom prostredí. Posledné dekády boli charakteristické vytváraním digitálnych životov, ktoré sa prejavujú aj cez sociálne médiá. Tieto platformy majú veľký vplyv na duševnú pohodu

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

jednotlivcov a sprostredkujú sociálne väzby (Jacob and Banisch, 2023). Vidíme však, že sa pomocou sociálnych sietí polarizácia prenáša z reálneho sveta do toho digitálneho. Okrem toho, že internet a online platformy pomáhajú ľuďom spojiť sa, uľahčujú taktiež šírenie konšpiračných teórií a zvyšujú spoločenskú polarizáciu.

Digitálne prostredie predstavuje nové dynamiky šírenia politických postojov a emócií. Sociálne siete sú zodpovedné nielen za sprostredkovávanie komunikácie, ale sú aktívne v sprostredkovaní informácií, aké sa k jednotlivcom dostávajú. Personalizované algoritmy, ktoré sú vytvorené podľa predchádzajúceho sa správania užívateľa, vedie k vytváraniu informačných bublín, tzv. filter bubble (Arguedas et al., 2022). Takéto názorové ukotvenie zosilňuje existujúce presvedčenia a obmedzuje prístup k alternatívnym názorom. Algoritmické nastavenie týchto platforiem maximalizuje svoj dosah najmä obsahom, ktorý je emocionálne nabitý a polarizujúci. Takýto druh obsahu má vyššiu mieru interakcií (tj. sledovania, zdieľania, komentovania, etc.) ako obsah neutrálny.

Polarizácia v online prostredí je špecificky citlivá vo vzťahu k mladým ľuďom, ktorí sú najaktívnejšími užívateľmi sociálnych sietí. V prostredí týchto platforiem sú vystavovaní obsahu, ktorý má potenciál formovať ich hodnotové orientácie a postoje k spoločenským otázkam.

Tento proces prispieva k formovaniu kognitívnej radikalizácie, pri ktorej jednotlivci vnímajú svet ako rozdelený. Odlišný názor nie je len nesprávny, ale aj nebezpečný (Wolfowicz et al., 2021). Znepokojujúcim je tento vývoj v kontexte adolescentného vývinu, kedy si mladí ľudia formujú politickú identitu a zároveň prechádzajú obdobím s potrebou spoločenského prijatia. Zjednodušovanie komplexných spoločenských tém a vyhýbanie sa diskusiám znižuje schopnosť viesť otvorený dialóg, oslabuje spoločenskú participáciu a ohrozuje udržateľnosť vysokej kvality demokracie a demokratických procesov.

Identita mládeže v sociálnom a politickom kontexte

Štúdium identity mládeže je rozsiahlou interdisciplinárnou témou, ktorá je prítomná v sociológii, psychológii, antropológii či politických vedách. Kapitola sa zaoberá formovaním identity mládeže ako procesom, ktorý je sociálne previazaný so spoločnosťou a zmenami v živote.

Vzhľadom na rozšírený záujem o štúdium mládeže je nutné porozumieť aj pojmu mládež a tomu, čo predstavuje. Mládež a mladosť sa posudzujú v troch hlavných aspektoch:

- Ako určitý biologický vek
- Ako stav daný sociokultúrnymi kritériami
- Ako určitá skupina/generácia s internými hodnotami

Z dôvodu rozsiahlosti pojmu mládež sa venujeme mládeži vo veku od 15 do 34 rokov, s bližším zameraním na 15 až 18-ročných mládežníkov, ktorí predstavujú dôležitú skupinu na úrovni sekundárneho vzdelávania, kde môže prebiehať aj demokratické vzdelávanie, pričom zároveň reprezentujú skupinu budúcich prvovoličov.

V dospievaní sa vyskytujú zmeny biologické, kognitívne a sociálne. To všetko zapríčiňuje zmenu vo vnímaní samého seba aj spoločnosti okolo dospievajúcej mládeže, tzv. psychosociálny vývoj. Psychosociálny vývoj sa vzťahuje na vývoj osobnosti vrátane sociálnych zručností a postojov (Branje and Koper, 2018). Tieto vývinové zmeny zároveň vytvorili teoretické východiská pre skúmanie identity v období dospievania. Táto téma je najznámejšie obsiahnutá v práci *Eriksona* o psychosociálnom vývoji a v *Marciovom* modeli statusu identity. Eriksonova teória sa zaoberá ôsmimi štádiami psychosociálneho vývoja a opisuje individuálny ľudský vývoj. Táto teória popisuje osem vzájomne prepojených štádií, kde jednotlivci čelia

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

psychosociálnej výzve alebo kríze. Tá sa skladá z protichodných psychologických a sociokultúrnych potrieb. Psychosociálna kríza v tomto prípade predstavuje bod zlomu, potenciál pre rozvoj, v ktorom sú jednotlivci zraniteľní. Neschopnosť adekvátne reagovať a riešiť krízu môže viesť k nižšiemu stavu blahobytu (Branje and Koper, 2018).

Tabuľka č. 1 *Fázy vývoja jednotlivca.*

<i>Fáza</i>	<i>Opis</i>
<i>1. Fáza - Obdobie detstva: Dôvera vs. Nedôvera</i>	<i>V živote jednotlivca je prítomný opatrovatel', ktorý zabezpečuje náklonnosť a základné potreby.</i>
<i>2. Fáza - Obdobie ranného detstva: Autonómia vs. Hanba, pochybnosti</i>	<i>Opatrovateľ zabezpečuje bezpečné prostredie a podporuje sebestačnosť.</i>
<i>3. Fáza - Obdobie hry: Iniciatíva vs. Vina</i>	<i>Jednotlivec je vedený opatrovateľom k vlastným iniciatívam a záujmom.</i>
<i>4. Fáza - Obdobie školského veku</i>	<i>Jednotlivec prechádza fázou vzdelávania, ktoré je odmeňované za jeho úspešné zoládnutie.</i>
<i>5. Fáza - Obdobie dospievania: Identita vs. Zmätok v identite</i>	<i>Jednotlivec zvažuje svoje predchádzajúce skúsenosti, spoločenské očakávania a svoje ambície pri vytváraní svojich osobných hodnôt</i>
<i>6. Fáza - Obdobie mladej dospelosti: Intimita vs. Izolácia</i>	<i>Jednotlivec si buduje blízke priateľské vzťahy a hľadá si dlhodobý partnerský vzťah</i>
<i>7. Fáza - Obdobie dospelosti: Generativita vs. Stagnácia</i>	<i>Jednotlivec odovzdáva svoje skúsenosti prostredníctvom rodičovstva, vzdelávania.</i>
<i>8. Fáza - Obdobie vysokého veku: Integrita vs. Zúfalstvo</i>	<i>Jednotlivec rekapituluje svoje osobné životné úspechy</i>

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

Zdroj: Spracovanie autorky podľa *Gabriel A. Orenstein, Lindsay Lewis, 2022.*

Marciova teória vychádza a rozširuje Eriksonovu teóriu o psychosociálnom vývoji, pričom sa primárne zameriava na dospievajúcich. Marciova teória vníma dospievanie nie ako zmätok v identite, ale ako rôznorodosť identít v rôznych životných oblastiach (náboženstvo, vzťahy, roly v povolani, atď.). Identita sa u dospievajúceho tvorí krízou, obdobím otrasov, ktorého konečným výsledkom je záväzok v určitej hodnote (Learning Theories, 2025).

Adolescentná mládež skúma svoju nezávislosť a začína objavovať svoje roly a svoje miesto v spoločnosti. Budujú svoju identitu, prehodnocujú jej nastavenie z detstva. Počas tohto obdobia adolescentná mládež musí objaviť svoju vlastnú identitu a zároveň sa vyrovnávať so sociálnymi interakciami a začleňovaním do spoločnosti. Súčasná západná spoločnosť je typická svojim dlhým obdobím vzdelávania a oneskoreným prechodom do dospelosti, preto je obdobie formovania identity predĺžené (Branje and Koper, 2018).

Čo sa však stane v čase, naratívy sa stávajú bežnou súčasťou prostredia, v ktorom mladí ľudia vyrastajú. Mimoriadne citlivé obdobie dospievania vplýva na to, akým spôsobom sú vnímané sociálne podnety. Podľa toho sa jednotlivec orientuje, ako je vo svojej sociálnej skupine prijímaný. V polarizovanom prostredí však môže dochádzať k ohrozeniu pozície v skupine, ak sa názorovo nezhodujú. Takéto správanie môže viesť ku prispôbeniu sa dominantnej skupine alebo naopak vyhraneniu identity, ktorá je formovaná v opozícií na základe vlastných hodnôt.

Dynamika vývinu identity v období dospievania teda poukazuje na to, že mládež nefiguruje len ako pasívny prijímateľ vonkajšieho prostredia a jeho vplyvov, ale aktívne s nimi pracuje pri formovaní svojej identity, svojho „ja“. V kontexte spoločenského diania, kde dochádza k čoraz výraznejším odklonom a kde sa politická príslušnosť stáva identitárnou kategóriou, je mladý človek vystavený zložitému

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

rozhodovaniu sa. Otázke, ako sa prejaviť a najmä ako si obhájiť svoju identitu bez straty autonómie a zároveň bez vylúčenia zo svojej skupiny, keďže identita sa neformuje len vnútorne, ale silne na ňu vplýva aj spoločenské prostredie.

Z tohto dôvodu je nutné venovať zvýšenú pozornosť prostrediu, v ktorom mládež trávi najviac času. Z toho dôvodu je demokratické vzdelávanie, ako súčasť vzdelávacieho procesu, vhodným nástrojom podpory kritického myslenia, aktívneho občianstva a budovania demokratickej kultúry.

Demokratické vzdelávanie ako nástroj posilňovania občianskych kompetencií

Spoločenský konsenzus predpokladá, že vzdelanie je nástrojom k blahobytu. Štýl a rozsah vzdelávania ovplyvňuje aj kultúra a politika krajiny. Tento vzťah však pôsobí recipročne. Vzdelanie ovplyvňuje spoločnosť (Alshurman, 2015).

Otázka demokratického vzdelávania je v terajšom ponímaní obzvlášť dôležitá, aj napriek tomu, že pohľady na demokraciu sa rôznia. Demokracia predstavuje systém, ktorý ovplyvňuje štruktúru spoločnosti. Poskytuje záruky rovnosti, slobody, politickej a spoločenskej participácie.

Z predchádzajúcich kapitol však vyplýva, že identita mládeže sa dnes formuje v podmienkach výraznej spoločenskej polarizácie, fragmentácie a zníženej dôvery v demokratické inštitúcie. Tento faktor poukazuje na potrebu cielej podpory demokratických hodnôt a rozvoja občianskych kompetencií počas obdobia dospievania. Demokratické vzdelávanie v tomto kontexte nadobúda zásadný význam ako nástroj, ktorý pomáha orientovať sa v spoločenských konfliktoch, rozvíjať kritické myslenie a podporovať aktívne občianstvo.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

Čo všetko zahŕňa demokratické vzdelávanie? Demokratické vzdelávanie predstavuje široký koncept, ktorý v sebe zahŕňa ako obsah výučby ako aj spôsob, akým sa vzdelávanie uskutočňuje. Podľa Rady Európy (Rada Európy, 2025) je vzdelávanie k demokratickému občianstvu chápané ako „odborná príprava“, postupy a činnosti, ktorých cieľom je prostredníctvom vybavenia študentov vedomosťami, zručnosťami a porozumením a formovaním ich postojov a správania ich posilniť na uplatňovanie a obhajovanie ich demokratických práv a povinností v spoločnosti, na oceňovanie rozmanitosti a na aktívnu účasť v demokratickom živote s cieľom presadzovať a chrániť demokraciu a právny štát.“ Pričom jej hlavným zameraním je aktívna účasť vo vzťahu ku všetkým sféram spoločnosti. Programy krajín OECD (OECD, 2023) zdôrazňujú demokratické vzdelávanie prostredníctvom aktívnej participácie a zážitkového učenia v oblastiach, akými sú zapojenie sa do komunity, participatívne rozpočtovanie či mediálna gramotnosť a využívanie médií. Podľa autorov *Wadhama, Christensena a Learyho* (Wadham et al., 2024) pri skúmaní demokratického vzdelávania identifikujeme štyri hlavné oblasti, ktoré zastrešujú metódy využívané v tomto druhu vzdelávania. Medzi tieto metódy patrí výskumná metóda (výskum, project-based learning, pozorovanie, etc.), umelecká metóda (divadlo, tanec, maľba, etc.), ústna metóda (dialóg, debata, interview, etc.) a poslednou je metóda, ktorá sa sústreďuje na študenta (triedne stretnutia, spolupráca, zážitkové učenie, etc.). Tento prehľad predstavuje možnosti prepájania teórie so zručnosťami v praxi.

Základné oblasti demokratického vzdelávania podľa uvedených príkladov zahŕňajú tri dimenzie: teoretickú časť, praktickú časť a hlavné ciele. Teoretická časť poskytuje základné znalosti o demokracii, politickom systéme, fungovaní inštitúcií, prehľad práv a povinností občanov, etické a hodnotové otázky. Praktická dimenzia poskytuje možnosti aktívnej participácie v školskom prostredí. Príkladom slúži

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

možnosť ovplyvňovať školské prostredie skrz žiacke parlamenty a debaty. Teoretické znalosti sú uplatňované prostredníctvom týchto aktivít. Pod treťou dimenziou demokratického vzdelávania chápeme, aké sú jej výsledky. Študenti porozumejú ich právam a povinnostiam, pričom aktívne vedú dialóg bez násilia ako formy riešenia konfliktov.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že demokratické vzdelávanie vplyva na formovanie hodnôt a presvedčení mládeže. V polarizovanom prostredí je demokratické vzdelávanie nielen prostriedok ku zvyšovaniu politickej gramotnosti, ale aj nástroj k rozvoju schopností logickej argumentácie, slušnej diskusie, kritického myslenia a rešpektu.

Metodológia

Predstavený článok je koncipovaný ako prehľadová analýza, ktorá čerpá dáta zo sekundárnej analýzy dostupných výskumných dát, odborných zdrojov z oblasti vývinu identity dospievajúcich, spoločenskej a politickej polarizácie a demokratického vzdelávania. Cieľom príspevku nie je vytvárať nové empirické dáta, ale zhromaždiť, analyzovať a interpretovať existujúce poznatky z relevantnej literatúry s cieľom poskytnúť ucelený obraz o skúmanej problematike. Výskum bol realizovaný kvalitatívnou metódou a zameriaval sa na identifikáciu vzorcov, trendov a vzťahov medzi formovaním identity mládeže v kontexte spoločenskej polarizácie a ich vzťahu k demokratickým hodnotám.

Práca bola orientovaná na tri tematické oblasti, čomu prislúchal aj výber zdrojov. V oblasti polarizácie sme vychádzali najmä z prác akademikov *van der Veena*, *Wagnera* a *Schledorna*. V oblasti vývinu adolescentnej identity sme pracovali s teóriami Eriksona a Marcia. K interpretácii postojov mládeže sme využili výskum Cambridgskej univerzity, konkrétne centra Bennett Institute, ktorý predstavil svoju longitudinálnu štúdiu o miere dôvery k demokracii medzi

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

jednotlivými generáciami. Konceptualizácia a realizácia demokratického vzdelávania vyšla zo zdrojov Rady Európy a OECD.

Analýza prebiehala v dvoch etapách. Prvou etapu tvorilo tematické triedenie informácií a následne bolo aplikované kontextuálne prepojenie jednotlivých oblastí. Dôraz bol kladený najmä na identifikáciu praktických implikácií, ktoré môžu byť využité pri navrhovaní vzdelávacích školských prístupov podporujúcich rozvoj demokratickej kultúry mládeže.

Príspevok má ambíciu nie len informovať o aktuálnych výzvach ale aj predstaviť overené prístupy a best practices, ktoré slúžia ako inšpirácia pre školy, vyučujúcich, organizácie pracujúce s mládežou ale aj tvorcov vzdelávacích politík.

Vzhľadom na zvolený kvalitatívny prístup v príspevku, boli formulované následné výskumné otázky.

VO1: Ako ovplyvňuje polarizácia vývin identity dospelujúcej mládeže?

VO2: Aký význam má demokratické vzdelávanie vo vzťahu k demokratickej identite mládeže?

VO3: Aké príklady demokratického vzdelávania majú opodstatnený potenciál prenosu?

Výskumné otázky ohraničujú rámec skúmania v oblasti vzdelávacej politiky. Odpovede na ne poskytujú taktiež praktickú relevanciu skúmanej témy.

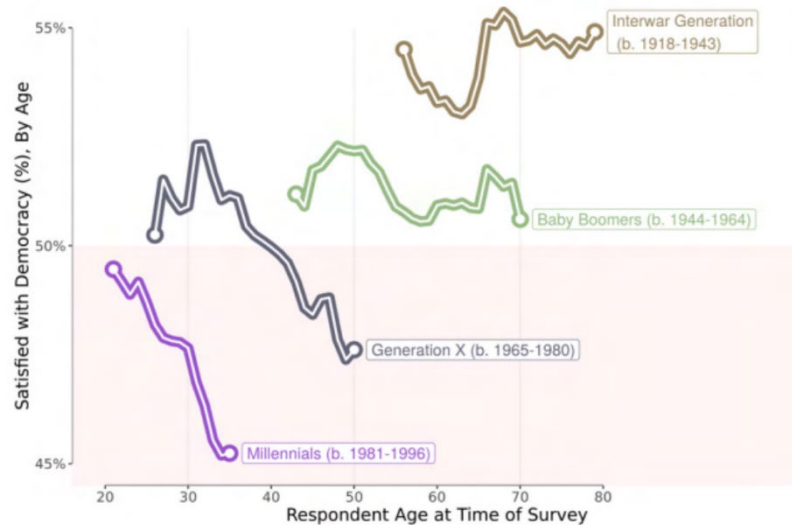
Diskusia

Podľa výskumu Cambridgskej univerzity, Bennet Institute for Public Policy (Cambridge University, Bennet Institute for Public Policy, 2020) z roku 2020 vyplýva, že miera viery v demokratickú politiku je u mladých ľudí (od 18 do 30 rokov), generácia mileniálov, nižšia ako v akejkolvek inej vekovej skupine. V porovnaní so staršími generáciami, generáciou X a generáciou „baby boomers“ vykazuje táto skupina nižšiu mieru spokojnosti s fungovaním demokracie a skeptickejši

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

postoj k jej schopnosti reflektovať na ich potreby. Tento pokles sa výrazne týka najmä štyroch regiónov, a to Latinskej Ameriky, Európy, subsaharskej Afriky a anglosaských demokracií. Dôvodov tohto poklesu je viacero. Jedná sa najmä o ekonomickú neistotu, strach a neistotu z dopadu klimatických zmien, až po pocit vylúčenia z politických procesov. Výskum tiež ukazuje, že v štátoch, kde boli zvolení populistický lídri, dochádza k dočasnému nárastu spokojnosti mladých ľudí s demokraciou (16% medzi jednotlivcami vo veku od 18 do 34 rokov) avšak iba počas prvého funkčného obdobia týchto lídrov. Porovnateľný nárast dôvery však nie je zaznamenaný v prípadoch, kde títo lídri zostali pri moci dlhšie alebo kde zviľazili umiernení politickí aktéri.

Obrázok č. 1: Spokojnosť s demokraciou podľa veku.

Zdroj: Foa, R.S., Klassen, A., Wenger, D., Rand, A., M. Slade. 2020.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

Aj z týchto zistení vyplýva potreba začať s demokratickým vzdelávaním už v skoršom veku, ideálne v období stredoškolského vzdelávania, približne okolo pätnásteho roku života. Ako už bolo vyššie spomínané, toto vývinové obdobie je typické intenzívnym formovaním identity a postojov. Včasná podpora a rozvoj demokratického vedomia, kritického myslenia a schopnosti diskutovať umožňuje mladým ľuďom nielen lepšie pochopiť fungovanie spoločnosti, ale aj aké možnosti existujú, aby sa stali jej aktívnou súčasťou. Demokratické vzdelávanie na nižšej úrovni vzdelávacieho systému môže zohrávať kľúčovú úlohu v budovaní dôvery v demokraciu pred vstupom do dospelosti a aktívnym rozhodovaním o svojich zástupcoch.

Pre niektoré štáty však demokratické vzdelávanie nie je novinkou, ale je súčasťou etablovaného vzdelávania. Overené praktiky, tzv. best practices, akými sú implemetácia žiackych / študentských parlamentov, kde študenti rozhodujú o školskom prostredí, či organizácii študentských podujatí, podieľaní sa na chode školy, etc. Estónsky príklad personalizovaného vyučovania umožňuje študentom vybrať si predmety, akými sú „Rights & Democracy“, pričom využíva otvorené diskusie a využíva zážitkový prístup k učeniu. Takýmto spôsobom prepája teoretické vzdelávanie s demokratickými hodnotami v praxi (Saner, 2024).

Na základe analýzy sekundárnych dát možno identifikovať štyri kľúčové odporúčania pre vzdelávaciu a politickú prax so zameraním na podporu demokratickej kultúry a znižovania úrovne polarizácie. Prvým odporúčaním je zavádzanie princípov demokratického vzdelávania do nižších stupňov vzdelávania ako preventívneho opatrenia pred hlbšou názorovou polarizáciou. Druhým odporúčaním je podpora aktívnej participácie a zapájanie žiakov do rozhodovacích procesoch v školskom prostredí. Takéto zapájanie môže prebiehať skrz žiacke parlamenty, simuláciu volieb či debatných klubov. Tretím odporúčaním je rozvoj kritického myslenia a mediálnej gramotnosti.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

Takáto zručnosť podporuje odolnosť voči konšpiračným teóriám a extrémistickým naratívom. Štvrtým a posledným odporúčaním je vytvoriť mechanizmy na pravidelné hodnotenie dopadov demokratického vzdelávania, ich silné a slabé miesta.

Záver

Ak chceme vytvoriť spoločnosť, ktorá je demokraticky odolná, mládež nesmie byť vnímaná len ako pasívny príjemca vedomostí, ale mala by sa aktívne zapájať do formovania demokratického prostredia. Táto výzva sa týka každého, kto vplýva na tento vývoj. Podpora otvoreného dialógu, rešpektu a dôvery v demokraciu by nemala byť jednorázovým cieľom. Ide o dlhodobý a systematický proces, ktorý má potenciál vytvoriť generáciu mladých ľudí, ktorá nielen chápe demokratické hodnoty, ale ich aj ochraňuje. V období, keď je dôvera v demokratické inštitúcie ohrozená, je takýto prístup nielen dôležitý, ale je nevyhnutný.

Literatúra:

- ALSHURMAN, M.: *Democratic Education and Administration*. [online], [cit. 22/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815005881>>
- BRANJE, S., KOPER, N.: *The SAGE Encyclopedia of Lifespan Human Development*. "Psychosocial Development" [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <https://research-portal.uu.nl/files/63639615/the_sage_encyclopedia_of_lifespan_human_development_i20544.pdf>.
- ESSOMBA, M., NADEU, M., TARRÉS, A.: *Youth Democratic Political Identity and Disaffection: Active Citizenship and Participation to Counteract Populism and Polarization in Barcelona*. [online], [cit. 24/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.mdpi.com/2075-4698/13/12/245>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

JACOB, D., BANISCH, S.: *Polarization in Social Media: A Virtual Worlds-Based Approach*. [online], [cit. 22/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.jasss.org/26/3/11.html>>

LEARNING THEORIES, *Identity Status Theory (Marcia)*. [online], [cit. 26/06/2025]. Dostupné na internete: <https://learning-theories.com/identity-status-theory-marcia.html#google_vignette>.

OECD, *Engaging young citizens. Civic education practices in the classroom and beyond*. [online], [cit. 20/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/en/publications/engaging-young-citizens_2166378c-en.html>.

ORENSTEIN, G., A., LEWIS, L.: *Erikson's Stages of Psychosocial Development*. [online], [cit. 22/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK556096/>>.

PAUSCH, M.: *The future of polarisation in Europe: relative cosmopolitanism and democracy*. [online], [cit. 24/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1186/s40309-021-00183-2>>.

RADA EURÓPY, *What is EDC/HRE*. [online], [cit. 24/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/edc/what-is-edc/hre#%2210617363%22:0>>.

REALJAN, A.: *'Fear and loathing across party lines' (also) in Europe: Affective polarisation in European party systems*. [online], [cit. 20/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1475-6765.12351>>.

RIERA, P., MADARIAGA, A., G.: *Overlapping polarization: On the contextual determinants of the interplay between ideological and affective polarization*. [online], [cit. 20/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379423000501>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

ROGOWSKI, J. C., SUTHERLAND, J., L.: *How Ideology Fuels Affective Polarization*. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11109-015-9323-7>>.

ROSS ARGUEDAS, A., ROBERTSON, C., FLETCHER, R., NIELSEN, R. *Echo chambers, filter bubbles, and polarisation: a literature review*. [online], [cit. 24/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:6e357e97-7b16-450a-a827-a92c93729a08>>

SANER, E.: *Free lunches, brain breaks and happy teachers: why Estonia has the best schools in Europe*. [online], [cit. 20/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2024/mar/27/free-lunches-brain-breaks-and-happy-teachers-why-estonia-has-the-best-schools-in-europe>>.

SCHLEDORN, J.: *Not About Facts, but Emotions? Political Polarisation as a Problem of Redescription*. Vol.31, No.3, pp.343-363. [online], [cit. 20/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13183222.2024.2383906>>.

VAN DER VEEN, O.: *Political polarisation compared: creating the comparative political polarisation index*. [online], [cit. 22/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1057/s41304-022-00400-x>>.

WADHAM, R., CHRISTENSEN L. LEARY, H.: *Democratic Education as Expressed in Practice: An Integrative Literature Review*. [online], [cit. 24/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1430345.pdf?utm>>.

WAGNER, M.: *Affective polarization in multiparty systems*. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261379420300822>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-02>

WOLFOWICZ, M., LITMANOVITZ, Y., WEISBURD, D., HASISI, B.:
*Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the
putative risk and protective factors.* [online], [cit. 20/06/2025].
Dostupné na internete:
<<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/cl2.1174>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

Pohyby medzi realitou a fikciou

*Timotej Mikloš*¹

The paper is not of political-science in nature. Its argument is grounded in the theoretical frameworks of adaptation studies, reception research, and cognitive narratology. This interdisciplinary approach enables the discussion of overcoming a divided world to be extended through a cultural and media perspective. The paper focuses on children's play, conceptualizing it as a specific form of reception. It proceeds from the assumption that the child recipient should not be regarded merely as a passive recipient of a finished narrative, but rather as an active creator for whom modifying and expanding the storyworld is a natural practice. Particular attention is devoted to licensed toys, which function as boundary objects situated between material reality, the represented narrative, and the child's imagination. Through play with such toys, the child moves between the official story, the material affordances of the toy, and their own conception of the narrative's further development. The paper therefore proposes that children's play be understood as a space in which reception is transformed into a creative adaptive practice, and in which the seemingly divided domains of reality and fiction temporarily converge into a unified experiential whole.

Zážitok ako výzva

Adaptologická komunita prejavila sústredenejší záujem o detské adaptácie len nedávno. Možnostiam, ale aj výzvam ich výskumu sa venovala v špeciálnom čísle oxfordského časopisu *Adaptation and Childhood* (3/2024). Jeho editorky *Rebecca Rowe* a *Madeleine Hunter* (2024 s. 341-348) upozorňujú, že podrobnejší záujem o deti a ich médiá má potenciál upozorniť adaptačné štúdiá na prehliadané teoreticko-metodologické obmedzenia disciplíny. Tie súvisia najmä s okrajovým záujmom o výskum publika a recepcie, v rámci ktorého boli špecifiká detského recipienta dlhodobo zohľadňované len sporadicky.

Editorky vedú podnetnú polemiku s teóriou poprednej adaptologičky *Lindy Hutcheon*. (2006) Jej model *adaptácie ako adaptácie* sa v oblasti adaptačných štúdií hodnotí ako dlhodobo udržateľné

---

¹ Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

výskumné východisko. (Getlík, 2022, s. 272) Adaptáciu totiž chápe súčasne ako produkt aj ako proces tvorby a recepcie, čím zohľadňuje jej formálno-zážitkový charakter. Rowe a Hunter však upozorňujú, že predstava Hutcheon o zážitku z recepcie adaptácie nemusí byť schopná plne zohľadniť detského recipienta. Zhodujú sa pritom s *Olgou Kubeckovou*, (2020, s. 46 – 58.) ktorá predložila podobnú polemiku.

Hutcheon tvrdí, že zážitok z recepcie adaptácie vzniká pri uvedomovaní si vzťahov, ktoré adaptácia utvára so zdrojovým textom. *Kubecková*, Rowe a Hunter upozorňujú, že takáto forma zážitku je stále podmienená kultúrnym rozhľadom recipienta. Pravda, túto skutočnosť zohľadňuje aj samotná *Hutcheon*, keď rozlišuje medzi vedomým (*knowing*) a nevedomým (*unknowing*) publikom. Dodáva, že ak recipient nie je oboznámený so zdrojovým textom, adaptáciu vníma ako akýkoľvek iný text. *Hutcheonovej* nevedomosť tak opisuje akési skúsenostné limity, ktoré recipientovi znemožňujú vnímať intertextuálne väzby medzi adaptáciou a jej zdrojom. Je celkom prirodzené, že kategória nevedomého publika sa v štúdiách spomínaných autoriek spája práve s úvahami o povahe detského recipienta. Nazdávame sa však, že skúsenostné limity ho z diskusií o recepcii adaptácie nevylučujú úplne.

Predkladaný príspevok má ambíciu prispieť do diskusie o špecifikách detského recipienta adaptácií. Jeho skúsenostné limity nás skutočne vedú za rámec zážitkového modelu, ktorý opisuje *Hutcheon*. Preto sa spočiatku upriamime na podrobnejšie prebádané postavenie detského recipienta vo vzťahu reality a literárnej fikcie. Interdisciplinárna úvaha nás nasmeruje k rozprave o licencovaných hračkách. Nadväzujúc na postrehy kognitívnej naratológie ich budeme vnímať ako prostriedky, ktoré umožňujú prepojiť realitu a fikciu v špecifickej forme hravej adaptácie. Tiež naznačíme, ako dokážu adaptačné štúdiá zohľadniť hru s týmito hračkami v rámci výskumu nových kontextov spotreby ako jednej z podoblastí súčasného adaptologického bádania.

Smerom k tvorivému recipientovi

Predstava tzv. ontotvorného čitateľa sa v literárnej vede začala presadzovať od konca 60. rokov. (Mikuláš & kol., 2016) Výskumné prúdy orientované na recepciu vnímajú diela ako mnohoznačné a otvorené novým názorom. (Szabóová, 2022, s. 118-130) Čitateľ do nich vnáša svoje interpretácie, čo mu umožňuje modelovať významy v pomyselnej spolupráci s autorom. Toto zohľadnenie recipienta ako koncovej časti komunikačného reťazca znamenalo významný paradigmatický posun. Avšak to, čo vnímame ako výzvu, je predpoklad, že aktivitu čitateľa iniciuje sám autor. Napríklad *Wolfgang Iser* (1994) hovorí o *prázdnych miestach*, ktoré sú do textu zámerne vpísané s cieľom plniť apelatívnu, aktivizačnú funkciu. Recipient tu preto nie je vnímaný ako niekto, kto význam tvorí, ale ako niekto, kto ho aktualizuje, a teda len dotvára. Táto závislosť od autority môže byť v kontexte detského recipienta problematická. Jeho interakcia s textom je totiž, nazdávame sa, často omnoho spontánnejšia.

David Lewis (1978, s. 37 - 46.) objasňuje vplyvy, ktoré vstupujú do mentálnej rekonštrukcie fikcie, z perspektívy výrokovej logiky a teórie možných svetov. Tvrdí, že naša predstava o povahe toho-ktorého príbehu je „zlúčeninou“ dvoch zdrojov: *explicitného obsahu fikcie* a *pozadia*. *Pozadie* opisuje ako informácie, ktorými vo fikcii vyplňame to, čo *Iser* označuje ako *prázdne miesta*. Prameniť môžu buď zo skúseností s našim vlastným, reálnym svetom, alebo z informácií o autorovi a jeho presvedčeníach. *Lewis* ďalej uvažuje aj o treťom zdroji, ktorý nazýva *intra- a interfikčný prenos*. Ako *Intrafikčný prenos* označuje tie interpretačné (resp. nadinterpretačné) vstupy recipienta, ktoré obohacujú, rozširujú pôvodný, *explicitný obsah fikcie*, no nenarúšajú jeho vnútornú logiku. *Interfikčný prenos* ilustruje na príbehu draka, o ktorom nie je nikdy explicitne povedané, že chrlí oheň. Recipientova predstava o tom, že drak touto schopnosťou aj tak disponuje, je očakávaná napriek tomu, že ho k tomu nenavádza žiaden z prvých dvoch zdrojov.

Lewis opisom tretieho zdroja formuluje recipienta ako tvorivého aktéra. Vníma ho ako niekoho, kto má schopnosť rozvíjať príbeh za hranice konkrétneho textu. Zároveň pripúšťa, že jeho skúsenostný komplex tvoria nielen vžitie zážitky, ale aj skúsenosti s inými príbehmi. *Lewis* však nezohľadňuje špecifiká detského recipienta. Vzťah jeho zdrojov sa preto pokúsime rozšíriť o vývinový rozmer. V takom prípade ho však nemôžeme konceptualizovať ako „zlúčeninu“.

Nazdávame sa, že povaha mentálnej rekonštrukcie fikcie je stále závislá od jedného zdroja viac ako od ostatných (a teda nie od súčinnosti všetkých troch naraz). Vzťah zdrojov preto vnímame ako akýsi pomer, ktorý je dynamický a premenlivý vekom. Čiastočne nás v tom podporujú *Raymond A. Mar* a *Keith Oatley*, (2008, s. 173 – 192.) ktorí vnímajú čítanie fikcie ako formu mentálnej simulácie. Zdôrazňujú, že komplexnosť tejto simulácie je podmienená vývinovým štádiom recipienta. Nadväzujú tým na výskum, ktorý realizovali *Anne McKeough* a *Randy Genereux*. (2003, s. 537 – 552) Ten pozoruje, ako sa vyvíja povaha naratívneho myslenia v príbehoch produkovaných deťmi. Mladší účastníci často čerpali zo známych naratívnych schém, ktoré si osvojili opakovanou skúsenosťou s podobnými typmi príbehov. Udalosti, ktoré sa v ich príbehoch vyskytli, boli radené epizodicky a súviseli s bezprostrednými emóciami postáv. Starší účastníci prehlbovali štruktúru rozprávania prostredníctvom retrospektívy, ktorú používali napríklad na objasnenie správania postáv a ich motivácií.

Takýto pohyb od nesúrodých príbehov ku kauzálne prepojenejším celkom možno napojiť na našu predstavu o vzťahu Lewisových zdrojov. Podoba príbehov mladších účastníkov bola výraznejšie tvarovaná *intra-* a *interfikčnými prenosmi*, a teda akýmisi všeobecnejšími naratívnyimi očakávaniami. Potreba systematického overovania súladu produkovaného textu s ostatným *explicitným obsahom* tu zohrávala menšiu úlohu. Pre takto uvažujúceho recipienta je celkom prirodzené očakávať, že v Avengeroch sa objaví aj Batman či Superman –

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

rozpoznateľné typy hrdinov akoby patrili do spoločného sveta bez ohľadu na ich pôvodnú naratívnu či mediálnu príslušnosť.

Detský recipient nevníma obsah textu ako nemenný, statický objekt, ale ako výzvu na imaginatívnu spoluúčasť. V interakcii s textom si aktívne buduje mentálnu reprezentáciu naratívneho sveta, ktorú dokáže flexibilne modifikovať a rozvíjať. Vyššie sme naznačili, že záujem o takéhoto tvorivého recipienta sa žiada rozvíjať v interdisciplinárnom dialógu. Kognitívna naratológia plnohodnotne prepája viaceré naznačené perspektívy, vďaka čomu ponúka relevantný pohľad na to, ako recipient vníma, spracúva a spoluvytvára fikčné svety.

Hračka a adaptácia

Kendall L. Walton (1994) opisuje *make-believe* ako hru, v ktorej účastník generuje *fiktívne skutočnosti* prostredníctvom *rekvizít*. Tie chápe ako objekty, ktoré na základe dohodnutých pravidiel hry nezastupujú samy seba, ale iné, imaginatívne objekty (ide napríklad o vetvičky, ktoré v hre na pirátov reprezentujú šable). Táto „hra na pravdu“ predstavuje spôsob, akým si recipient modeluje kontrafaktuálne prostredie, v ktorom svety reality a fikcie dočasne splývajú.

Marie-Laure Ryan (2002) rozširuje Waltonov koncept *make-believe* o perspektívu kognitívnej naratológie. Uvažuje o stratégiách „oživovania fikcie“. Príbehy pritom vníma ako špecifický typ *rekvizít*, ktoré svojím obsahom definujú pravidlá „hry na pravdu“ (napríklad hra zasadená vo svete Harryho Pottera v sebe len ťažko obsiahne rytierov Jedi). Už skôr sme sa však snažili oslabiť predstavu o tom, že text sprostredkúva jednoznačný, fixný význam. Aj naša „vývinová revízia“ Lewisových *zdrojov* naznačuje, že „hre podľa textu“, ktorú opisuje *Ryan*, môže pokojne predchádzať hra s textom (a teda s jeho významom). Výzvu, ktorú sa tu snažíme opísať, možno ilustrovať na hre s licencovanými hračkami. Interakcia s týmito hračkami totiž

nastoluje otázku, do akej miery deti napodobňujú obsah príbehu, ktorý daná hračka reprezentuje, a do akej miery vytvárajú svoj vlastný.

Adaptačné štúdiá venujú pozornosť licencovaným hračkám skôr okrajovo. Zvyčajne ich zaraďujú medzi *paratexty*, teda sprievodné, čiastkové texty, ktoré sú podradené inému textu (podobne ako ukážky, plagáty či iné reklamné produkty). (Genette & Maclean, 1991) Adaptologičky *Deborah Cartmell* a *Imelda Whelehan* (2010) opisujú tieto *paratexty* ako predmet výskumu nových kontextov spotreby. Táto výskumná podoblasť sa venuje komerčným stratégiám súčasnej filmovej produkcie, ale aj novým spôsobom interagovania s adaptáciou, ktoré presahujú rámec samotného textu. Jednou z týchto foriem interakcie je aj hra s licencovanými hračkami, v ktorej sa rozvíja istá forma participácie na príbehu.

Ludológ *Jonathan Rey Lee* v rozhovore s mediológom *Henrym Jenkinsom* (2021) predkladá predstavu, že hranie sa s hračkami postupuje podľa tzv. *playscriptov*. Nejde vyslovene o pravidlá, ale skôr o súbor podnetov a usmernení, ktoré dieťaťu naznačujú, aká forma hry sa od danej hračky očakáva. Hranie sa s licencovanými hračkami pritom vníma ako špecifický typ *transmediálnej hry*, ktorá je usmerňovaná viacerými, často protichodnými *playscriptmi* naraz. Miešajú sa v nej snaha o napodobňovanie oficiálneho príbehu, ktorý hračka reprezentuje, a snaha o rozvíjanie vlastných, alternatívnych scenárov. Obe tendencie sú zároveň obmedzované materiálnymi limitmi samotnej hračky ako média. Istej forme prekonávania týchto limitov sa venuje napríklad *Erica Rand*. (1995) Autorka sa prostredníctvom rozličných tvorivých modifikácií Barbie a jej doplnkov venuje tzv. *subverzívnej hre*, v ktorej sa deti spontánne vzdávajú od *playscriptov* regulovaných marketingom tejto hračky.

Ak dieťa pristúpi na riešenie sporu medzi oficiálnym príbehom a vlastnou predstavou o vývoji deja, proces hry začína predstavovať akt tvorivého riešenia naratívnych konfliktov. Domnievame sa, že

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

práve toto prekonávanie protichodných vplyvov podnecuje špecifickú formu detskej adaptácie.

V dialógu s literárnym výskumom sme opísali komunikáciu ako „reťazec“. Metodologické profilovanie mediálnych štúdií však nasmerovalo autorov k početným revíziám lineárnej povahy komunikácie. Napríklad *Frank E. X. Dance* (1967) ju vníma ako vyvíjajúcu a rozširujúcu sa špirálu, ktorej rast je závislý od neustáleho striedania pozícií expedienta a recipienta. Čo sa dokážeme dozvedieť o zážitku z recepcie adaptácie, ak k dieťaťu pristúpime súčasne ako k recipientovi aj ako k tvorcovi?

Záver

Predkladaný príspevok vychádzal z predpokladu, že detského recipienta adaptácií nemožno automaticky stotožniť s nevedomým publikom v zmysle recepčnej taxonómie *Lindy Hutcheon*. Jeho skúsenostný horizont mu síce často neumožňuje rozpoznať vzťah medzi adaptáciou a jej zdrojovým textom, no táto skutočnosť ho z recepčne orientovaného výskumu adaptácií nevylučuje. Vede nás skôr k potrebe zohľadniť iné zážitky – také, ktoré nie sú podmienené rozpoznávaním intertextuality, ale vyplývajú z aktívnej práce s fikčným svetom. Pozornosť sme preto presunuli od predstavy recipienta ako niekoho, kto význam aktualizuje, k predstave recipienta ako tvorivého aktéra.

V nadväznosti na *Lewisa* možno predpokladať, že mentálna rekonštrukcia fikcie nevychádza len z explicitného obsahu textu, ale aj zo skúseností recipienta s reálnym svetom a s inými príbehmi. V prípade detského recipienta sa tento pomer zdrojov javí ako obzvlášť dynamický – dieťa s fikčným svetom zaobchádza voľnejšie, flexibilnejšie a menej viazane na jeho pôvodné naratívne alebo mediálne hranice. Táto flexibilita nám umožňuje uvažovať o detskej recepcii ako o procese, ktorý má výrazný imaginatívny a spolutvorivý

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

rozmer. V tomto kontexte nadobúda zaujímavý význam práve detská hra.

Waltonov koncept *make-believe* a úvahy *Ryan* o oživovaní fikcie nás nasmerovali k vnímaniu hry ako priestoru, v ktorom sa fikčné skutočnosti dočasne zreálnujú prostredníctvom *rekvizít*. Licencované hračky sú v tomto procese osobitne zaujímavé, pretože patria súčasne do materiálnej reality, reprezentujú fikciu a podnecujú detskú imagináciu. Ako *paratexty* môžu usmerňovať recepciu oficiálneho príbehu, no ako hračky zároveň otvárajú priestor na jeho modifikovanie, rozširovanie a tvorivé preusporiadanie. Práve preto sme ich neopísali len ako sprievodné produkty kultúrneho priemyslu, ale aj ako prostriedky participácie na príbehu.

Hra s licencovanými hračkami môže nadobúdať podobu tvorivého riešenia napätia medzi oficiálnym príbehom, materiálными možnosťami hračky a vlastnou predstavou dieťaťa o ďalšom vývoji deja. V takomto chápaní dieťa nevystupuje iba ako adresát adaptácie, ale aj ako jej spolutvorca či špecifický adaptátor. Túto perspektívu podporuje aj novšie uvažovanie o recepcii detských adaptácií, ktoré zdôrazňuje potrebu skúmať špecifické formy zážitkov vyplývajúce z interakcie dieťaťa s adaptáciou, ako aj možnosť chápať dieťa ako aktívneho účastníka adaptačného procesu.

Ak sa vrátíme k tematickému rámcu rozdeleného sveta, detská hra ponúka jeho kultúrno-mediálnu reinterpretáciu. Nejde v nej o zmierňovanie politických konfliktov, ale o dočasné zahmlenie hraníc medzi doménami, ktoré sa bežne javia ako oddelené – medzi realitou a fikciou, recepciou a tvorbou, oficiálnym príbehom a individuálnou imagináciou. Licencovaná hračka je hraničným objektom, ktorý tieto domény prepája a aspoň dočasne ich uvádza do tvorivého vzťahu.

Literatúra:

CARTMELL, D., & WHELEHAN, I.: *Screen Adaptation: Impure Cinema*. London: Palgrave Macmillan, 2010, s. 161.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

- DANCE, F. E. X.: *Human Communication Theory: Original Essays*. New York City: Holt, Rinehart and Winston, 1967, s. 332.
- GENETTE, G., & MACLEAN, M.: *Introduction to the Paratext*. In: *New Literary History*. Vol. 22, No. 2, 1991. [online], [cit. 25/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/469037>>.
- GETLÍK, P.: *Pohyb ku kognitívnym adaptačným štúdiám: Adaptácia ako hra*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2022, s. 272.
- HUTCHEON, L.: *A Theory of Adaptation*. London: Routledge, 2006, s. 280.
- ISER, W.: *Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung*. Deutschland: UTB, 1994, s. 358.
- JENKINS, H.: *What Makes LEGO LEGO?: An Interview with Jonathan Ray Lee (Part Two)*. In: *Pop Junctions*. 28. apríl 2021. [online], [cit. 27/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://henryjenkins.org/blog/2021/4/21/what-makes-lego-lego-an-interview-with-jonathan-ray-lee-part-two>>.
- KUBECZKOVÁ, O.: *Několik poznámek k problematice adaptace v literární tvorbě pro děti a mládež*. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*. Vol. 8, No. 1., s. 46 - 58. [online], [cit. 29/1/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.unipo.sk/public/media/21334/2020-odjl-01.pdf>>.
- LEWIS, D.: *Truth in Fiction*. In: *American Philosophical Quarterly*. Vol. 15, No. 1, 1978, s. 37 - 46. [online], [cit. 25/7/2025]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/20009693>>.
- MAR, R. A., & OATLEY, K.: *The Function of Fiction is the Abstraction and Simulation of Social Experience*. In: *Perspectives on Psychological Science*. Vol. 3, No. 3, 2008, s. 173 - 192. [online], [cit. 27/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00073.x>>.
- MCKEOUGH, A., & GENEREUX, R.: *Transformation in Narrative Thought During Adolescence: The Structure and Content of Story Compositions*. In: *Journal of Educational Psychology*. Vol. 95, No. 3, 2003, s. 537 - 552. [online], [cit. 27/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1037/0022-0663.95.3.537>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-03>

- MIKULÁŠ, R., & kol.: *Podoby literárnej vedy: Teórie – Metódy – Smery*. Bratislava: VEDA, 2016, s. 350.
- RAND, E.: *Barbie's Queer Accessories*. Durham: Duke University Press, 1995, s. 224.
- ROWE, R., & HUNTER, M.: 'Growing up means adapting': childhood and adaptation. In: *Adaptation*. Vol. 17, No. 3, 2024, s. 341 – 348. [online], [cit. 29/1/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/adaptation/apae024>>.
- RYAN, M. L.: *Narrative as Virtual Reality: Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002, s. 416.
- SZABÓOVÁ, L.: *Recepčná estetika Wolfganga Isera a Hansa-Roberta Jaußa ako jeden zo spôsobov hľadania významu literárneho textu*. In: *Nová filologická revue*. Vol. 14, No. 1, 2022, s. 118 – 130. [online], [cit. 25/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.118-130>>.
- WALTON, K. L.: *Mimesis as Make-Believe: On the Foundations of the Representational Arts*. London: Harvard University Press, 1993, s. 480.

Edvard Beneš a jeho skeptická reflexe československo-polských vztahů od 20. do 40. let 20. století

*Vladimír Vokál*¹

This article analyses Edvard Beneš's perception of, and strategic approach to, Czechoslovak-Polish relations from the interwar period through the early Cold War. As foreign minister, prime minister, and later president, Beneš consistently regarded Poland as both a potential strategic ally and a source of geopolitical tension. The study traces the evolution of his policy, focusing on his efforts to navigate ideological differences, territorial disputes – particularly over the Teschen (Cieszyn) region – and conflicting visions of Central Europe. Drawing on Beneš's speeches, memoirs, and contemporary sources, the article highlights his scepticism toward Polish aspirations for regional hegemony and his preference for multilateral security arrangements such as the Little Entente and the League of Nations. It further explores Beneš's wartime proposal for a Czechoslovak-Polish confederation, which ultimately failed due to political divisions and the growing dominance of the Soviet Union. The article concludes that Beneš's cautious, yet principled diplomacy reflects the broader Central European dilemma of balancing national sovereignty with regional cooperation in an increasingly polarized geopolitical environment.

Úvod

Československo-polské vztahy mezi dvěma světovými válkami by šly metaforicky popsat jako nucené sousedství s extrémně vysokou dávkou nedůvěry, které bylo provázeno občasným bodnutím do zad a završeno promarněnou šancí na vzájemně výhodné spojení. *Edvard Beneš* si ve funkci československého ministra zahraničních věcí, premiéra, a nakonec i prezidenta republiky úskalí i nadějný potenciál vzájemných vztahů obou středoevropských zemí dobře uvědomoval. Správně tušil, že oba státy sdílejí ve své bezprostřední blízkosti společnou hrozbu v podobě Německa. Zároveň však věděl, že vzájemné sousedství je zatíženo historickou nevráživostí, územními spory a rozdílnými geopolitickými vizemi.

---

¹ Metropolitní univerzita Praha

Z Benešových článků, projevů i pozdějších memoárových textů jasně vyplývá, že si až do své smrti v roce 1948 nebyl vědom zásadní chyby, které by se on jako klíčový architekt prvorepublikové zahraniční politiky Československa vůči Polsku dopustil. On sám i po válce tvrdil, že „...k Polákům se postupovalo *spravedlivě*“ (Beneš, 1968, s. 104).

Beneš si byl vědom, že užší spolupráce s Polskem může být pro dlouhodobé přežití emancipujícího se československého státu klíčová. Správně usuzoval, že se jednalo o dvě střeoevropské republiky, před kterými stály podobné výzvy, bohužel však na ně nalézaly rozdílné odpovědi.

Československo a Polsko vznikly shodně na troskách mnohonárodních monarchií: Rakouska-Uherska, Německa a Ruska; sdílely obavy z revizionistických ambicí Německa; měly strategickou polohu mezi velkými mocnostmi; v zahraniční politice byly obě země dlouho velmi opatrné jak vůči Německu, tak i vůči Sovětskému svazu, a obě si dobře uvědomovaly riziko z obou stran; oba státy vnímaly Francii jako důležitého garanta bezpečnosti; v neposlední řadě měly snahu vytvořit mocensky silné regionální bezpečnostní struktury: Československo prostřednictvím Malé dohody, Polsko skrze bilaterální smlouvy a později autoritářskou snahu být regionálním hegemone.

Benešova zahraničněpolitická koncepce byla v podstatných rysech významně odlišná od koncepce nově vzniklého polského státu. Beneš byl nesporně ve dvacátých a třicátých letech stoupencem západní liberální demokracie, oproti tomu Polsko směřovalo (Benešovými slovy) k „*poloautoritativnímu*“ (Beneš, 1946, s. 141) režimu, což bylo zejména v průběhu kritických 30. let zásadní překážkou k hlubší politické spolupráci a zejména k navázání vzájemné důvěry.

Zatímco Beneš sázel na multilaterální systémy kolektivní bezpečnosti, kterými byla například Společnost národů a Malá dohoda, a byl silně orientován na spolupráci se západními demokratickými státy, zejména na Francii a Velkou Británií, Polsko prosazovalo autonomnější a také pragmatičtější zahraniční politiku, která si po

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

nástupu Adolfa Hitlera k moci kladla za cíl vytvořit silné mocenské postavení vůči oběma sílícím sousedům: Berlínu a Moskvě. A přestože zejména na konci 20. let a poté ve 30. letech již bylo poválečné napětí kvůli Těšínsku minulostí, vzájemné vztahy obou států tyto staré územní spory poznamenaly a do budoucna vybavily vzájemnou nedůvěrou, což nakonec zabránilo hlubší regionální spolupráci, či dokonce bezpečnostní integraci.

Ve 30. letech se vzájemné vztahy Polska a Československa dále komplikovaly. Beneš nadále usiloval o upevnění systému kolektivní bezpečnosti prostřednictvím spojeneckých vazeb s Francií a nově také se Sovětským svazem. Polsko však zejména pod vlivem ministra zahraničí Józefa Becka zvolilo cestu bilaterálních dohod – hlavně s Německem (1934). Tento rozdílný přístup vyvrcholil během mnichovské krize v roce 1938, kdy Polsko využilo oslabení Československa k prosazení svých územních nároků na Těšínsko.

Navzdory tomu došlo během druhé světové války k postupnému zlepšení vztahů mezi oběma státy. Exilové vlády Československa a Polska, čelící společné hrozbě nacistického Německa, navázaly jednání o užší spolupráci. Vrcholem těchto snah byla jednání o Benešově vizi „československo-polské konfederace“, která měla poskytnout základ pro poválečné uspořádání střední Evropy. Přestože tato konfederace nebyla nikdy realizována, představovala důležitý krok k obnovení dialogu a vědomí společného zájmu.

Poválečný vývoj pak přinesl další zásadní proměnu. Československo i Polsko se ocitly v sovětské sféře vlivu a jejich zahraničněpolitické možnosti byly značně limitovány. Spor o Těšínsko byl po roce 1945 definitivně vyřešen v československý prospěch, ovšem pod patronací Moskvy.

Konec první světové války a 20. léta

Jako jeden z nejméně aktivních členů protihabsburského odboje měl Edvard Beneš během první světové války za úkol získat mezinárodní podporu pro vznik samostatného československého státu: vedl diplomatická jednání s představiteli Francie, Velké Británie a dalších spojeneckých zemí. Mimo jiné i díky jeho pracovnímu nasazení získala idea Československa respekt a postupně i mezinárodní uznání. Beneš tak během války sehrál klíčovou roli jako hlavní administrativní a diplomatická opora odboje.

V kontextu vývoje válečných událostí se na Polsko díval spíše pragmaticky, jako na potenciálního spojence v boji proti Rakousku-Uhersku a hlavně Německu, byť velmi obezřetně. Bylo podle něj třeba „...osvobodit Polsko, aby bylo oslabeno Německo.“ (Beneš, 1946, s. 43)

Významná část polské reprezentace si od první světové války slibovala oslabení velmocí a následné obnovení Polska. Území historického Polska však bylo součástí tří válčících velmocí (Ruska, Německa a Rakouska-Uherska). Pro polské armádní i politické elity tudíž nebylo snadné hledat v rámci konfliktu trvalé spojence či nepřátele, což se projevovalo v rozporuplné diplomacii.

Beneš nesporně uznával právo Poláků na obnovení jejich státní nezávislosti (Beneš 1946, str. 43). Neměl ale prozatím v plánu vytvářet hlubší závazky či konkrétní aliance, protože bylo pravděpodobné, že mezi budoucím Československem a Polskem mohou existovat sporné otázky, zejména území Těšínska. Právě toto teritorium se mělo stát jedním z neurgických bodů vzájemných vztahů obou nově vznikajících států.

Beneš si byl zároveň dobře vědom skutečnosti, že pokud centrální mocnosti válku prohrají a Polsko naplní své ambice, bude po obnovení své státnosti vzhledem k územní rozlehlosti a lidnatosti usilovat o pozici regionální velmoci.

Porážka centrálních mocností nakonec vyřešila nejen samostatnost Československa, ale také Polska a ostatních národů bývalé habsburské

říše (Beneš, 1946, s. 63). Na mapě Evropy vznikaly nové státní útvary: některé měly shodné, jiné zásadně odlišné rysy. Prošly si unikátními historickými, kulturními, hospodářskými i sociálními zkušenostmi a Beneš se pokoušel v jejich ustavení hledat hlubší dějinnou logiku. „Struktura Švýcar, Finska nebo Československa je podstatně jiná nežli sociální a hospodářská struktura Polska, Maďarska nebo i Německa. Byly tu konečně různosti dané dřívějšími předválečnými politickými režimy v příslušných státech“ (Beneš, 1946, s. 73).

A právě tyto různosti byly podle Beneše pro následný vývoj klíčové: „Pád všech čtyř císařství přišel nečekaně, masy prostého lidu byly na něj nepřipraveny, a tak automaticky staré řády politické a sociální v celém tom převratu zachovaly mnoho síly a resistance. V Německu, v Polsku, v Maďarsku a v Rakousku stará byrokracie, šlechta, vojsko a velké pozemkové vlastnictví zůstalo vcelku neotřesené. Dělníci a sedláci dostali se k moci buď jen velmi přechodně, nebo vůbec ne. Výjimku činilo Československo, kde odstranění cizí rakouské a maďarské nadvlády znamenalo plné a automatické odstranění cizí dynastie, cizího vojska, cizí byrokracie a cizí hierarchie církevní, a přitom provedení dost radikální pozemkové reformy. Lid československý dostal doslova a plně do svých rukou vládu svých věcí. Mimo to jeho historické tradice byly a jsou hodně demokratické a od roku 1848 jeho politické vzdělání bylo vědomě prováděno od politické národní opozice s cílem osvobodit se národně a státně zavedením demokratického československého režimu. To však byla vlastně jediná výjimka ve střední Evropě.“ (Beneš 1946, s. 75-76)

Touto zkušeností se Československo zásadně odlišovalo od Polska, a jak dokazují Benešovy texty a projevy, je vidět, že byl od konce roku 1918 mírně skeptický k úspěšnému diplomatickému jednání mezi oběma sousedními republikami. Přesto ještě na samém konci první světové války doufal, že společný postup s Polskem s cílem eliminovat německý vliv, je možný, a to bez ohledu na vzájemné rozdíly: „Zničení Rakouska-Uherska mělo by za následek zřízení autonomního Polska pod svrchovaností Ruska, samostatných Čech a sjednocené Jugoslávie. Tyto tři státy vytvořily by nepřekročitelnou slovanskou hráz.... a

zatarasily by Němcům jednou provždy cestu na východ“ (Beneš, 1919, s. 46).

Benešův optimismus se ale po konci první světové války vytratil a jeho „sociologické“ obavy se naplnily během sporu o Těšínsko, kdy se – obrazně řečeno – dva noví sousedé s odlišnou historickou zkušeností a politickou kulturou pohádali o špatně postavený plot, šly si bez skrupulí po krku a donášely na sebe u mocných spojenců.

Tuto metaforu lze snadno doložit zpravodajskými reportážemi z jednání během mírové konference v Paříži v dobových Lidových novinách na začátku roku 1919. Ty přinášejí mimo jiné i parafráze Benešových projevů, v nichž se pokoušel přesvědčit světové velmoci o správnosti postupu československé vlády ve věci sporného území.

Následující článek zpravodaje *Huga Vavrečky* barvitě popisuje jednání Poláků, zejména jejich klíčového vyjednavče Romana Dmowského, kterého československá delegace vnímala jako oportunistu, jenž v otázce Těšínska používá argumenty polských politiků, „... kteří (za války) byly nejvášnivějšími odpůrci spojenců, kteří se spojili s Vídní a s Berlínem a budovali budoucnost Polska pod protektorátem Německa a Rakouska. Polonizace Těšínska byla jedním ze základních programových bodů aliance německo-polské v Rakousku a jednou z prémie, kterou Poláci dostávali z Vídně za podporu vídeňské a berlínské politiky.“ (Vavrečka 1919, s. 1)

Autor článku *Hugo Vavrečka* pak shrnul Benešovo vystoupení v Paříži takto: „Doktor Beneš nejprve stručně nastínil hlavní problémy české, jež bude nutno řešit, aby bylo patrné, jaký význam otázka těšínská má v souboru požadavků a potřeb českých. Svým tichým nepatetickým způsobem, ale přesvědčujícím svou věcností a otevřeností, probíral důvod za důvodem, jenž mluví pro to, aby celé Těšínsko připadlo nám. Uvedl důvody historické a obšírně pak probral hospodářské a dopravní poměry... Odmítl žaloby Poláků o vojenské okupaci Karvinska a ukázal, jak Poláci neustále rušili dohodu o Těšínsku sjednanou a jak se snažili vyvolat spory a konflikty... Číslicemi ukázal doktor Beneš, že za vlády polské těžba uhlí na Karvinsku neustále

klesala, zatímco veškerá doprava a výroba v české republice byla ohrožena nedostatkem uhlí.“ (Vavrečka 1919, s. 1)

Spor o Těšínsko vyřešila až mezinárodní arbitráž ve Spa v červenci 1920. Samotnou Benešovu diplomacii během sedmidenní války o Těšínsko i v průběhu následného smířčího vyjednávání podrobil drtivé kritice zejména Karel Kramář (Kramář, 1938, s. 71-90) a rozporoval ji také prezident Tomáš Garrigue Masaryk (Klimek et al., 2000).

Konflikt zanechal trvalé stopy ve vzájemných československo-polských vztazích. V roce 1924 se Edvard Beneš ke sporu vyjádřil takto: *„Konstatuji, že při jednání o Těšínsko s polskou delegací bylo postupováno z naší strany s krajní lojalností, poctivostí a otevřeností, že byly činěny několikrát pokusy s Poláky se dohodnouti přímo, přes to, že jsme si byli vědomi, jak drahým právem jest naše právo historické. Měli jsme na paměti možnost bratrské a přátelské politiky s Poláky v budoucnosti a chtěli jsme učiniti všechno možné, abychom jim podali důkaz naší dobré vůle. Bohužel, přes všechna tato jednání nedostalo se nám jediného projevu rozumné koncese.“ (Beneš 1924a, s. 19-20)*

Konflikt o Těšínsko však nebyl jediným sporným tématem vzájemných vztahů mezi oběma středoevropskými státy. Vedle tohoto bilaterálního sporu měly obě země zásadně rozdílné strategické zahraničněpolitické i vnitropolitické vize. Beneš se pokoušel Československo formovat jako parlamentní demokracii západního střihu a usiloval o multilaterální bezpečnostní systém opřený o Společnost národů a Malou dohodu. Oproti tomu Polsko postupně směřovalo k autoritářskému režimu a prosazovalo autonomní politiku balancování mezi Německem a nově se formujícím bolševickým Sovětským svazem. To vyústilo zejména v odmítavý postoj Polska vůči Malé dohodě: Polsko mělo jednoznačně ambici vystupovat jako samostatná středoevropská mocnost.

Zásadní rozdíly v odlišné politické strategii obou států shrnul Beneš v jednom ze svých textů z roku 1924: *„Mluvilo se a čas od času se mluví o vstupu Polska do Malé dohody. Není to správné, dotýká se to citlivosti Polska*

a ani věcně to neodpovídá situaci mezi Malou dohodou a Polskem. Byla už několikrátě těsná spolupráce v otázkách oběma společných, zejména na konferenci Janovské. Spolupráce ta je žádoucí a dobrá a bude znovu jistě silně prováděna, přejí si toho upřímně, ale znamenalo to a bude to znamenat vždy formuli: Polsko a Malá dohoda.“ (Beneš, 1924b, s. 15)

Beneš se celá dvacátá léta snažil o hlubší bezpečnostní propojení Československa a Polska. Na polské angažmá v Malé dohodě sice netlačil a záhy rezignoval, ale dobře si uvědomoval, že dlouhodobě může Československo ze solidních a přátelských vztahů s Poláky, upevněných kompromisní mezistátní dohodou, pouze profitovat; později, zejména ve 30. letech, šel ještě dál a hovořil i o tom, že pouze tak může Československo uhájit svou existenci. Byl připraven na mnohé ústupky a projevil i značnou dávku u něj nevídané sebereflexe. Z toho je zřejmé, za jak klíčové korektní a smluvně uspořádané vztahy s Polskem považoval.

„Bylo by zaslepeností nepřiznati si, že Poláků jest 22 milionů a Čechoslováků jen 10 milionů. Bylo by zaslepeností neviděti, že v situaci, za jaké vznikla a vedla se světová válka v boji proti Německu na jedné straně a v odporu proti sovětskému Rusku na druhé straně, když tyto problémy hrály tak rozhodující roli na konferenci, hned od počátku mělo Polsko vždy větší význam nežli my. Nás viděli obklopeny ze všech stran. Poláky viděli spojeny s Rumuny ve známou bariéru polsko-rumunskou. Mimo to polská pozice geografická mezi Ruskem a Německem bude vždy míti svou ohromnou světovou váhu zvláštního rázu, stejně ovšem i naše, ale je fakt, že všichni spojenci měli v té době o Polsku představu jako o státu sice ne dobře organizovaném, ale materiálně mohoucím reprezentovati dle okolností sílu daleko větší nežli my... Nejnebezpečnější politikou je podceňovati svého odpůrce. U nás byla jistá snaha Polsko nejen podceňovati, ale přímo znehodnocovati ho.“ (Beneš, 1924a, s. 63)

Křehké sousedství mezi Československem a Polskem se samozřejmě nezrodilo pouze ze sporu o Těšínsko. V letech 1918–1920 se oba státy střetly také o území Oravy a Spiše, kde docházelo na několika místech k příhraničním ozbrojeným potyčkám. I tento konflikt

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

podkopával vzájemnou důvěru mezi Prahou a Varšavou. Nutno dodat, že Polsko tehdy velmi aktivně prosazovalo svou teritoriální expanzi na východ, do Ruska, a v Československu sílil dojem, že nově vzniklý soused má silné revizionistické ambice.

Benešova citovaná sebereflexe nezní zpětně pouze jako obranná polemika, ale také jako trpké shrnutí promarněné šance. Územní spory evidentně považoval za zbytečné a na rozdíl od ofenzivního Karla Kramáře (Kramář, 1938, s. 71-90) a částečně i od Masaryka (Klimek et al. 2000) nechtěl napětí mezi ČSR a Polskem za žádnou cenu eskalovat. Benešovy snahy však často narážely na hlubokou vzájemnou nedůvěru, kterou nedokázala překlenout ani Společnost národů, natož osobní diplomatická iniciativa.

Locarno se mohlo stát v roce 1925 zlomem. Ve švýcarském letovisku se sešli zástupci zainteresovaných evropských států – Německa, Francie, Velké Británie, Itálie, Belgie, Polska a Československa – aby se pokusili společně vytvořit systém garancí hranic a posílit mírové uspořádání starého kontinentu.

K diplomatům Polska a Československa se však přistupovalo jako k druhořadým aktérům. Na pozadí velmocenského comebacku Německa (Klimek et al., 2000, s. 475) byla oběma středoevropským státům přisouzena pouze vedlejší role: ministři zahraničí Edvard Beneš a *Aleksander Józef Skrzyński* se totiž neúčastnili klíčových debat v hlavním sále, ale byli potupně vykázáni do „předsíně“ (Zeman, 2009, s. 103).

Ani tato „ponižující“ situace však nesjednotila zájmy obou středoevropských států. Přestože zástupci Československa a Polska postávali ve stejné „předsíni“, dívali se bohužel každý jiným směrem. Beneš usiloval o spolupráci, Polsko naopak o autonomní, mnohem ambicióznější velmocenskou cestu. Locarno tak místo sbližování potvrdilo zásadní rozpory mezi Varšavou a Prahou. I přesto byl Beneš tvrdohlavý a připomínal, že bez zlepšení vztahů s Polskem nebude žádná východní bezpečnostní osa životaschopná.

Autoritářské Polsko a 30. léta

Na přelomu dvacátých a třicátých let už nebylo pochyb o tom, že se Polsko vyvíjelo zásadně odlišným směrem než Československo – nejen zahraničněpoliticky, ale i vnitřně. Po květnovém převratu z roku 1926, který vynesl zpět k moci *Józefa Piłsudského*, začala být polská politika stále výrazněji autoritářská. Zatímco Beneš se jako ministr zahraničí a přechodně i premiér snažil o zachování parlamentní demokracie a fungujícího systému kontrolních mechanismů, Piłsudski opíral svou moc o armádu, začal si budovat kult osobnosti a prosazoval důslednou centralizaci moci.

Ve vztahu k zahraničí bylo Polsko mnohem sebevědomější a stále méně ochotné přijímat československé návrhy na stabilní uspořádání středoevropského regionu. Beneš s tím dlouho bojoval. Zejména v roce 1933, kdy Mussolini navrhl vytvoření „Paktu čtyř“ (Civínová, 2018, s. 90), hledal v Polsku potenciálního partnera pro společný odpor Malé dohody vůči novému spojení Berlína a Říma.

Bohužel právě tehdy přišla zásadní diplomatická „facka“, kterou Beneš později shrnul s hořkou ironií takto: *„Snad bude ještě jindy příležitost povědět více o mém jednání v Ženevě s (polským) ministrem (zahraničí Józefem) Beckem z jara roku 1933 o společném postupu Malé dohody a Polska proti Paktu čtyř, kdy jsme dospěli téměř k úplné shodě. Ale po delším telegrafování s Varšavou přišla odtud – patrně od Piłsudského – kategorická odpověď: nikoli, a celá akce hned poté padla – zdá se, že se tehdy začala připravovat definitivní reorientace Polska na Německo.“* (Beneš, 1948, s. 15)

Tato věta není jen povzdechem nad nevydařeným jednáním. Je to moment zlomu – okamžik, kdy Beneš pochopil, že jeho politika vůči Polsku narazila na strop. Piłsudski v té době podle něj začal prosazovat myšlenku poloautoritářského silného, „velmocenského“ Polska, které si už nechce hledat spojence mezi „menšími“ státy, jako bylo Československo. Varšava chtěla ukázat Francii, Německu a zejména Sovětskému svazu, že umí prosazovat vlastní politiku, bez ohledu na

názory ostatních. Beneš proto jen bezmocně přihlížel, jak se Polsko vzdalovalo posledním šancím na středoevropské spojenectví.

Tento nepříznivý vývoj byl podle něj znakem „domýšlivého“ chování polské vlády. Důsledkem byl „...takzvaný Pakt německo-polský z 26. ledna 1934, o němž Poláci začali s Hitlerem jednat už na podzim roku 1933. I když to byla především polská odpověď na Pakt čtyř – t. j. na čin Polsku v podstatě nepříznivý, ne-li nepřátelský – byla to jedna z oněch osudných smluv a zákazných kroků této periody, která obzvláště přispěla k napětí mezi Francií a Polskem, novému napětí mezi námi a Polskem a Sovětským svazem a Polskem, zejména však dále se vyvíjejícímu odklonu Paříže od střední Evropy vůbec.“ (Beneš, 1948, s. 15)

Podle Beneše vstoupilo Polsko do slepé diplomatické uličky, která se stala předzvěstí Mnichova a následného pádu Polska v roce 1939. „Když mi vyslanec Grzybowski přišel 27. ledna 1934 oznamovat podpis německo-polského paktu, řekl jsem mu v podstatě toto: ‚Pokládám podpis vaší smlouvy s Německem za velkou ránu dnešní evropské politice. Znamená to, že pomůžete Německu, aby o odzbrojení už vůbec nejednalo a přešlo definitivně k volnému zbrojení. Znamená to, že opouštíte frontu Ženevy a dáváte možnost Německu odůvodňovat jeho expansivní politiku protiženevskou. Dostanete se tímto spojením s Německem velmi daleko, neboť tím je celý tzv. francouzský systém evropské bezpečnosti znehodnocen a naše společná východní fronta proti německé útočnosti znemožněna.‘ Vyslanec Grzybowski mi namítl, že podepsání Paktu čtyř přinutilo Polsko, aby také ono svobodně si hledalo svou bezpečnost a že Francii a Anglii se musí dát najevo, že Polsko může jít také svými vlastními cestami.

Řekl jsem na to, že touto cestou se dojde jen k posílení Německa a jeho přípravě na Polsko i na nás. Grzybowski odpověděl, že oni vědí dobře, že se Německo připravuje i na ně, že pakt tak jako tak deset let trvat nebude, že to snad přivede i Francii na správnou cestu, na níž bude více počítat s Polskem, a že to ostatně i pro Polsko znamená získat čas proti Německu a na konflikt s ním se lépe připravit. Odpověděl jsem mu, že to je prostě špatná kalkulace: také Německo potřebuje na

přípravy pro své expansivní vražedné podniky čas, ve svých plánech bude kryto paktem s Polskem a, jsouc více než dvakrát silnější Polska, získá tím několikrát více času, lépe se připraví a pak půjde proti nám všem.“ (Beneš, 1948, s. 15-17)

Podle Beneše se jednalo o klíčový moment meziválečných československo-polských vztahů. Polsko smlouvou s Berlínem podle Beneše vrátilo Německo do velmocenské hry a dalo nastupujícímu Adolfu Hitlerovi čas „...ke svému zesílení vnitřnímu a ke zbrojení.“ (Beneš, 1948, s. 19)

Beneš si začal pomalu uvědomovat, že se Československo dostává do stále komplikovanější situace. Docházelo k postupnému oslabování Společnosti národů a evropské demokracie ustupovaly nastupujícím autoritářským, či dokonce polofašistickým a fašistickým režimům: „*Extrémní formy... dostaly, jak známo, svůj výraz v evropských diktaturách, především v diktatuře italské, německé, (ale i) japonské a jiných režimech autoritativních nebo poloautoritativních (Polsko!), které pak zaujaly ke Společnosti národů stanovisko nejdříve opatrné zdrženlivosti, a nakonec odmítavého nepřátelství. Jsouce založeny na voluntaristické filosofii síly a moci, ať už se to týká individua, strany či národa a státu, vyznávají zásady, že celý život lidský je vlastně jen boj, boj všemi prostředky, jenž jako tvůrčí činitel je jedině rozhodný pro postavení jedince ve společnosti a národa a státu v mezinárodním světě.*“ (Beneš, 1946, s. 139)

Beneš přesto stále doufal, že společný postup Československa a Polska vůči expandujícímu německému vlivu je možný. Do hry se pokoušel zapojit také fašistickou Itálii: „*Hledali jsme dlouho loyálně a s opravdovou dobrou vůlí spolupráci s Polskem a pak s Itálií. Doufám, že v dalším vývoji evropském se tu zase sejdeme.*“ (Beneš, 1936, s. 30)

Ale sám si dobře uvědomoval, že jde o sisyfovskou práci, která nemusí mít pro Československo přívětivé řešení. A pak nastal 7. březen 1936, podle Beneše tehdy „...Hitler novým svým krokem – obsazením levého břehu Rýna – zasadil evropskému míru jednu z posledních a rozhodujících ran.“ (Beneš, 1948, s. 21)

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

Na přelomu let 1937 a 1938 už Beneš situaci ve střední Evropě a bilaterální vztahy s Polskem hodnotil jako otevřeně nepřátelské. Německo zintenzivnilo svou protičeskoslovenskou propagandu a mělo přitom aktivní spojence právě mezi našimi severními a jižními sousedy, přičemž se od Prahy distancovaly i spojenecká Jugoslávie a Rumunsko. (Beneš, 1948, s. 35) Podle Beneše byla na vině zejména „...soustavná goebbelsovská kampaň Berlína proti Praze od začátku roku 1937, v níž Beckovo Polsko a Horthyho Maďarsko velmi nenávislně a účinně proti nám pomáhaly.“ (Beneš, 1948, s. 35)

O rok později začalo Polsko jednat již otevřeně v duchu své autonomní zahraničněpolitické linie s ambicí regionálního velmocenského postavení. Tím Poláci ignorovali širší evropské souvislosti a definitivně rezignovali na potenciál Společnosti národů. Polsko se stále více snažilo uchopit roli hegemonu východní a střední Evropy. Jednalo se do jisté míry o pozdní ozvěnu koncepce „Intermaria“ – federace států mezi Baltským, Černým a Jaderským mořem, o kterou v meziválečném období usiloval Józef Piłsudski.

Jeho nástupce Józef Beck sice opustil federativní model, ale rozšířil Intermarium do podoby geopolitického a infrastrukturního projektu, jenž měl pod polským vedením propojit země od Gdyně po Sulinu a vytvořit tak regionální osu nezávislou na mocnostech. (Kushnir, 2021, s. 10-11) Beckova diplomacie se proto orientovala na posilování bilaterálních vazeb s vybranými státy, avšak bez snahy o širší koordinaci či partnerskou rovnoprávnost – a v očích Beneše představovala ohrožení regionální stability. I proto „Intermarium“ odmítal.

Podle Beneše následně „...Polsko použilo celoevropského vzrušení způsobeného obsazením Rakouska, aby si výhružným ultimátem vyřešilo svůj dlouhý spor s Litvou o Vilno. Ministr zahraničí Beck poskytl dne 20. března 1938 interview britskému tisku, v němž prohlásil, že byl vždy velmi skeptický, pokud šlo o praktické účinky prací Společnosti národů.“ (Beneš, 1948, s. 47)

Mnichov a druhá světová válka:

Během léta a na podzim roku 1938 vstoupily československo-polské vztahy do své nejtemnější kapitoly. Zatímco celý svět napjatě sledoval dramatická jednání o osudu Československa, polská diplomacie na první pohled vyčkávala. Přitom byla připravena zasáhnout své jižní sousedy ve chvíli největší slabosti. Polský autoritářský režim využil mezinárodní izolace Prahy a chaosu kolem mnichovské dohody k otevřenému prosazení svých územních nároků. Varšava, která se jinak ráda stylizovala do role oběti versailleského systému, vystoupila tentokrát jako expandující regionální velmoc, připravená ukrojit si svůj díl z oslabeného soupeře.

Beneš to ve svých Pamětech považoval za zradu. „Bylo to v těchto dnech a chvílích, pro nás a pro Evropu tak osudných, kdy Beckova vláda v Polsku se rozhodla vpadnout nám do zad. Dne 21. září předložil polský vyslanec Papée ministru Kroftovi nótu oznamující, že vláda polská vypovídá (!) platnost vzájemné dohody z 23. dubna 1925, kterou byly upraveny mezi námi a Polskem všechny hraniční otázky, a žádá o okamžité vyřešení tzv. otázky těšínské ve svůj prospěch.“ (Beneš, 1968, s. 357)

Jen několik hodin po podpisu mnichovské dohody tedy předložilo Polsko Československu ultimátum požadující okamžité postoupení Těšínska. Oblast byla vzápětí obsazena polskou armádou. Tento krok byl v Československu vnímán jako zrada a bolestné potvrzení toho, že mezi oběma státy chybí nejen strategické spojení, ale hlavně přátelská důvěra, a že je spojuje jen prostor mezi dvěma rozpínavými mocnostmi.

Polsko se tímto gestem, byť na krátký okamžik, přiřadilo k těm, kdo se podíleli na destrukci první československé republiky. Pro Beneše to byla další z hořkých kapitol jeho střeoevropského diplomatického selhání, která symbolicky uzavřela jeho meziválečnou snahu o československo-polské sblížení.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

Po mnichovské krizi a následné rezignaci na prezidentský úřad odešel Beneš do exilu. I přes osobní zklamání a pocit zrady se však nevzdal víry, že střední Evropa může být znovu přetvořena – tentokrát spravedlivěji, stabilněji a ve prospěch malých států. V Londýně začal formulovat novou koncepci poválečného uspořádání Evropy, jejímž jádrem měla být těsnější spolupráce mezi Československem a Polskem. Staré územní spory měly být překonány ve jménu vyššího cíle: vytvoření bezpečnostního a hospodářského bloku, který by dokázal čelit novým mocenským tlakům.

Ve svých Pamětech (Beneš, 1948, s. 398-405) Beneš obsáhle popsal komplikovaná jednání s představiteli polského exilu v letech 1940-1945. Jeho hlavním cílem přitom bylo primárně dosažení dohody o polsko-sovětském spojení, které by mohlo být základem pro budoucí širší středoevropskou spolupráci. Tento plán však narážel na hluboké rozpory mezi Poláky a sovětskými komunisty, které se dramaticky prohloubily zejména po zveřejnění zpráv o katyňském masakru v roce 1943.

Předseda polské exilové vlády Władysław Sikorski zaujal vůči Sovětskému svazu tvrdý a principiální postoj. Sovětskou verzi událostí v Katyni, v níž Moskva odmítla zodpovědnost za masakr polských důstojníků, Sikorski nepřijal, což komplikovalo Benešovu diplomatickou strategii. Po Sikorského tragické smrti v červenci 1943 však převzal vedení polské exilové vlády Stanisław Mikołajczyk. Ten byl v určitých ohledech pragmatictější a projevil větší ochotu jednat se Sověty, byť i on zůstával opatrný.

Limitem byla v tu dobu zejména zdrženlivost britské vlády, která odmítala do sporu mezi Moskvou a Varšavou aktivně zasahovat. Londýn se totiž obával narušení vztahů se Sovětským svazem. Beneš se tak ujal stěžejní zprostředkovatelské role mezi Stalinem a Churchillem na jedné straně a Mikołajczykem na straně druhé. Se všemi se osobně setkal a plán na urovnání polsko-sovětských vztahů jim detailně představil. (Beneš, 1948, s. 401-402)

Československo ve svém plánu vnímal jako pojítko, pomyslný tmel. Uvědomoval si, že absence stabilizovaných a korektních bilaterálních vztahů mezi Polskem a Československem byla jednou z příčin porážky obou středoevropských států na začátku války. I proto se obě republiky staly obětí agresivního nástupu nacistického Německa ve střední Evropě na konci 30. let. Navrhoval proto zásadní prohloubení spolupráce mezi Prahou a Varšavou a nebránil se dokonce hlubší integraci.

Ve svém klíčovém politickém spise „*Demokracie dnes a zítra*“ popsal své vize takto: „*Představuji si provedení myšlenky nové organizace Evropy jako uplatnění tak zvané Atlantické charty, podepsané Rooseveltem a Churchillem 14. srpna 1941 a přijaté znovu ve Washingtoně 1. ledna 1942 dvaceti šesti národy, bojujícími proti Ose, asi tak, že by v poválečné Evropě jako základ nové úpravy...*“ existovala mimo jiné „*...reorganisovaná střední Evropa, jejímž jádrem by mohla být československo-polská aliance nebo konfederace, opřená o československo-polsko-sovětskou spolupráci nebo alianci (zejména za účelem definitivního zaražení „Drang nach Osten“).*“ (Beneš, 1946, s. 223)

Beneš nesporně počítal s aktivní účastí Sovětského svazu v udržování středoevropské rovnováhy. I proto usiloval o revizi narušených polsko-sovětských vztahů. „*Mnoho zlých historických reminiscencí leží mezi Ruskem a Polskem. Tato minulost by však neměla v dnešní historické, pro vzájemný smír jedinečně příznivé chvíli bránit dobrému poměru obou těchto zemí v budoucnosti... Východ Evropy právě tak jako Západ musí být pevně sjednocen, aby Německo v budoucnosti vidělo předem nemožnost svého pokusu o dobytí a rozvrácení Evropy a světa. Čechoslováci, které žádná nepříznivá historická vzpomínka nedělí od Rusů a kteří se rozhodli rozřešit přátelsky všechny – ostatně neveliké – své někdejší spory s Poláky a vstoupit s nimi v novou formu spolupráce, jsou velmi rádi, že se poměr mezi Poláky a Rusy v poslední době značně zlepšil. A budou vždycky ochotně pracovat k tomu, aby si tyto dvě slovanské země, k nimž oběma jsou vázání příbuzenstvím jazyka a původu, dobře rozuměly.*“ (Beneš, 1946, s. 226)

Závěr

Válečné vize o střeoevropské konfederaci se po roce 1945 rozplynuly stejně rychle, jako se zrodily. Přestože Edvard Beneš ještě během války věřil v možnost hlubší československo-polské spolupráce, realita poválečné Evropy byla odlišná. Obě země se ocitly v sovětské sféře vlivu, a jejich zahraniční politika byla postupně zcela podřízena zájmům Moskvy. Sen o autonomním střeoevropském bloku, který by odolával tlakům velmocí, byl definitivně pohřben.

Nešlo přitom jen o Stalinovo odmítnutí jakékoli skutečně rovnoprávné spolupráce mezi oběma střeoevropskými státy v sovětské zóně vlivu, přičemž Stalin vnímal potenciální konfederaci jako hrozbu pro své poválečné ambice ve střední Evropě a obával se, že by silný blok vedený Polskem a Československem mohl oslabit sovětský vliv v regionu. Svou roli pak sehrály i rozdílné priority hlavních aktérů. Mikołajczyk vnímal možné sblížení s Československem spíše jako taktický manévř vůči Moskvě než jako projekt hlubší integrace. A podobně rozpolcený byl i Beneš, který se sice zasazoval o konfedační ideu jako prostředek k posílení stability střední Evropy, ale zároveň nechtěl riskovat ztrátu Stalinovy důvěry, na níž v dané chvíli závisel osud obnovovaného státu. Poválečné mocenské uspořádání a rostoucí asymetrie mezi oběma střeoevropskými státy a Moskvou tak vizi rovnocenné aliance fakticky zablokovaly. (Wandycz, 1980, s. 91-105)

Spor o Těšínsko, který se jako Ariadnina nit táhl celým meziválečným obdobím, byl vyřešen teprve v červenci 1945 – dohodou mezi československou a polskou vládou, která vrátila většinu sporného území zpět Československu. Nebyla to však dohoda mezi rovnocennými partnery, nýbrž rozhodnutí přijaté pod kuratelou Sovětského svazu. Starý spor tak sice formálně skončil, ale nikoliv díky diplomatickému dialogu dvou demokratických států, nýbrž v režii nové supervelmoci, která na dlouhá desetiletí změnila pravidla hry.

V roce 1948 Beneš abdikoval a krátce poté zemřel. Jeho celoživotní úsilí o vyváženou a principiální zahraniční politiku, včetně korektních

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

a rovnocenných vztahů s Polskem, skončilo v atmosféře totalitního stalinismu a ideologického sevření. Přesto po sobě zanechal otisk – nejen v podobě konkrétních dohod a konfliktů, ale především ve snaze pochopit a formulovat, co by mohlo střední Evropu posílit.

Literatúra:

- BENEŠ, Edvard, 1919. *K budoucímu míru*. Praha : Otto Girgal.
- BENEŠ, Edvard, 1924a. *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá*. Praha : Melantrich.
- BENEŠ, Edvard, 1924b. *Pět let zahraniční politiky československé*. Orbis.
- BENEŠ, Edvard, 1936. *Problémy Československa*. Praha : Svaz národního osvobození.
- BENEŠ, Edvard, 1946. *Demokracie dnes a zítra*. 4. Praha : Čin.
- BENEŠ, Edvard, 1948. *Paměti - Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Orbis.
- BENEŠ, Edvard, 1968. *Mnichovské dny*. Praha : Svoboda.
- CIVÍNOVÁ, Pavlína, 2018. *Cesta k Paktu čtyř velmocí, 1933*. Dvacáté století - The Twentieth Century. Vol. 10, č. 2, s. 88–89.
- KLIMEK, Antonín et al., 2000. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha Litomyšl : Paseka. ISBN 978-80-7185-328-2.
- KRAMÁŘ, Karel, 1938. *Kramářův soud nad Benešem*. Praha : Tempo akc. spol.
- KUSHNIR, Ostap, 2021. *The Intermarium As a Pivotal Geopolitical Buzzword*. East/West: Journal of Ukrainian Studies. Vol. 8, č. 2, s. 7–27. DOI 10.21226/ewjus448.
- VAVREČKA, Hugo, 1919. *Těšínsko na mírové konferenci*. Lidové noviny. ranní. Brno, léto 1919.
- WANDYCZ, Piotr S., 1980. *Czechoslovak-Polish Confederation and the Great Powers, 1940–1943* [online]. Bloomington : Indiana University Press. ISBN 0253139966. Získáno z : <https://archive.org/details/czechoslovakpoli0000wand>

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-04>

ZEMAN, Zbyněk A., 2009. *Edvard Beneš: politický životopis. 2. vyd.* Praha : Mladá Fronta. ISBN 978-80-204-2062-6.

The need for security in the Hungarian political system

*Daniel Kiss*¹

The illiberal regime in Hungary is deeply tied in with the name of its leader, Viktor Orbán. How much the system rests on his person can of course be contested, but it can also be crucial to know if we mean to hypothesise whether Hungary can turn itself back to the path of democracy in the case of his party's electoral defeat. In this paper I argue that the regime in place since 2010 builds on an appropriate response to the Hungarian people's inherent social attitudes that currently contradict a western style of governance. A need for security manifesting itself in materialist values permeates the majority of voters, who in turning away from Orbán would not necessarily embrace liberal democracy, as many would hope, but perhaps search for a successor to the illiberal project instead. Empirical data suggests that from the point of view of modernisation Hungarian society might not be sufficiently developed for it to require a higher democratic standard from the government it elects, making the question of 'who' leads the country less important than the 'how' if we mean to expect a return to the western model at the helm of Hungary in the future

Introduction

Continuing in my endeavour to uncover the peculiarities of the Hungarian political system, I realise that the impending general elections of 2026 might seemingly undo some of the scientific work that has been done in regard to understanding the Orbán regime. At the time of writing this article, the outcome is not yet known, but regardless, it would be rather optimistic or even naïve to assume that the illiberal democracy that Viktor Orbán has been building for the past 16 years would simply vanish without a trace after his tenure as prime minister ends. After all, the return of Tusk in Poland or the tenure of Biden in the United States did not mark the end of populism in their respective environments either.

In previous writings, I have explored the fact that the Orbán regime is deeply ingrained in Hungarian political development, not only as a response to the current needs of the Hungarian voters but also as a

---

¹ University of Pécs; University of Miskolc

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

maintainer of traditions inherited both from broader society and the political elites. In this paper, I want to explore a possible interpretation of the Orbán regime as a political adaptation to a basic need of the populace, namely their constantly present need for security.

For this, I shall first present what is meant by security and how it possibly influences the character of a country's political system in general. Afterwards, I shall corroborate this thesis with theories uncovering the societal foundations of the Orbán-regime before delving into empirical data supporting them. Finally, I will present the current characteristics of the Hungarian political system in light of these findings by which, I hope, it will become evident how Orbán's power rests on a certain popular need that is present regardless of the exact leader that aims to exploit it.

What is security?

As simple as it may first seem, the term 'security' is in truth a concept that is very complex and heavily debated (von Boemcken and Schetter, 2016; Tuncer, 2022). For this reason, I shall refrain from attempting to find an exact definition and rather focus on the characteristics of the concept which will be most relevant for our further discussion.

From a negativistic viewpoint, security can be summarised in the most essential manner as the absence of danger. This, however, only presents us with a further question: what is danger? From a subjectivist perspective, we can say that danger, and therefore security as well, are things or situations that a person or people perceive as dangerous or safe. A central tenet for our further findings, therefore, is that security rests on perception. Its relevance as a concept for political science stems from this fact, as it is not something that exists in an absolute sense, but something that manifests itself in people, thereby shaping society, and is also, to a certain degree, able to be manipulated as well.

Beyond being relative, security is also essential for humanity, just as air or water are for survival, as it is required for individuals, and therefore society, to function properly. Politics, therefore, needs to account for people's need for security in a similar manner to how it accounts for their need to breathe and drink in order to survive. And in the same way that a thirsty people will support those leaders who provide water for them, people who crave security will presumably choose those politicians to lead who promise them safety from the dangers they perceive.

Abraham Harold Maslow presented this tenet, that security is a basic motivation for the behaviour of people, over eight decades ago, when he outlined the hierarchy of needs in what later came to be known as his pyramid (Maslow, 1943). According to him, a need on the lower levels of this hierarchy needs to be satisfied in order for a higher need to arise, and as long as this satisfaction is not met, the lower need shall dominate the person's demeanour (Maslow, 1943, s. 375). *Maslow* says, that the gratification of the most basic physiological and psychological needs allows the emergence of more social goals, meaning that if someone does not feel secure, they will not be able to appreciate higher concepts of self-fulfilment. Interestingly, he viewed American society in the 1940s as having already moved past this basic need shaping the behaviour of most people. *"The healthy, normal, fortunate adult in our culture is largely satisfied in his safety needs,"* he said. *"The peaceful, smoothly running, 'good' society ordinarily makes its members feel safe enough from wild animals, extremes of temperature, criminals, assault and murder, tyranny, etc. Therefore, in a very real sense, he no longer has any safety needs as active motivators. Just as a sated man no longer feels hungry, a safe man no longer feels endangered. If we wish to see these needs directly and clearly, we must turn to neurotic or near neurotic individuals, and to the economic and social underdogs. In between these extremes, we can perceive the expressions of safety needs only in such phenomena as, for instance, the common preference for a job with tenure and protection, the desire for a*

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

savings account, and for insurance of various kinds (medical, dental, unemployment, disability, old age)" (Maslow, 1943, s. 378–379). Therefore, even though he categorises people motivated by safety needs as 'unhealthy' or 'abnormal', Maslow recognises that the need for security as a motivational factor may present itself in many aspects of everyday life.

Of course, *Maslow* underlines the importance of safety in the context of the healthy psychological makeup of the individual, but even he mentions the ramifications this concept has for the political functioning of a society. He draws parallels between people who crave security and children, saying that these people require a guardian from danger just as a child wants parents to protect them. This guardianship in the case of masses may manifest itself in support for authoritarian leadership, clearly mentioning society's turning towards a sort of 'Fuehrer' (Maslow, 1943, s. 379–380).

Security in the context of democracy

It can clearly be seen that, from Maslow's psychological point of view, a prevalence of security needs within a society produces a sort of political behaviour that empowers authoritarian, rather than libertarian, systems of governance. *Ronald Inglehart* similarly concludes that the motivational factor behind authoritarianism is a survival response to fear of danger (Inglehart, 2018, s. 24). This view is supported by findings that point to values that prioritise survival over self-expression, consistently being more prevalent in political systems with lower levels of democracy.

Lima and colleagues state, that "*only when people live in economic and physical security, may successive generations focus less on survival needs and more on intangibles or post-materialist values, such as liberties and self-expression – values at the heart of a vibrant democracy*" (Lima et al., 2021, s. 209). In line with Maslow, this means that a lower level of needs has to be satisfied not only within an individual but also within a society

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

for higher, self-fulfilment needs to arise and make possible the functioning of a political system based on such values. Empirical data confirms this, as post-industrial societies with high levels of economic security show greater adherence to post-materialist values (such as tolerance, democratic political activism or self-expression) rather than to materialist values (such as spiritualism, xenophobia, rejection of cultural change, or authoritarianism) that are exhibited by people in developing countries (Lima et al., 2021, s. 209).

Research shows that non-democratic attitudes around the world are related to adherence to materialist values (Lima et al., 2021, s. 217). These attitudes fuel a demand for political leaders who can satiate the people's basic material (physiological and security) needs, regardless of the methods they employ in achieving this goal: this means that, in the face of such adversity, which in a people's mind constitutes a 'danger', society is willing to turn towards populism and authoritarianism to resolve it. Inglehart's interpretation of this phenomenon, through the lens of modernisation, can also give us confirmation of Maslow's tenets, circling global dynamic processes back to the original psychological theses. Inglehart said that, over time, greater economic and physical security has led people to place less emphasis on survival and more on intangible values, such as freedom of expression, making them increasingly likely to want democracy (Inglehart, 2018, s. 21). This means that development and democratisation go hand in hand. But as populism now, and fascism in the last century, show a deviation from the supposed 'path' that leads to democracy, we need to make it clear whether there are multiple possible 'outcomes' (in the form of systems of government) to progress. Since development is not linear (Inglehart and Welzel, 2009, s. 37), according to Inglehart, *"to a large degree, the shifts between democracy and authoritarianism can be explained by the extent to which people feel that their existence is secure* (Inglehart, 2018, s. 24). Fascism and populism are

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

therefore not an alternative outcome of progress but instead a regression on, therefore, democratisation is a development driven by Maslow's hierarchy of needs being met on a societal scale, a process that, in the face of extraordinary circumstances, may be hindered, stopped, or even reversed.

We also need to underline that the connection between a sense of security and democracy is not deterministic. *Maslow* himself beckoned that a lower need does not have to be absolutely satisfied in order for higher needs to emerge (Maslow, 1943, s. 388–389). Furthermore, he also stressed that the order of the hierarchy is not necessarily fixed, and people might not act upon certain needs, meaning that behaviour will not reflect the outlined hierarchy of needs rigidly (Maslow, 1943, s. 386–387). *Inglehart and Welzel* similarly that the question of survival becoming redundant through modernisation does not determine democratisation, but rather makes it increasingly probable through social and cultural changes that bring about a shift from materialistic values towards post-materialistic ones (Inglehart and Welzel, 2009, s. 37–38). *“The shift from survival to self-expression values is linked to the rise of societies. It reflects a cultural shift that occurs when younger generations emerge that have grown up taking survival for granted. Survival values give top priority to economic and physical security and conformist social norms. Self-expression values give high priority to freedom of expression, participation in decision-making, political activism, environmental protection, gender equality, and tolerance of ethnic minorities, foreigners, and gays and lesbians. A growing emphasis on these latter values engenders a culture of trust and tolerance in which people cherish individual freedom and self-expression and have activist political orientations. These attributes are crucial to democracy – and thus explain how economic growth, which takes societies from agrarian to industrial and then from industrial to post-industrial, leads to democratization”* (Inglehart and Welzel, 2009, s. 39–40).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

Beyond determinism, we also have to keep in mind that modernisation does not equal westernisation. Cultural change is influenced by a society's heritage, which leads a lasting imprint upon that people's worldview. In short: history matters (Inglehart and Welzel, 2009, s. 37-38). The path to democracy being obstructed by historical heritage is a topic I myself have also previously explored, but considering the fact that Hungary does not differ from Western countries in its culture as much as, say, Japan does, where the western model of democracy thrives, I would not dare rule out the possibility of liberal democracy being effectively implementable within our borders as well, given the right circumstances (Kiss, 2024).

Underdevelopment of Hungarian society

Based on Inglehart's logic it can be assumed then that along with other societies leaning toward authoritarian governance, Hungary as well might currently be on a level of modernisation that is lower than that of more democratic countries of the globe. *Péter Tölgyessy* pointed out this lagging behind the West through a legal point of view: personal subordination preceding the rule of law means that Hungarian societal modernisation is not yet realised (Tölgyessy, 2016, s. 18). Although predictable, the rule of law is described by him as an impersonal order, instead of which Hungarians who feel more endangered in their positions turn towards the good will of the paternalistic state instead (Tölgyessy, 2016, s. 34), meaning a country showing higher values of democracy than its public's values would predict (Inglehart and Welzel, 2009, s. 45). It is important to note that the authors pointed this out one year before Orbán's landslide victory that started Hungary's democratic backsliding. In this light we can view that process not necessarily as just backsliding, but rather as a correction toward a more linear correlation between societal and institutional modernisation.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

If Hungary is not on par with its western counterparts in this development, then we should not neglect to find out why. *Tölgyessy* hypothesised that westernisation could have been achieved the same way that the shift from materialism to post-materialism happened in the West after the second world war: through economic development (*Tölgyessy*, 2016, s. 29). *Inglehart* underlined the importance that the economic boom and the birth of welfare states had in the post-war West that allowed radical cultural changes (*Inglehart*, 2018, s. 24). Not only did this process not materialise in Hungary at the same time but it also failed to aid the consolidation of the democratic system after the fall of communism, a process that was essential in the case of Germany after the fall of national socialism. Instead of social progress, economic hardship coupled with the competitive nature of liberal democracy led to a growing political polarisation and a self-destructive democracy mimicking the interwar period of Western Europe that resulted in the rise of fascism back then, and the rise of populism now (*Tölgyessy*, 2016, s. 30). By 2009, Hungarian society was the most disillusioned one with competitive capitalism and democracy based on the rule of law in the region, including even Ukraine and Russia (*Tölgyessy*, 2016, s. 30) This meant that Viktor Orbán's 2010 election victory happened in a hotbed for regression from western democratic norms.

In a nutshell, the conditions that allowed the development of liberal democracy in the West are simply missing from Hungarian history. The effective functioning of a political system based on post-materialist values therefore was not sufficiently bolstered societally before the establishment of Orbán's illiberal democracy.

The need for security in Orbán's regime

Although during most of Orbán's second (2010–2014), third (2014–2018), and fourth (2018–2022) terms as prime minister steady economic growth allowed the slow development of social attitudes, post-materialist values have risen only to 18% in 2017 from 4% in 2009,

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

still being outnumbered by materialist values, even if by a much closer margin than before (Szabó et al., 2021, s. 13–14). The betterment of material conditions at any rate confirms Inglehart's theses and theoretically have produced an environment much more favourable to liberal democracy than that of 2010.

However, as previously discussed, a sense of security comes not only from sufficient economic development. Materialist values have not been pushed aside by post-materialist ones, in fact, their growth mostly happened as secondary values, meaning that primarily, materialist concerns still unquestionably dominate Hungarians' ways of thinking (Szabó et al., 2021, s. 21). And although within these materialist values economic concerns are paramount, it needs to be underlined that the global dynamics of politics have shifted focus from economy to identity (Fukuyama, 2020, s. 12) to the nature of security being subjective, it is important to remember that those in power may strive for the manipulation of the sense of security within the people for political gain. This is doubtless easier to achieve with political standpoints revolving around identity than with economic policy, the effects of which can much harder be left to subjective interpretation.

The need for security in Hungarians can in this way not only be satiated with economic progress but also by thwarting dangers that exist within the dimension of identity. This brings the fact that Orbán's government is staunchly nationalist, a self-proclaimed protector of national sovereignty and traditional values into the spotlight. The defence of national identity, or – as Fukuyama puts it – a demand for dignity can be directly tied into the dimension of safety needs, or materialist views (Szabó et al., 2021, s. 17). Interpreting the Orbán-regime through the lens of security allows us to understand why in the case of past elections the problem of corruption or democratic backsliding was overshadowed by the migrant crisis, the sovereigntist battle against the European Union, or the Russian invasion of Ukraine.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

In each case a danger pertaining to Hungarian national identity was pointed out by Orbán and a defence against them was offered in the form of his continued governance in the role of a protector. This recipe coupled with economic success meant that the need for security in Hungarians could be easily exploited for political gain as long as the opposition was regarded as less credible in the roles that Orbán took up.

How little fully fledged ideologies or specific policy talking points actually mattered beyond this is supported by the fact that the political values on economy and social issues are not reproduced in parliamentary representation. Economically speaking, the clear majority of Hungarians holds left-wing views (meaning pro-interventionism) (Bíró-Nagy et al., 2022, s. 16), but this ratio is almost exactly the same throughout the electorate of all major parties (Bíró-Nagy et al., 2022, s. 19). On social issues, Hungarian people are more balanced, but a conservative party possessing two thirds of parliamentary mandates still does not correlate with the societal weight of those views. In fact, the distribution of progressives, centrists, and conservatives is similarly visible across party lines, meaning that not only are conservative views overrepresented in parliament, but those values are in fact contrarian to of the government's voter base as well (Bíró-Nagy et al., 2022, s. 26-29).

If then the majority of Hungarians do not hold right-wing views, Orbán's political goals have to stem from another source, that of social underdevelopment, meaning the prevalence of materialist values and the importance of the people's need for security in general.

Discussion: Beyond Orbán

How effective Orbán can be in this role of protector is highly dependent on perception and on reality. As long as economic growth was constant, the principal worries of Hungarian people were answered, leaving opportunity for post-materialist values to grow.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

Similarly, since Hungary was spared from mass immigration, terrorist attacks, and armed conflict, the government's promises were seemingly kept but this also presumably eased anxieties related to the issues that were presented as dangers.

Further research would help in understanding the importance of these identity dimensions, uncovering whether Hungarian democratic regression is still a phenomenon driven by economic fears or by the rise of identity politics. Regardless, the outcome of the 2026 general elections will be a major opportunity to test the findings above, since during all of Orbán's fifth term as prime minister (2022–2026) economic growth has come to a stop and Hungarians were faced with the highest rates of inflation in the European Union, hurting their security perception in the field where it matters the most: their livelihood.

It is important to keep in mind that despite the economic progress of the 2010s, Hungarians have persistently maintained financial and existential security as the most important safety factors since the turn of the millennium (Etl and Tálas, 2020, s. 98). Furthermore, despite the difference diminishing over time, the amount of security that is wanted has always been higher than the security people currently feel they have (Etl and Tálas, 2020, s. 105). This means that even according to data collected before the Covid-19 pandemic, the basic need of security was not yet satiated – a fact that by Maslow's logic would mean that higher self-fulfilment needs still did not have the opportunity to arise in mass. After several years of economic stagnation, this opportunity has certainly only diminished since.

Since current opinion polls show a high probability for the first election loss of Orbán's party in 2026, hopes run high within the country and around the world that the illiberal project will have failed and Hungary's democratic backsliding will finally stop, putting us back on course toward westernisation once more. But keeping in mind that the societal circumstances that made Orbán's rise possible did not

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

disappear – in fact they probably have started to move closer to the situation they were in before he took power in 2010 – we cannot take for granted that a move away from populist politics would be met with resounding success. In some respects, the situation could echo developments in Slovakia since 2018, when Robert Fico stepped down as prime minister, yet persistent social circumstances led to his replacement by the populist government of Igor Matovič and Fico's another election victory (Petriková and Dvorský, 2016). In my view, the reason that Orbán could with a good chance lose this election does not point to the Hungarian people's wish for democracy, but to the fact that they are still driven by economic anxiety that for the first time in 16 years the reigning government can no longer give a credible solution to. Orbán's regime is currently in a crisis of credibility, not facing a people who have developed past its mark.

Conclusion

Research shows that a need for security within a society is a factor that can determine whether a political system can effectively evolve into a liberal democracy. Past data showed that Hungary was in fact overachieving in democratic norms before Viktor Orbán started constructing his illiberal regime, meaning that instead of mere democratic backsliding, Hungary was only readjusting its level of institutional development to its societal one. In the past 16 years society has developed somewhat thanks to a decade of economic progress but this was not yet enough to warrant the theoretical establishment of a system more focused on self-fulfilment rather than materialism. Furthermore, the past few years since the pandemic might only have undone some of the progress Hungarian society has made leaving a rather unstable base for a liberal democracy to be constructed on the ruins of Orbán's illiberalism – assuming it crumbles in its first electoral defeat.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

What is certain, is that the all-time Hungarian government needs to respond to the people's need for security and manage their anxieties in a credible way – be that through economic development or through victories in identity politics that matter to them. The problem of the need for security in Hungarian society is therefore a completely democratic one: can those who get elected provide what the people want?

References:

- BÍRÓ-NAGY, A. – SZÁSZI, Á. – VARGA, A.: *Magyarország értéktérképe* 2022. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions, 2022.
- ETL, A. – TÁLAS, P.: *A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999–2019 között*. In: *Nemzet és Biztonság*. 2/2020, p. 94–112.
- FUKUYAMA, F.: *30 Years of World Politics: What Has Changed?* In: *Journal of Democracy*. 1/2020, p. 11–21.
- INGLEHART, R.: *The Age of Insecurity*. In: *Foreign Affairs*. 3/2018, p. 20–28.
- INGLEHART, R. – WELZEL, C.: *How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization*. In: *Foreign Affairs*. 2/2009, p. 33–48.
- KISS, D.: *Is Hungary incompatible with liberal democracy?* In: HURČALOVÁ, M. – JAKABOVIČ, L. – KSEŇÁK GREGOVÁ, J. (eds.): *Firewall demokracie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2024, p. 133–146.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

- LIMA, M. E. O. – DE FRANÇA, D. X. – JETTEN, J. – PEREIRA, C. R. – WOHL, M. J. A. – JASINSKAJA-LAHTI, I. – HONG, Y. – TORRES, A. R. – COSTA-LOPES, R. – ARIYANTO, A. – AUTIN, F. – AYUB, N. – BADEA, C. – BESTA, T. – BUTERA, F. – FANTINI-HAUWEL, C. – FINCHILESCU, G. – GAERTNER, L. – GOLLWITZER, M. – GÓMEZ, Á. – GONZÁLEZ, R. – JENSEN, D. H. – KARASAWA, M. – KESSLER, T. – KLEIN, O. – MEGEVAND, L. – MORTON, T. – PALADINO, M. P. – POLYA, T. – RENVIK, T. A. – RUZA, A. – SHAHRAZAD, W. – SHAMA, S. – SMITH, H. J. – TEYMOORI, A. – VAN DER BLES, A. M.: *Materialist and Post-Materialist Concerns and the Wish for a Strong Leader in 27 Countries*. In: *Journal of Social and Political Psychology*. 1/2021, p. 207–220.
- MASLOW, A. H.: *A Theory of Human Motivation*. In: *Psychological Review*. 4/1943, p. 370–396.
- PETRIKOVÁ, M. – DVORSKÝ, T.: *Contemporary parliamentary political parties in Slovakia*. In: KANCIK-KOŁTUN, E.: *Contemporary Political Parties and Party Systems in the Visegrad Group Countries*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2018.
- SZABÓ, A. – OROSS, D. – PAPHÁZI, V. – POKORNYI, ZS. – SEBESTYÉN, A.: *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai, 2020. A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai gondolkodásmódja és részvétele 2020 decemberében*. Budapest: TK PTI, 2021.
- TÖLGYESSY, P.: *Politika mindenekelőtt*. In: JAKAB, A. – GAJDUSCHEK, GY. (eds.): *A Magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016, p. 17–42.
- TUNCER, O. S.: *Concepts of security from a perspective of political science*. In: *Acta Politica Polonica*. 1/2022, p. 127–146.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-05>

VON BOEMCKEN, M. – SCHETTER, C.: *Think Piece 09: Security – What is it? What does it do?* [online], [cit. 31/7/2025]. Available at: <<https://www.fes.de/reflection-group-monopoly-on-the-use-of-force-20/think-pieces/artikel/think-piece-09-security-what-is-it-what-does-it-do>>.

天下 A Framework of Prosperity for Our Shared

*Maté János Takács*¹

This paper implements a revised form of dialectical materialism and Maoism to identify the main contradiction that concerns power politics in the current international system. To this end, it presents the basic structures of such an analytical tool, then formulates the hypothesis that the worldview and social consciousness of different countries can be better understood by analysing the defining traits of their historical-material heritage. The paper then proceeds with the application of this analytical tool to Europe, the United States and the People's Republic of China in order to understand the different worldviews and approaches that have dominated the international system in recent centuries. In this way, the paper highlights the antagonistic contradiction in the way of conceptualising power politics between the United States and China, which explains the establishment of current global processes and also traces their likely direction. At the end of this paper, I present some insights based on ancient Chinese thought in an attempt to provide a way to keep the contradictions of today's international relations within the threshold of sustainability.

Introduction

Today, the discipline of international relations faces an unprecedented challenge in the form of tectonic shifts in our highly globalised international system. In the past five years, among many challenges, humanity has faced Covid19, the Russian-Ukrainian war, the rekindling of tensions in the Middle East and President Donald Trump's tariff war. In addition to natural disasters and threats to global health that wear down the institutions of world governance, the rise of new assertive power centres marks the end of the so-called Pax-Americana, which with all its dysfunctions has provided a kind of global framework for international relations over the past three decades.

The discipline of international relations is meant to respond to unprecedented global challenges, having been forged in the crucible of

---

¹ University of Miskolc

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

two world wars and honed during the decades of the Cold War. The discipline has benefited greatly from its history of being open to debate and receptive to new theoretical inputs (Egedy, 2017, s. 14). However, the discipline's European origins also mean that, despite its potential openness to new insights, it shows considerable difficulty in adequately decoding the worldviews of international actors on backgrounds other than those of the Western hemisphere (Bilgin, 2012, s. 1103). This duality of openness and constraint fuels the courage of my theoretical endeavours to draw on the history and social/political experiences of countries in other civilizations. As a researcher with a particular focus on the People's Republic of China, in this paper I adopt a historical-materialist approach, using the basic intellectual tools provided by both ancient Chinese political thought and Mao Zedong, as he explained in his essay *On Contradiction* (Zhao, 2006, s. 49–21).

Historical-materialist considerations

At the beginning of this article, it seems appropriate to lay the foundations for an adequate historical-materialist approach, free from the misleading materialist dogmatism or propaganda that sound all too familiar to our academic community in Eastern Europe. To carry out this task, I use as an analytical tool a clearly revised form of Marxism, borrowed from the well-known Chinese economist *Justin Yifu Lin*, who based his work on the writings of *Karl Marx*, *Friedrich Engels*, and *Bronisław Malinowski*. *Lin* concluded that the characteristics of theoretical, institutional, and political superstructures are closely linked to a base that is deeply rooted in the material conditions and means of production of a given socio-political community or, in a broader sense, of any social system. In classical Marxism, the base defines the superstructure, and the base in turn is defined by the tools and means of production (Lin, 2012, s. 57–58). In this paper I apply this revised Marxist framework as an analytic tool, so while avoiding

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

dogmatic debates I focus my efforts to understand aetiological phenomena:

As *Ahmet Davutoğlu* points out, a society's historical heritage, which includes cultural, psychological, religious, and social values, exists as a reality projected into a geographical space. It shapes this habitat and, at the same time, is influenced by the material conditions and possibilities of the environment. Thus, heritage shapes geographical space, which in turn reflects but also influences the heritage itself and forges the social consciousness that affects how a society sees itself and its place in the world (Davutoğlu, 2016, s. 42). The logical conclusion seems to suggest that different historical heritage and geographical space (different historical and material conditions) proceed to create different forms of social consciousness and worldview.

Hypothesis and Methodology: Historical-material comparative analysis

In this case, the identity and worldview of leading global international actors can be understood by examining the social consciousness and goals of these global powers through their historical and material heritage. In my opinion, there are two key global players in the current international system: The United States of America and the People's Republic of China as their comprehensive influence is hardly rivalled by any possible third party.

In recent years, the economic, institutional, and ideological structures of international relations have been changing dynamically (Kusai, 2023, s. 122). Therefore, in order to identify and adequately navigate our challenges, it is necessary to correctly address the main contradiction of the current situation (Mao, 1937). so may lead decisionmakers to deal with fundamental issues incorrectly and cause undesirable global consequences. In this chapter, I proceed with a comparative analysis of the social conscience and strategic worldview of these important international actors, but in order to understand the

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

rise to power of the United States, I must also briefly illustrate the deterioration of Western Europe's position as a global international actor because the fall of one is deeply linked to the path to power of the other, since there can be only one hegemonic actor in a given hemisphere.

As *Gergely Egedy* highlighted, before 1939, Western Europe had been leading global processes for centuries. With World War II, however, these countries lost their advantage, as they were severely weakened by the war and, to make matters worse, two international players with unprecedented might entered the scene: the United States of America and the Soviet Union (Egedy, 2017, s. 39). Before this event, European leaders based their conception of international relations on the clash of interests which, as *Henry Kissinger* pointed out, would ultimately led to a kind of equilibrium (Kissinger, 2008, s. 24). *Péter Kulcsár* discusses how low levels of production created a situation where a decent standard of living could only be guaranteed to a small group (or class) of people. The distribution of goods and opportunities was dictated by a logic of contradiction between free men and slaves, rich and poor, winners and losers, and colonies. The struggle has always been a struggle of interests aimed at achieving a sort of redistribution of goods, opportunities, and power (Kulcsár, 2014, s. 102–103). These ideological and institutional superstructures have lost their foundation over time, because Europe failed to resolve World War II on its own, and although the European integration project under the aegis of collaboration seems to be the best opportunity for the old continent to face the international challenges of our time, its former position of leadership in global processes seems destined to remain in the history books (Egedy, 2017, s. 54).

After 1945, the United States of America became so powerful that, as Kissinger pointed out, it seemed to have a vocation to shape the

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

world according to its own needs and preferences (Kissinger, 2008, s. 11). *John J. Mearsheimer* highlighted that the collapse of the Soviet Union significantly reinforced this privileged position, as between 1991 and 2017 the United States led a unipolar world order as an unmatched hegemonic superpower (Mearsheimer, 2024). Therefore, American strategic thinking tends to interpret international relations as a contradiction between its commitment to maintaining this position of influence and the development of other international actors, since other countries' efforts to emerge are identified as attempts to seize this hegemonic position from the United States (Allison, 2023, s. 172).

The experience of the People's Republic of China was forged in a quite special historical-material context as the inheritor of a unique political civilization. As *Qizhi Zhang* points out, three relevant theories have stood out in Chinese historical studies for the emergence of Chinese (political) civilization: 1, the theory that posits the Chinese Plain as the cradle of Chinese civilization because of its superior agricultural possibilities and proximity to the Yellow River and the Yangtze River; 2, the theory that professes the existence of several cultural clusters; and 3, the theory that postulates several cultural clusters that as early as the fifth millennium B.C. had formed a sphere of interaction linking these clusters with the Chinese Plain. The sphere of interaction came to be larger than the current territory under Beijing's control (Zhang, 2015, s. 16–19). The idea of *Tian-xia* / 天下 / All-Under-Heaven was conceptualized during the Zhou dynasty, which for the first time in Chinese history named the emperor the son of Heaven (Zhang, 2015, s. 27). In terms of content, *Tian-xia* / 天下 is an institution that functions as a Burtonian model of an efficient ego network, in which the most relevant bridge between sets of elements passes through the central element. The flow-centered approach to network theory calls a bridge a connection that is exclusive in one respect and allows some content to flow between two points (Borgatti and Halgin, 2011, s. 1170–1171). As for the object of the flow, by content

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

I mean the flow of information, people, goods and legitimacy. In the case of China, prior to the 17th century, it was essentially a centrifugal flow, that is, it was mainly its “international partners” that benefited (Tai, 2020, s. 21–22). It can be seen that China, because of its size and position in the network structure, had considerable network power in this model, as its relationship with “partners” served as the main bridge (channel of flow) between them (Borgatti and Halgin, 2011, s. 1173). This concept clearly returns in all the connectivity projects proposed by China as well as in its engagement with the BRICS to reform global governance institutions to make them more representative (Kazan Declaration, 2024, s. 2).

At this point I would like to return for a moment to Justin Yifu Lin's summary of the nexus between base and superstructure. China surpassed the United States in terms of GDP calculated on a purchasing power parity (PPP) basis back in 2014 (Allison, 2023, s. 32), and this trend has continued ever since (World Bank, 2024). The relevance of this fact can be grasped through the proposition of *Kenneth Waltz*, who points out that, in any international status quo, the main institutions and ideological propositions of global governance are created by the most powerful international actors of that moment, and that these institutions exist to reinforce and affirm the interests of their creators (Waltz, 2000, s. 23). It seems clear that China already has the financial, political and diplomatic capabilities to create effective institutions and ideological propositions that affirm its historical-material heritage throughout the world. And because this heritage reasons in terms of networks and inclusiveness, it a desirable alternative for the Global South with to the Western Hemisphere, which in practice means the United States.

However, the main contradiction in international relations of our time lies in the antagonistic clash of conclusions between the historical-

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

material legacies of these two leading international actors. In particular, the strategic fear of the United States of being dethroned and replaced as the global hegemon and China's belief that the international system does not need hegemonic superpowers, but should function as a network, in which each country can realize network power in proportion to its economic, technological and social capabilities. This is the idea of a modern "world-institution", a Tian-xia/ 天下 (Zhao, 2006, s. 49-21).

Conclusion

Any other contradictions between the two major powers, potential sanctions, tariff wars or military threats are only derivatives of this main antagonistic contradiction between the two countries. *Friedrich Engels* in his work *Dialectics of Nature* introduces the first law of dialectics, namely: 'The law of the transformation of quantity into quality and vice versa' (Engels, 1925). With the current level of contradictions in the international system, a qualitative change is imminent that will bring many different contradictions and sectoral issues to the table. As a matter of fact, *Sándor Kusai* points out that we are living through the second Cold War (Kusai, 2023, s. 122). Although the long-term consequences have not yet manifested themselves, our global community is about to face difficult, dangerous times.

Therefore, the value of characteristics such as lucidity and pragmatism is increasing in political decision-making. To these global challenges and risks, enhanced connectivity offers a reasonable way to link interests and possibilities for success through development among international actors, blending networking, de-escalation, and comparative advantages across the globe, guided by the logic of this ancient yet modern concept called Tian-xia/天下.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

References:

- ALLISON, G.: *Háborúra ítélve. Megmenekülhet-e Amerika és Kína Thuküdidész csapdjából?* Budapest: Magyar Vezetőképző Alapítvány. 2023.
- BILGIN, P.: *Civilisation, dialogue, security. The challenge of post-secularism and the limits of civilisational dialogue.* In: *Review of international studies.* 38/5/2012, pp. 1099–1115
- BORGATTI, S. P.-HALGIN, D. S.: *On Network Theory.* In: *Organization Science. New Perspectives in Organisation Science.* 22/5/ 2011, pp. 1168–1181.
- DAVUTOĞLU, A.: *Stratégiai Mélység. Törökország nemzetközi helyzete.* Budapest: Antall József Tudásközpont 2016.
- EGEDY, G.: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe.* Budapest: HVGORAC 2017.
- ENGELS, F.: *Dialectics of Nature.* 1925. Online: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1883/don/index.htm> (Accessed: 2025.08.03.)
- Kazan Declaration: Strengthening Multilateralism for Just Global Development and Security.* XVI BRICS Summit. Kazan, 2024. October 23. Online: https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783 (Accessed: 2025.08.03.)
- KISSINGER, H.: *Diplomácia.* Budapest: Panem. 2008. p. 24.
- KULCSÁR, P.: *A történelemszemlélet előzményei.* Budapest: Balassi Kiadó 2014.
- KUSAI, S.Z.: *Kína és az új világregend fájdalmas születése.* In: ÁGH A. (ed.): *Polikrízis a multipoláris világregendszerben.* Budapest: Gondolat Kiadó, 2023, pp. 122–145.
- LIN, J.Y. : *Demystifying the Chinese Economy.* New York: Cambridge. 2012.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-06>

- MAO, Z.: *On Contradiction*. 1937. Online:
https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-1/mswv1_17.htm (Accessed: 2025.08.02.)
- MEARSHEIMER, J.: *War and International Politics*, 2024. Online:
<https://ndisc.nd.edu/events/2024/01/30/war-and-international-politics-john-mearsheimer/> (Accessed: 2025.08.02.)
- TAI, M.: *Kína és szomszédai, Ázsiai diplomácia az ókortól napjainkig*. Budapest: Pallas Athéné Books, 2020.
- WALTZ, K.: *Structural Realism after the Cold War*. In: *International Security*. 25/1/2000, pp. 23. 5–41.
- World Bank: *Data bank, World Development 2024*. Online:
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.PP.CD&country=#> (Accessed: 2025.08.03.)
- ZHANG, Q.: *An Introduction to Chinese History and Culture*. Xi'an: Springer. 2015 (Virtual) pp. 16–19.
- ZHAO, T.: *Rethinking Empire from a Chinese Concept 'All-Under-Heaven' (Tian-xia, 天下)*. In: *Social Identities*. 12/1. 2006. pp. 49-21.

Power vacuum in East Africa – is another regional war looming?

*Ludvig Gergő*¹

With this work, I undertake to outline the power struggles taking place in the area known as the Horn of Africa and to define the most likely scenario for the future. The Horn of Africa, or more likely "Africa's powder keg" which fits better to the current tense situation. I believe that the reference to the political conditions in the Balkans one hundred and twenty years ago is not at all an exaggeration. The situation is extremely serious, but at the same time at least equally unstable. The fragile peace that has lasted for two years between the currently hostile parties could easily be nullified, and tensions could escalate.

Historical Background

By the late 1960s and early 1970s, the Ethiopian Empire had become politically unstable. The administration was becoming increasingly unpopular across all levels of society due to a stagnating quality of life, authoritarian rule, and widespread human rights abuses. This created fertile ground for Marxist ideology, which promised land reform and peasant empowerment.

The Derg, a Marxist-Leninist military junta (from Derg, meaning “committee” in Amharic), overthrew Emperor Haile Selassie on 12 September 1974, establishing Ethiopia as a socialist state. Ruling until 1991, the Derg pursued violent collectivization campaigns, engaged in extensive repression (the Red Terror), and mismanaged responses to the 1983–1985 famine, leading to hundreds of thousands of deaths. These failures gradually shifted public sentiment toward rebel groups, particularly the Tigray People's Liberation Front (TPLF) and Eritrean independence fighters.

---

¹ University of Miskolc

Modern-Day Ethiopia

Following the defeat of the Derg in 1991, Ethiopia became a de facto single-party state led by the Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front (EPRDF), a coalition of four ethnically based parties, dominated by the TPLF.

Meles Zenawi, head of the TPLF, served as Prime Minister until his death in 2012. He was succeeded by Hailemariam Desalegn, leader of the Southern Ethiopian People's Democratic Movement (SEPDM), who resigned in 2018 amid growing unrest. In 2018, Abiy Ahmed of the Oromo Democratic Party (formerly OPDO) became Prime Minister, initiating a reformist and reconciliatory agenda.

One of Abiy's most notable early actions was to end a decades-long conflict with Eritrea, signing a peace agreement in 2018 and earning him the Nobel Peace Prize in 2019 (Nobel Committee, 2019). However, this rapprochement further alienated the TPLF, whose relations with Eritrea were historically hostile.

The TPLF: From Ruling Party to Rebellion

The TPLF held significant influence over the Ethiopian state until 2018. Abiy's rise marked a power shift that sidelined the TPLF, stripping it of its federal influence. In 2019, Abiy dissolved the EPRDF coalition and merged its constituents into a new party, the Prosperity Party, excluding the TPLF (International Crisis Group, 2020).

The COVID-19 pandemic served as a trigger. In 2020, the federal government postponed elections, which the TPLF saw as unconstitutional. They held their own regional election in Tigray, defying Addis Ababa. Tensions escalated into armed conflict in November 2020 after the TPLF allegedly attacked the Northern Command of the Ethiopian National Defense Force (Reuters, 2020).

The war that followed was catastrophic. Over two years, approximately 600,000 people died from violence, hunger, and lack of healthcare in Tigray (The Telegraph, 2022). Mass atrocities, including

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

sexual violence and ethnic cleansing, were documented. Eritrean troops allied with the Ethiopian federal army, committing widespread abuses (Amnesty International, 2021).

TPLF's Internal Conflicts and the Fragile Peace

Since the signing of the Pretoria Agreement in November 2022, deep internal divisions have emerged within the Tigray People's Liberation Front (TPLF), threatening the fragile peace in northern Ethiopia. The two dominant factions are led by Getachew Reda, the federally appointed interim president of the Tigray region, and Debretsion Gebremichael, the former TPLF chairman and long-time party leader. Tensions escalated after Getachew was selected by Addis Ababa to head the interim administration without broad consensus within the TPLF leadership, which many party loyalists viewed as federal overreach.

Supporters of Debretsion accuse Getachew of aligning too closely with Prime Minister Abiy Ahmed's government and compromising on key demands, such as full autonomy for Tigray and the withdrawal of Eritrean forces. Meanwhile, Getachew's camp argues that continued obstruction by Debretsion loyalists risks further isolating Tigray from humanitarian aid and political reintegration. This power struggle has stalled disarmament and reintegration efforts, leaving the Tigray Defense Force (TDF) largely intact and increasing the risk of intra-Tigrayan armed conflict (The New Humanitarian, 2023; ICG, 2023.)

Economic Consequences

The war in Tigray severely damaged Ethiopia's economy, which had previously been one of the fastest growing in Africa. According to the World Bank, Ethiopia's GDP growth dropped from over 9% in 2019 to below 3% by 2021 due to the combined impact of war, inflation, and COVID-19. The prolonged conflict led to:

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

- **Infrastructure Destruction:** Roads, bridges, schools, and hospitals in Tigray were destroyed, isolating communities and halting commerce. Mekelle, the regional capital, lost access to essential services for months.
- **Agricultural Collapse:** Tigray, a largely agrarian region, saw vast swaths of farmland destroyed or abandoned. Ploughing seasons were missed, harvests plummeted, and livestock was either killed or stolen. FAO estimates that over 70% of the population lost their agricultural livelihoods.
- **Rising Food Prices:** War-induced supply chain disruption and fuel shortages led to nationwide inflation, especially for basic staples. Ethiopia experienced food price inflation exceeding 30% year-on-year by mid-2022.
- **Foreign Direct Investment (FDI) Withdrawal:** The conflict, and international condemnation, led to a sharp decline in FDI. Major investors either postponed or withdrew from planned infrastructure, energy, and industrial projects.
- **Suspension of Trade Benefits:** In January 2022, the U.S. suspended Ethiopia from the African Growth and Opportunity Act (AGOA), cutting off preferential trade access for Ethiopian textile and manufacturing exports—especially devastating for the industrial parks in Hawassa and Kombolcha.

These economic setbacks disproportionately affected women and youth, many of whom had entered the formal workforce in the last decade. Job losses pushed tens of thousands into informal labor or forced migration, increasing vulnerability to trafficking and exploitation.

Geopolitical Tensions: Ethiopia, Eritrea, and the Red Sea

The Pretoria Agreement has not ended tensions with Eritrea. Asmara remains distrustful of the TPLF and is suspected of

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

undermining the peace process by supporting Tigrayan opposition groups (International Crisis Group, 2023).

Simultaneously, Ethiopia's aspirations for access to the Red Sea have increased friction. The landlocked country attempted to establish port access through a memorandum with Somaliland in 2024, a move viewed by Eritrea and Somalia as provocative (Bloomberg, 2024). Eritrea fears that Ethiopia aims to regain control over its historic Red Sea ports—Assab and Massawa—a possibility that could trigger renewed conflict.

Wider Regional Implications

The Tigray conflict has had far-reaching consequences beyond Ethiopia's borders, contributing to growing instability across the Horn of Africa. The war drew in neighbouring states, exacerbated existing conflicts, and opened new geopolitical fault lines that continue to threaten regional peace.

Sudan played a complex role in the conflict. During the war, the Sudanese Armed Forces (SAF) provided logistical support and refuge to the Tigray Defense Forces (TDF), especially in the early stages (Al Jazeera, 2021). In return, elements of the TDF reportedly aided SAF operations in Sudan's civil war in 2023, opposing paramilitary factions like the Rapid Support Forces (RSF) (Al Jazeera, 2024). This has deepened Ethiopia's security concerns along its northern border.

Eritrea's involvement significantly widened the war's scope. Eritrean forces participated directly in Tigray, committing widespread human rights abuses. Their continued presence in Ethiopian territory post-ceasefire undermines peace efforts and indicates a long-term strategy to maintain influence (International Crisis Group, 2023). Moreover, Asmara is believed to be arming anti-government insurgents elsewhere in Ethiopia, including in Oromia and Afar (Crisis Group, 2023).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

Ethiopia's pursuit of Red Sea access has introduced another major flashpoint. In 2024, Addis Ababa signed a controversial port access deal with Somaliland—a breakaway region not recognized internationally—which provoked strong backlash from Somalia and heightened fears in Eritrea of Ethiopian territorial ambitions (Bloomberg, 2024). These developments risk reigniting dormant hostilities, especially if Ethiopia is perceived as attempting to reclaim historical ports such as Assab or Massawa.

The regional arms race has also intensified. The UAE allegedly supplied drones to Ethiopia during the Tigray war, signalling the increasing militarization of regional politics (BBC, 2022). With Sudan, Eritrea, Somalia, and Ethiopia all engaged in active or simmering conflicts, the Horn of Africa is becoming a theatre for proxy wars involving Gulf states and global powers.

Role of International and Regional Actors

African Union (AU)

The AU played a leading role in mediating the Pretoria Agreement in 2022. However, its effectiveness has been questioned due to a lack of enforcement mechanisms and perceived partiality toward the Ethiopian federal government. Critics argue that the AU's principle of non-interference has sometimes hindered urgent interventions in human rights crises.

United Nations (UN)

The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), WHO, and UNICEF have all been deeply involved in emergency responses. However, efforts have been undermined by Ethiopian government-imposed restrictions, including denial of access to affected areas. In 2023, Ethiopia successfully lobbied the UN Human Rights Council to terminate the mandate of the International Commission of Human Rights Experts on Ethiopia (ICHREE), leaving victims without a formal accountability path.

United States

The U.S. has been both a major donor and political mediator. While USAID briefly resumed operations in 2023, it suspended all food aid in 2024 due to systemic corruption and theft of humanitarian assistance. Washington has pushed for democratic reforms and accountability but faces challenges balancing strategic interests (such as counterterrorism cooperation) with human rights concerns.

China and Gulf States

China, Ethiopia's largest creditor, has remained largely silent on the conflict, preferring to frame the war as an "internal affair." Its infrastructure projects continued in other parts of the country during the war. Gulf states, particularly the UAE and Saudi Arabia, have offered financial and logistical support to the federal government, seeking regional influence and favour with Addis Ababa amid Red Sea security concerns.

Eritrea

Eritrea's role has been the most destabilizing. Despite its participation in the Pretoria process, Eritrean troops have remained in parts of Tigray and are accused of ongoing abuses. Eritrea views the TPLF as an existential threat and sees a weakened Tigray as a strategic priority. Its actions threaten not only the peace deal but also regional stability.

Human Rights Violations in the Tigray Conflict

The Tigray conflict, which erupted in November 2020, was marked by widespread and systematic human rights violations committed by all major actors, including the Ethiopian National Defense Force (ENDF), Eritrean Defense Forces (EDF), the Tigray People's Liberation Front (TPLF), and regional militias.

Massacres were among the most harrowing aspects of the war. One of the most notorious incidents occurred in Axum in November 2020, where Eritrean forces killed hundreds of civilians over several days.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

Amnesty International verified that the massacre was premeditated and targeted civilians indiscriminately (Amnesty International, 2021).

Sexual violence was used extensively as a weapon of war. The United Nations and humanitarian agencies reported that women and girls, including minors, were subjected to gang rape, mutilation, and forced incest. Survivors described being raped repeatedly, often in front of family members, with perpetrators taunting them as a means of ethnic humiliation (UN OHCHR, 2021). According to the Ethiopian Ministry of Women, over 1,300 cases were documented in just a few months in 2021, with the true number likely far higher (Human Rights Watch, 2022).

Ethnic targeting was also widespread. Amhara militias and federal forces were accused of committing atrocities against ethnic Tigrayans in Western Tigray, including killings, forced expulsions, and the systematic destruction of homes (Amnesty & Human Rights Watch, 2022). These actions may amount to crimes against humanity and ethnic cleansing, according to rights groups.

In addition to direct violence, humanitarian blockades were used to starve the Tigrayan population. The Ethiopian federal government severely restricted food, medicine, and fuel access between mid-2021 and early 2022, pushing hundreds of thousands toward famine conditions (OCHA, 2022).

Despite the November 2022 Pretoria peace agreement, impunity remains widespread, with no major prosecutions and continued reports of Eritrean forces operating inside Tigray.

Scenarios and Outlook

Gradual Stabilization

If demobilization proceeds and internal TPLF disputes are settled peacefully, Tigray could begin recovery—though this would require federal cooperation and regional diplomacy.

Renewed Civil War

A full breakdown of the Pretoria Agreement and renewed fighting between TPLF factions, or between Tigray and Eritrea, could draw in Sudan, Somalia, and others.

Regional Escalation

Ethiopia's Red Sea ambitions could trigger direct conflict with Eritrea and strain relations with Djibouti and Somalia.

Major humanitarian catastrophe

If peace unravels, aid systems could collapse, triggering famine, disease outbreaks, and mass migration—especially toward Europe. Ethiopia has been a top USAID recipient; any aid withdrawal may spark fresh displacement waves.

Impunity and lack of justice

With no international accountability mechanism and a banned TPLF, survivors may never see justice or redress. Thousands remain traumatized, and unresolved grievances could fuel future instability.

Conclusion

The Tigray conflict stems from Ethiopia's authoritarian past, post-1991 political dynamics, Eritrea-Ethiopia rivalry, and complex internal party fragmentation. The Tigray conflict has shifted from an internal insurgency to a complex regional crisis with lasting humanitarian, political, and economic consequences. Peace remains fragile, with internal divisions, foreign meddling, and a volatile regional environment threatening to unravel progress. International actors must balance accountability with engagement and ensure humanitarian needs are met without enabling further violence.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

The 2022 Pretoria Agreement offered a path toward peace and stability—but its implementation falters. As of mid-2025, disarmament is incomplete, displaced populations remain stranded, political bans threaten reconciliation, and internal TPLF clashes risk renewed violence. The international community—especially the African Union, UN, EU, USA, and UK—continues to push for full implementation of the agreement, respect for human rights, humanitarian access, and accountability initiatives to prevent further deterioration.

References:

Africa: At AU Summit, Tigray Demands Full Implementation of Peace Deal [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://allafrica.com/stories/202502180034.html>>.

At AU summit, Tigray demands full implementation of peace deal [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.voanews.com/a/at-au-summit-tigray-demands-full-implementation-of-peace-deal/7978728.html>>.

Analyzing the Ethiopian Tigray Conflict: Origins, Impact, and Military Implications [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://clashofepics.com/ethiopian-tigray-conflict>>.

Conflict in the Tigray region of Ethiopia [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://lordslibrary.parliament.uk/conflict-in-the-tigray-region-of-ethiopia/>>.

Ethiopia: Eritrean troops' massacre of hundreds of Axum civilians may amount to crime against humanity [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/02/ethiopia-eritrean-troops-massacre-of-hundreds-of-axum-civilians-may-amount-to-crime-against-humanity/>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

- Ethiopia and Eritrea Slide Closer to War amid Tigray Upheaval* [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.ecoi.net/en/document/2124585.html>>.
- Ethiopia fighting threatens return to civil and regional war* [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.ft.com/content/45f056b5-2269-4442-a1ff-9bc5ab662318>>.
- Eritrean forces still active in Tigray* [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/eritrea>>.
- Ethiopia Offers Airline Stake to Somaliland for Sea Access* [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-01/ethiopia-signs-deal-with-somaliland-for-access-to-red-sea>>.
- Ethiopia Tigray crisis* [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.msf.org/ethiopia-tigray-conflict>>.
- Ethiopia's unfinished peace deal leaves hundreds of thousands of ex-fighters in limbo* [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2023/11/02/ethiopias-unfinished-peace-deal-leaves-ex-fighters-in-limbo>>.
- Ethiopia's unfinished peace deal leaves hundreds of thousands of ex-fighters in limbo* [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2023/11/02/ethiopias-unfinished-peace-deal-leaves-ex-fighters-in-limbo>>.
- HIV soars after a deadly war in Ethiopia's Tigray. Trump's aid cuts aren't helping* [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://apnews.com/article/ethiopia-hiv-aids-tigray-war-health-usaid-8c3275003f6894aa943cd81dacdf18cd>>.
- I Always Remember That Day* [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.hrw.org/report/2021/11/09/i-always->

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

remember-day/access-services-survivors-gender-based-violence-ethiopias>.

Landlocked Nation Desperately Seeking Beachfront Property [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2024-01-03/ethiopia-somaliland-red-sea-port-agreement-is-not-what-the-world-needs>>.

Mass rape, forced pregnancy and sexual torture in Tigray amount to crimes against humanity – report [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.theguardian.com/global-development/2025/jul/31/mass-rape-forced-pregnancy-sexual-torture-in-tigray-ethiopian-eritrean-forces-crimes-against-humanity-report>>.

Rising tension as Ethiopia and Sudan deadlocked on border dispute [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/2/1/rising-tension-ethiopia-sudan-deadlocked-border-dispute-fashaga>>.

Rusted screws, metal spikes and plastic rubbish: the horrific sexual violence used against Tigray's women [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.theguardian.com/global-development/2025/jun/30/sexual-violence-tigray-women-abuse-gang-rape-ethiopia-eritrea>>.

The Pretoria Agreement for Tigray: One Year After [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://hoa.boell.org/en/2023/11/01/pretoria-agreement-tigray-one-year-after>>.

The Stakes in the Ethiopia-Somaliland Deal [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia-somaliland/stakes-ethiopia-somaliland-deal>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-07>

Tigray: Emergency Food Security Assessment [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.wfp.org/publications/tigray-emergency-food-security-assessment>>.

Tigray conflict: What do we know about drone strikes in Ethiopia? [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.bbc.com/news/60045176>>.

Tigray party says ban threatens Ethiopia peace deal [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.bbc.com/news/articles/czxykqdlkego>>.

Turning the Pretoria Deal into Lasting Peace in Ethiopia [online], [cit. 02/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/turning-pretoria-deal-lasting-peace-ethiopia>>.

We Will Erase You from This Land [online], [cit. 03/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.hrw.org/report/2022/04/06/we-will-erase-you-land/crimes-against-humanity-and-ethnic-cleansing-ethiopias>>.

Will Ethiopia and Eritrea be dragged into Sudan's complex war? [online], [cit. 04/08/2025]. Available on the Internet: <<https://www.aljazeera.com/amp/news/2023/5/6/will-ethiopia-and-eritrea-be-dragged-into-sudans-complex-war>>.

Samoderžavie v 21. storočí?: Kontinuita ruského mocenského pôsobenia

*Marián Gladiš*¹

The paper explores how the Russian Federation uses patriotism and the ideology of the 'Russian World' to justify its domestic authoritarianism and foreign interventions, whereby under Vladimir Putin, the Orthodox Church serves as a spiritual pillar of Russian identity and supports the regime's geopolitical ambitions. These ideological tools promote traditional values while targeting perceived decadence of the West, creating a powerful narrative for influence in the world and mostly in Eastern Europe.

Úvod

Predkladaný príspevok skúma, ako Ruská federácia pod vedením Vladimíra Putina redefinovala svoju národnú identitu a zahraničnú politiku prostredníctvom ideologických a symbolických naratívov. Dôležitým prvkom tohto procesu je úzke spojenectvo medzi Ruskom a ruskou pravoslávnu cirkvou, ktorá legitimizuje domácu autoritu a vonkajšie intervencie prostredníctvom tradicionalistickej a civilizačnej rétoriky. Príspevok tiež skúma koncepty autokracie, patriotizmu a „ruského sveta“ (русский мир – *russkij mir*) ako kľúčové ideologické piliere pri formovaní domácej kontroly a hybridného vplyvu Ruska v Európe, ktorého cieľom je destabilizovať protivníka bez nutnosti otvoreného vojenského konfliktu.

Cieľom výskumu je poukázať – prostredníctvom politickej analýzy – na oblasti a nástroje mocenského pôsobenia Ruska v Európe. Na ilustráciu mnohotvárných nástrojov používaných na propagáciu naratívu o jednotnom ruskom civilizačnom priestore využívame aj prípadové štúdie z krajín Balkánu či Poľska. Analýza vychádza z konceptov hybridného, vplyvového a informačného pôsobenia, ktoré umožňujú interpretovať prepojenie medzi ideológiou, štátnou mocou

---

¹ Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

a nástrojmi vonkajšieho vplyvu. Súčasťou analytického rámca je aj komparatívno-historický prístup zameraný na identifikáciu ideových paralel a rozdielov medzi cárskym, sovietskym a súčasným ruským režimom, najmä v oblasti legitimizácie moci a zahraničnopolitických naratívov.

Metodologicky príspevok využíva kvalitatívnu obsahovú a diskurzívnu analýzu vybraných prípadových štúdií, ktoré ilustrujú spôsoby šírenia a operacionalizácie ruských naratívov v európskom priestore. Príspevok sa zameriava najmä na ideologické a komunikačné nástroje ruského vplyvu v európskom priestore, pričom ostatné dimenzie (ekonomické a vojenské) sú analyzované len v rozsahu ich vzťahu k týmto nástrojom.

Aktuálnosť témy len potvrdzuje jej dôležitosť. Možné je to vidieť najmä v rámci prebiehajúceho vojnového konfliktu na Ukrajine, ktorú začala Ruská federácia 24. februára 2022. Na príklade agresie u našich východných susedov pozorujeme rozsah ruského hybridného pôsobenia, ktorý sa formoval už od roku 2014 – kde propagandistická komunikácia a dezinformačné naratívy, v rámci ktorých bolo ukrajinské vedenie a časť obyvateľstva označované za „fašistov“, pričom sa zároveň šírili tvrdenia o údajnom systematickom prenasledovaní a zabíjaní etnických Rusov na Donbase – ovplyvňuje mienku o Ukrajine a jej ľuďoch nielen medzi ruským obyvateľstvom, ale aj v štátoch Európy, najmä východnej a juhovýchodnej. Príspevok sa zameriava aj na analýzu ideologických, politických a ekonomických nástrojov, ktoré súčasné Rusko využíva na legitimáciu svojej autority.

Historická a ideologická analógia

Vladimír Putin ako prezident Ruskej federácie má v štáte najvyššiu autoritu, istú formu kultu osobnosti a vplyv nielen nad svetskou, ale aj nad duchovnou mocou. Jeho politické idey sa v mnohom inšpirovali predošlými režimami, čo umocňuje jeho kontrolu nad obyvateľstvom a vytvára víziu silného národa.

Na porozumenie tomu, že politika V. Putina nie je možné redukovat len na osobnostný faktor či aktuálnu politickú rétoriku, ale že môže nadväzovať na dlhodobejšie historické a ideové tradície ruského štátu, je potrebné analyzovať aj formovanie ruského imperializmu v jeho raných dejinných etapách. V tomto kontexte sa ako relevantné ukazuje sledovanie vývoja idey silného, autonómneho a voči Západu vymedzeného štátu, ktorá sa v rôznych obdobiach ruských dejín premietala do politickej ideológie a seba percepce moci.

Expanzia ruského štátu má dlhodobé historické korene, ktoré sa spájajú s obdobím Ivana IV. (Hrozného), keď došlo k rozšíreniu moskovského štátu smerom na východ a začatiu dobývania Sibíri. Ďalšia etapa expanzie je spájaná s Petrom I. (Veľkým), ktorý prostredníctvom severných vojen získal prístup k Baltskému moru a orientoval Rusko bližšie k európskemu geopolitickému priestoru. (Burbank, 2007) V období Kataríny II. (Veľkej) a neskoršieho vývoja v rámci cárskej a následne imperiálnej Ruskej ríše došlo k ďalšiemu územnému rozšíreniu o oblasti dnešnej Ukrajiny, Bieloruska, Poľska, Kaukazu a strednej Ázie. (Brzezinski, 1997)

S rozširovaním územia sa v niektorých obdobiach spájali aj integračné a asimilačné politiky, ktoré možno v časti odbornej literatúry interpretovať ako formy rusifikácie. Tie sa prejavovali najmä snahou o posilnenie ruského jazyka v administratíve a školstve, ako aj o postupné zjednocovanie kultúrneho a inštitucionálneho priestoru impéria. Intenzita týchto procesov sa však líšila podľa regiónov a historických období.

Pravoslávie, samodržavie a vlasť predstavovali kľúčové ideologické piliere cárskeho Ruska, ktoré boli formulované v rámci tzv. Teórie oficiálnej národnosti (rus. *Теория официальной народности*). Táto doktrína slúžila ako štátna ideologická koncepcia legitimizujúca monarchický systém a zdôrazňujúca úzke prepojenie pravoslávnej viery, autokratickej moci cára a lojality k vlasti ako základov štátnej stability a identity – koncept zaviedol minister školstva Sergej Uvarov,

(Chamberlaine, 2019) pričom vzdelanosť v duchu „pravoslávia – samoderžavia – národnosti/vlasti“ mala zaručiť, že sa medzi mládežou budú šíriť „správne predstavy o svete“, teda že dôjde k jej indoktrinácii. Odzrkadlilo sa to na ďalších generáciách Rusov (v cárskom Rusku), ktorí verili, že Západ (v zmysle Európa) je dekadentný a jediným východiskom je zotrvanie v ruských tradičných hodnotách, s postupným rozširovaním daného naratívu na získaných územiach.

Svoju moc uplatňovalo Rusko už v tomto období nie iba formou rusifikácie obyvateľstva na dobytých územiach, ale aj prostredníctvom pravoslávnej cirkvi. Viditeľné to bolo najmä na Balkáne, ktorý bol v tom čase súčasťou Osmanskej ríše. Cárské Rusko vystupovalo ako „ochranca“ pravoslávnych Srbov, Bulharov, Grékov a Rumunov, podporovalo ich povstania proti Osmanom a snažilo sa politicky ovplyvňovať štátne útvary na juhu Európy. Pravoslávna cirkev zohrávala významnú úlohu v rámci kultúrno-náboženského pôsobenia cárskeho Ruska na Balkáne, pričom prostredníctvom náboženskej solidarity a civilizačnej blízkosti prispievala k posilňovaniu jeho politického a kultúrneho vplyvu v regióne.

Pád cárskeho Ruska v dôsledku Októbrovej revolúcie v roku 1917 a následná občianska vojna zrušili všetky formy absolutizmu a cárizmu. Vládu prevzali bolševici, pričom heslo „pravoslávie, samoderžavie, národnosť/vlast“ prestalo existovať, keďže reprezentovalo bývalý režim.

Hoci sa formy výkonu moci v sovietskom období navonok výrazne odlišovali od cárskeho režimu, môžeme v nich ideologickú analógiu v spôsobe legitimizácie a centralizácie štátnej authority. (Trenin, 2001) Koncept samoderžavia možno v tomto zmysle chápať ako historickú formu personifikovanej moci, ktorá bola v sovietskom období nahradená silne centralizovaným politickým systémom a kultom osobnosti (najmä v obdobiach vedenia V. I. Lenina a I. V. Stalina).

Úloha pravoslávnej cirkvi bola v ranom sovietskom období výrazne potlačená, pričom neskôr dochádzalo k jej čiastočne kontrolovanému a obmedzenému fungovaniu (Freeze, 2017). Z hľadiska ideologickej dimenzie sa dôraz presunul od náboženskej identity k konštrukcii sovietskej identity, založenej na triednom princípe a komunistickej ideológii.

V tomto kontexte možno rozlišovať medzi procesmi sovietizácie a rusifikácie. Sovietizácia predstavovala zavádzanie sovietskeho politického, ekonomického a ideologického modelu do podriadených alebo spriaznených štátov, zatiaľ čo rusifikácia sa prejavovala predovšetkým posilňovaním ruského jazyka, kultúrnych vzorcov a personálneho vplyvu Rusov v administratíve a verejnom priestore. Tieto procesy však mali odlišnú povahu a intenzitu v porovnaní s imperiálnym obdobím a ich interpretácia v zmysle priamej kontinuity je predmetom diskusie v odbornej literatúre.

Patriotizmus a obrana vlasti boli v sovietskej ideológii prepojené s konceptom triedneho boja, pričom dôraz sa presúval od cárskeho chápania národa k sovietskej politickej identite. V rámci propagandistickej politiky dochádzalo k selektívnej reinterpretácii vybraných historických období a osobností ruských dejín, pričom v tomto kontexte boli niektoré postavy predrevolučného obdobia, napríklad Alexander Nevský alebo Ivan IV. (Hrozný), využívané ako symboly obrany štátu a centralizovanej moci, pričom ich obraz bol prispôbovaný potrebám sovietskej ideologickej legitímácie.

Opornými bodmi boli podpora ruštiny ako zjednocujúceho jazyka sovietskych národov, zavádzanie ruskej kultúry a dejín do školstva, masových médií a armády a v niektorých zväzových republikách ZSSR dokonca dochádzalo k potláčaniu národných kultúr a identít – v Pobaltí, na Ukrajine alebo Kaukaze, a to aj formou umelo vyvolaného hladomoru či nútených presunov obyvateľstva. Rozdiel oproti cárskemu Rusku bol v tom, že sovietsky vplyv sa uplatňoval aj v štátoch východného (Dostál a Knippenberg, 2013, s. 197–219) bloku,

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

v ktorých podľa *Petra Dostála* a *Hansa Knippenberga* dochádzalo skôr k postupnému presadzovaniu sovietskeho politicko-kultúrneho modelu, sprevádzanému prvkami rusifikácie, najmä prostredníctvom literatúry, médií a šírenia sovietskej estetiky a ideológie, avšak nie v takej intenzite ako v samotnom Sovietskom zväze.

Istá forma „vplyvu sa aplikovala v satelitných štátoch tzv. východného bloku napríklad prostredníctvom prekladov ruských diel a ich povinné čítanie a štúdium v školách socialistických krajín. Divadlá inscenovali vlastenecké a socialistické hry, organizovali sa výstavy úspechov sovietskeho (socialistického) priemyslu, vedy a kultúry po celej východnej Európe, stavali sa monumenty a sochy exponentom moci, Vládnuce komunistické elity využívali propagandistické plagáty a ďalšie komunikačné nástroje na legitimizáciu režimu, mobilizáciu obyvateľstva a šírenie ideologických naratívov, ktoré zdôrazňovali konflikt medzi socialistickým a kapitalistickým blokom.

Tieto a iné príklady ukazujú „zakorenenie“ mocenského pôsobenia Ruska v štátoch východnej Európy v druhej polovici 20. storočia. Súčasná Ruská federácia býva v odbornej diskusii často interpretovaná ako čiastočný pokračovateľ ideových a mocensko-politických tradícií predchádzajúcich ruských štátnych útvarov. Isté náznaky kontinuity možno sledovať najmä v pretrvávaní geopolitických ambícií, centralizovaného chápania moci a snahy udržiavať sféru vplyvu v susedných regiónoch.. Môžeme preto konštatovať, že strategické ciele Ruska vykazujú v dlhodobom horizonte istú mieru „kontinuity“, hoci nástroje, praktiky a spôsoby ich presadzovania sa v jednotlivých historických obdobiach výrazne menili.

Vladimír Putin a Rusko

V. Putin sa od nástupu do funkcie prezidenta Ruskej federácie začal postupne premieňať Rusko z krajiny, ktorá prechádzala demokratickou tranzíciou, na neliberálnu demokraciu so silným odkazom na éru hegemonie Sovietskeho zväzu. Heslo *teórie oficiálnej*

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

národnosti opäť nabralo na sile, keď veľmi blízky vzťah V. Putina a ortodoxnej cirkvi viedol k posilneniu vnútroštátnej politiky. Ruská pravoslávna cirkev sa od 90. rokov postupne prepojila so štátom. Za Putina sa stala oficiálnym duchovným pilierom ruskej identity a často legitimizuje štátne rozhodnutia – vojny, zákony aj represie.

Ruská pravoslávna cirkev podporovala anexiu Krymu a inváziu na Ukrajinu; hovorí o „duchovnej jednote ruského sveta“. Pravoslávie sa prezentuje ako obranca tradičných hodnôt proti „dekadentnému Západu“ – podporuje pravoslávne diecézy a katedrály v balkánskych a stredoeurópskych krajinách, poskytuje finančnú a symbolickú podporu na propagáciu „duchovnej jednoty Slovanov“. (Szabaciuk, 2022, s. 1-3)

Idea samoderžavia sa v terajšom Rusku prejavuje v modifikovanej podobe, pričom aj v súčasnosti možno pozorovať analógiu s historickými tradíciami centralizovanej a personifikovanej štátnej moci. V terajšej podobe však znamená centralizovanú, autoritársku moc v rukách prezidenta. V. Putin je stelesnením „silného vodcu“, ktorý zabezpečuje poriadok a jednotu národa, čo sa začalo už porazením Čečenska a opätovným postavením Ruskej federácie na svetové priečky. Aktívna je aj historická rétorika o obrane Ruska pred vonkajším ohrozením a vnútornou zradou.

Hoci podľa ústavného zriadenia zostáva Ruská federácia republikou, postavenie prezidenta sa v praxi vyznačuje mimoriadne silnou koncentráciou moci, pričom politické elity jeho vládu do značnej miery legitimizujú a podporujú. Kult osobnosti okolo Vladimira Putina sa formoval jednak spontánne, v nadväznosti na obraz rozhodného a asertívneho lídra v počiatočnej fáze jeho pôsobenia, jednak cielene prostredníctvom vlasteneckej výchovy a systematickej mediálnej prezentácie. Rozsah prezidentskej moci ilustruje aj ústavná reforma z roku 2020, ktorá mu umožnila opätovne kandidovať a potenciálne zotrvať vo funkcii až do roku 2036.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

Národnosťou (vlasťou) sa v podmienkach súčasného Ruska berie neustále zdôrazňovanie historicky významných udalostí ako Veľká vlastenecká vojna (1941 – 1945), ktoré sú interpretované ako dôkaz morálnej prevahy Ruska. Vlasť je chápaná nielen ako územie Ruskej federácie, ale ako celý „ruský svet“ – teda vrátane území s po rusky hovoriacim obyvateľstvom (na Ukrajine, v Bielorusku, Moldavsku, severnom Kazachstane a pod.), na ktoré si Rusko robí historický, ale aj etnický a kultúrny nárok.

Vysokopostavení ruskí predstavitelia Putinov naratív nielen podporujú, ale ho do značnej miery aj internalizovali a reprodujú, pričom jeho hlavné smerovanie nie je orientované na Európu. Mediálne najvýraznejším predstaviteľom tejto rétoriky je bývalý prezident a predseda vlády Dmitrij Medvedev, ktorý je známy svojimi ostro nacionalistickými, miestami až xenofóbnymi vyjadreniami, a to nielen vo vzťahu k Ukrajine – príkladom je jeho príspevok z roku 2022 na sociálnej sieti VKontakte, v ktorom označil Kazachstan za umelý štát; zároveň tvrdil, že jeho územie bolo pôvodne obývané Rusmi a že v dôsledku presídľovacích procesov došlo podľa neho ku „genocíde“ ruského obyvateľstva. Súčasne naznačil, že bez prítomnosti Ruska alebo Rusov v krajine nebude možné nastoliť poriadok. (Sorbelli, 2022) Podobné prejavy revizionistickej a paternalistickej rétoriky boli vo verejnom priestore zaznamenané aj vo vzťahu k Uzbekistanu. V roku 2023 ruský historik *Michail Smolin* v televízii NTV vyhlásil, že uzbeký národ pred boľševickou revolúciou neexistoval. Už mesiac predtým, v decembri 2022, ruský spisovateľ a politik Zachar Prilepin na tlačovej konferencii v Moskve uviedol, že Rusko by malo anektovať Uzbekistan, pričom to odôvodnil prítomnosťou približne dvoch miliónov uzbekých občanov na území Ruskej federácie. Na tieto výroky reagoval uzbeký senát prijatím zákona o „nežiaducich cudzincoch“, ktorý umožňuje uložiť až päťročný zákaz vstupu osobám, ktoré verejnými vyhláseniami alebo konaním urážajú česť, dôstojnosť, históriu Uzbekistanu alebo jeho obyvateľov. (Pannier, 2024)

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

Uvedené udalosti zároveň naznačujú vysokú mieru personalizácie moci v súčasnom Rusku. V konečnom dôsledku sa totiž ukazuje, že bez ohľadu na formálne postavenie jednotlivca v štátnej hierarchii majú zásadnú politickú váhu predovšetkým vyjadrenia prezidenta Vladimira Putina, ktorého stanoviská sú v ruskom mocenskom systéme vnímané ako rozhodujúce a smerodajné.

Hybridné pôsobenie mimo hraníc Ruska

Rozpad Sovietskeho zväzu viedol k výraznému oslabeniu ruského vplyvu tak v štátoch bývalého východného bloku, ako aj v nástupníckych republikách ZSSR. Ruská federácia sa následne usilovala o obnovu svojho geopolitického postavenia prostredníctvom budovania a udržiavania politických a ekonomických väzieb, ktoré v niektorých prípadoch vytvárali alebo prehľbovali závislosť jednotlivých štátov od Ruska. O parciálnom úspechu tohto plánu svedčí skutočnosť, že v niektorých štátoch bývalého východného bloku pretrvávajú naratívy spájajúce Rusko s rolou ochrancu viery, tradičných hodnôt a kultúrnej identity, ako aj s ideou slovanskej vzájomnosti a „bratského“ spolunažívania.

Mocenské pôsobenie Ruska v Európe sa v súčasnosti udržiava najmä prostredníctvom ekonomických väzieb a historicky vytvorených závislostí, avšak v dôsledku ruskej agresie proti Ukrajine došlo k ich výraznému oslabeniu a postupnej redukcii. V rámci Európy je už len zopár štátov, ktoré sú ekonomicky závislé od ruských energetických surovín. V rámci propagandistických diskurzov sa zároveň aktívne presadzujú naratívy zdôrazňujúce údajne najnižšiu cenu ruských energetických surovín na trhu a ich prezentovanú nevyhnutnosť pre hospodárske fungovanie jednotlivých štátov. Ďalšími prostriedkami ruského vplyvu sú napríklad organizovanie festivalov, pietnych udalostí, vojenských a historických osláv a pod. – Akcie tohto typu sú spravidla organizované alebo podporované politickými subjektmi a aktérmi s proruskou orientáciou, ktorí na nich často prezentujú

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

naratívy o historickej „misií“ Ruska ako ochrancu Slovanov a obrancu kresťanstva (Giles, 2016).

Proruskí politici a strany predstavujú výrazný činiteľ vplyvu Ruska v zahraničí. V krajinách ako Srbsko, Bosna a Hercegovina, Slovensko, Bulharsko či Česko pôsobia viaceré proruské strany a politici, ktorí používajú rétoriku o bratskom národe a ochrane kresťanských či pravoslávnych hodnôt. Propagandistické médiá a dezinformačná scéna (*Sputnik, Russia Today, Hlavné správy, TV Slovan* a pod.) cielene šíria naratívy o slovanskej jednote proti údajnej západnej dekadencii. Najzložitejšia situácia je v tomto ohľade najmä v Srbsku, Bulharsku a krajinách V4 (s výnimkou Poľska). Trendom býva rovnako financovanie a podpora rôznych neštátnych skupín s cieľom osloviť čo najväčšiu časť spoločnosti: motorkárske skupiny (napríklad *Noční vlci* či *Brat za brata*), historické spolky a paramilitantné skupiny v balkánskych štátoch a východnej Európe vplývajú na čoraz mladšie skupiny obyvateľstva, čo spôsobuje nedôveru v demokraciu a jej štruktúry už u mladých ľudí.

Najrelevantnejšie je sledovať ruské hybridné pôsobenie na príkladoch štátov bývalého východného bloku, ktoré majú najväčšiu tendenciu podliehať ruskému vplyvu. Príkladom je Moldavsko, konkrétne región Podnesterska, kde Rusko dlhodobo udržiava svoj vplyv prostredníctvom podpory separatistických štruktúr, hoci tento región formálne neuznalo ako nezávislý štát. Ruská federácia zároveň na jeho území udržiava vojenský kontingent s približne 1 500 príslušníkmi (Putin, 2007), a to aj napriek opakovaným výzvam Moldavska a medzinárodných organizácií vrátane OSN na jeho stiahnutie (United Nations, 2018). V Moldavsku je silná proruská politická scéna, ktorá šíri naratívy „ruského sveta“ prostredníctvom miestnych médií a cirkvi – pričom sú tieto myšlienky silnejšie najmä v separatistickom regióne: v Podnestersku je zároveň ruština oficiálnym jazykom, používa sa ruský rubel a vzdelávacie osnovy kopírujú ruský systém. Aj keď Rusko oficiálne nepodporuje suverénny štát

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

Podnestersko, miestna mediálna scéna prostredníctvom proruských televízií a portálov šíri myšlienky proti EÚ, NATO a dokonca proti domácej moldavskej vláde, spravidla s prokresťanskou, nacionalistickou a tradicionalistickou rétorikou.

Ďalšími štátmi pod stálym ruským vplyvom sú balkánske krajiny, najmä Srbsko, Bosna a Hercegovina (kvôli srbskej menšine) a Bulharsko, v ktorom je zároveň aj najväčšie zastúpenie ortodoxnej cirkvi v regióne. Rusko má v tomto regióne silný politický vplyv a jeho dosah na politické štruktúry dokáže v značnej miere destabilizovať spoločnosť. Možno je to vidieť na príklade Bosny a Hercegoviny (BaH), kde Putinovo Rusko silne podporuje Republiku a jej lídra Milorada Dodika. Ten pravidelne navštevuje Moskvu, obhajuje proruské postoje a vyzýva na odtrhnutie sa od BaH a pripojenie Republiky srbskej k susednému Srbsku, čím pohrozil napríklad v roku 2020 a volal po vyhlásení referenda (Fella, 2025).

V súvislosti so Srbskom: Ruská federácia má v štáte dlhodobo veľmi silné postavenie, ktoré je založené na významnej ekonomickej závislosti, kde ruský Gazprom vlastní väčšinový podiel v srbskej ropnej spoločnosti NIS; politickej závislosti so silnými väzbami prezidenta Aleksandara Vučiča s Vladimírom Putinom a nábožensko-historickej závislosti. V minulosti zohralo Rusko významnú úlohu v konfliktoch medzi Osmanskou ríšou a juhoslovanskými národmi, keď sa prezentovalo ako ochranca pravoslávnych Slovanov, čo prispelo k jeho dlhodobému vplyvu v regióne Balkánu. V súčasnom kontexte Rusko podporuje srbské stanovisko k otázke Kosova a jeho neuznania ako nezávislého štátu. Zároveň opakovane pripomína svoj nesúhlas s bombardovaním Srbska (vtedajšej Juhoslávie) vojskami NATO v roku 1999, čím posilňuje vlastný naratív o kritike západných intervencií a nepriamo udržiava historicky podmienené napätie vo vzťahu k Severoatlantickej aliancii.

Tieto tvrdenia podporuje nezávislý výskum z roku 2019 podľa ktorého 60,7 % obyvateľov bolo za spojenectvo s Ruskom a iba 47,1 %

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

podporovalo vstup krajiny do EÚ; vstup Srbska do NATO, podporilo iba 8,9 % opýtaných (Djokić, 2020). Po začiatku vojny na Ukrajine došlo k zmene týchto ukazovateľov, avšak z hľadiska dlhodobých trendov zostáva ruský vplyv v niektorých oblastiach stále prítomný spolu s negatívnym postom integrácie do západných štruktúr.

Podľa prieskumu, ktorý realizovali Lidington Research a Inštitút pre európske štúdie v roku 2025, je až 73 % Srbov proti členstvu v Severoatlantickej aliancii a 60 % obyvateľov by preferovalo skôr členstvo v BRICS než v Európskej únii (Rakic, 2025). Nálady v spoločnosti ovplyvňuje prezidentská Strana pokroku, ktorá svojou rétorikou a politickým pôsobením prispieva k ďalšej polarizácii už aj tak názorovo rozdelenej spoločnosti. Obdobné je to aj v ďalších štátoch regiónu ako v Bulharsku či Čiernej Hore, avšak v nich je vplyv Ruska menší ako v už spomínaných krajinách, a to vďaka proeurópskej politike vládnych strán.

Čoraz výraznejšie sú v krajinách V4 vnímané politické a spoločenské postoje, ktoré niektorí autori interpretujú ako proruské alebo euroskeptické, pričom ich sila sa prejavuje najmä v Maďarsku a na Slovensku. V Českej republike sa tieto tendencie niekedy spájajú s populistickým hnutím ANO Andreja Babiša, najmä v kontexte debát o politike voči Ukrajine a vzťahu k EÚ (Wax, 2024).

V širšom európskom rámci sa tieto prúdy čiastočne odrážajú aj v existencii politických zoskupení v Európskom parlamente, ako je frakcia Patriots for Europe, ktorá združuje viaceré pravicovo-populistické strany, napríklad VOX, Fidesz či Rassemblement National.

Slovensko sa v niektorých prieskumoch realizovaných organizáciou GLOBSEC umiestnilo medzi krajinami s nižšou mierou odolnosti voči dezinformáciám a hybridným hrozbám. Tradične sa umiestňuje ako druhá najzraniteľnejšia krajina V4 (po Maďarsku) voči ruskej manipulácii. Značné percento obyvateľov vidí Rusko ako „ochrancu tradičných hodnôt“ a preferuje neutralitu pred členstvom v NATO.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

Vyššie 41 % respondentov uviedlo, že by v prípade ohrozenia nebolo ochotných bojovať za svoj štát, zároveň 63 % opýtaných súhlasilo so zvyšovaním výdavkov na obranu; pokiaľ ide o informačné zdroje, iba približne 20 % respondentov sa spolieha na mainstreamové spravodajstvo ako primárny zdroj informácií o aktuálnom dianí, zatiaľ čo približne štvrtina uvádza, že sa viac orientuje na informácie získané od rodiny a priateľov než na oficiálne mediálne zdroje (Hajdu a kol., 2025). Tieto dáta hodnotíme ako alarmujúce, pretože odhaľujú, že významná časť Slovákov neverí relevantným mienkotvorným médiám a miesto toho sa obracia na alternatívne zdroje informácií, často s konšpiračným a proruským charakterom. Verejnú mienku ovplyvňujú aj postoje aktuálnych koalíčných politických strán, ktoré sú vnímané ako otvorenejšie voči Ruskej federácii. V takomto prostredí môže časť obyvateľstva vykazovať vyššiu mieru vnímavosti voči proruským naratívom, ktoré sa šíria prostredníctvom rôznych informačných kanálov. Slovensko zároveň zostáva v niektorých oblastiach, najmä energetickej, historicky previazané s Ruskom, čo v minulosti prispievalo k určitej miere závislosti na ruských zdrojoch. Táto skutočnosť môže v širšom kontexte ovplyvňovať aj vnímanie a formovanie verejnej diskusie o zahraničnopolitickej orientácii krajiny.

Maďarsko aktuálne „zdieľa“ väčšinu postojov so Slovenskom, napríklad aj vetovaním protiruských sankcií v orgánoch EÚ alebo odmietaním dodávok zbraní brániacej sa Ukrajine, čo obe krajiny pokladajú za „predlžovanie konfliktu“. Premiér Viktor Orbán aktívne vystupuje proti liberálnej demokracii a svoju politiku sa snaží riadiť formou tzv. iliberálnej demokracie, čo je rétorika blízka ruskému diskurzu (Guriev, 2022). Verejný priestor je menej citlivý na prejavy ruského vplyvu a ekonomika je – podobne ako na Slovensku – vo veľkej miere závislá od dodávok energonosičov (ropy, plynu a jadra) z Ruskej federácie.

Najaktuálnejším dôkazom o praktikách ruského mocenského pôsobenia je práve vojnový konflikt na Ukrajine. Konflikt na Ukrajine

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

sa v odbornej literatúre často neinterpretuje ako začínajúci až vo februári 2022, ale jeho korene siahajú do roku 2014. V tom období Rusko využilo vnútropolitickú situáciu na Ukrajine, pričom došlo k anexii Krymského polostrova a k rozvinutiu ozbrojeného konfliktu a hybridných foriem pôsobenia na východe krajiny. Tieto udalosti boli zo strany Ruska rámčované aj konceptom tzv. „ruského sveta“ (*russkij mir*), ktorý ideologicky zdôvodňuje kultúrne, historické a politické väzby na ruskojazyčné obyvateľstvo v postsovietskom priestore. Rusko vedie odvtedy dezinformačné kampane s cieľom vytvoriť nedôveru voči ukrajinskej vláde, Západu, NATO a so zámerom posilniť (pro)ruské tendencie.

V. Putin udržiava rétoriku o neexistencii Ukrajiny, fašizácii štátu či manipulácii krajiny Západom. Ruské „trollie farmy“, ktoré sú v niektorých analýzach spájané so štátnymi alebo na štát napojenými aktérmi, sa v literatúre o hybridných hrozbách opisujú ako nástroj informačného pôsobenia zameraného na šírenie dezinformácií, polarizáciu verejnej debaty a ovplyvňovanie verejnej mienky v rôznych krajinách. Takéto aktivity sú v odborných štúdiách často zasadzované do rámca tzv. informačnej vojny alebo hybridného pôsobenia, pričom ich cieľom môže byť oslabenie spoločenskej súdržnosti a ovplyvnenie politického diskurzu v štátoch vnímaných ako geopoliticky nepriateľských alebo konkurujúcich.

Dlhodobu sa uvádza, že Ruská federácia sa snažila rôznymi formami pôsobenia ovplyvňovať ukrajinský politický a spoločenský priestor, a to aj prostredníctvom podpory politických aktérov s proruskou orientáciou. Zároveň sa v súvislosti s obdobím po roku 2014 poukazuje na ruskú podporu separatistických štruktúr na východe Ukrajiny a na využívanie rôznych foriem tlaku v rámci tzv. hybridného konfliktu – ten zahŕňal okrem vojenských a bezpečnostných prvkov aj kybernetické útoky a operácie zamerané na štátne inštitúcie, kritickú infraštruktúru a mediálne prostredie, ako sú napríklad ministerstvá, energetické zariadenia či finančný sektor (Orzechowski, 2024).

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

Vrcholom prvej vlny hybridných operácií na Ukrajine bola prítomnosť tzv. „zelených mužíkov“ na Kryme v roku 2014, teda neoznačených ozbrojených príslušníkov, ktorí pôsobili na území polostrova v období jeho obsadzovania. Ich príslušnosť k ruským ozbrojeným silám bola zo strany ruského vedenia spočiatku popieraná, pričom Vladimir Putin ju verejne priznal až s odstupom času (Haines, 2016).

Rusko v minulosti využívalo energetické zdroje, najmä zemný plyn, ako nástroj geopolitického pôsobenia voči Európe, čo sa prejavovalo napríklad v sporoch o dodávky a cenové podmienky, a v niektorých európskych politických diskusiách tieto skúsenosti využívajú ako argumentácia buď pre potrebu diverzifikácie energetických zdrojov, alebo naopak v menšej časti politického spektra ako podklad pre obhajobu udržania či obnovy spolupráce s Ruskom.

Záver

Korene ruského imperializmu a civilizačnej nadradenosti dlhého historického vývoja. Na rozdiel od Európy, ktorá v priebehu storočí napredovala tak technicky, ako aj v rámci ľudských práv, zostala v Rusku myšlienka „tradicionalizmu“ aktívna naprieč storočiami. Myšlienky neochoty „dekadentného Západu“ porozumieť „ruským ideálom“ pretrvali aj dlho po tom, čo cárske Rusko prestalo existovať. Táto rétorika a zmýšľanie ostali v spoločnosti hlboko zakorenené, a to až do takej miery, že aj demokratizačný proces v krajine sa skončil skôr, ako sa vlastne stihol začať, a to pre neochotu, ale aj nepripravenosť ľudí na demokratické princípy a spôsoby života.

Ruská federácia v niektorých analytických prístupoch nadväzuje na prvky cárskych aj sovietskych modelov zahraničnopolitického pôsobenia, pričom ich prispôsobuje súčasným podmienkam a využíva najmä hybridné stratégie. Koncept „ruského sveta“ (*russkij mir*) sa v chápe ako rámec, ktorý spája ideologickú analógiu, pravoslávne tradície a dôraz na konzervatívne hodnoty, a zároveň slúži na

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

legitimizáciu kultúrno-politického vplyvu Ruska v postsovietskom priestore a mimo neho. Tento naratív je často analyzovaný aj v kontexte širšieho ruského vplyvu, prostredníctvom ktorých sa Rusko snaží posilňovať svoj kultúrny a ideový dosah v štátoch strednej a východnej Európy, na Balkáne či v kaukazských republikách. V odbornej literatúre sa pritom diskutuje o tom, že takýto vplyv môže mať v niektorých prípadoch potenciál ovplyvňovať vnútropolitické diskusie a polarizáciu spoločností, hoci jeho konkrétne dopady sa líšia podľa jednotlivých krajín a kontextov.

Ruský vplyv v Európe tak predstavuje dlhodobú bezpečnostnú, ideologickú aj geopolitickú výzvu, pri ktorej je potrebné zvýšenie obrany, povedomia, ale aj práce s historickou pamäťou a informáciami.

Politická analýza mocenského pôsobenia Ruskej federácie v štátoch strednej a východnej Európy poukázala na víziu historickej superiority s ideologicko-analogickým odkazom čo potvrdzuje dlhodobé strategické ciele Ruskej federácie v medzinárodných vzťahoch, ktoré majú za následok destabilizáciu regiónov.

Literatúra

- AKIC, S.: More than 50 percent of people in Serbia oppose joining the EU. In: *Serbian Monitor*, 2025. [online]. <<https://www.serbianmonitor.com/en/more-than-50-percent-of-people-in-serbia-oppose-joining-the-eu/>>.
- BRZEZINSKI, Z. *The Grand Chessboard*. New York: Basic Books, 1997. ISBN: 0-465-02725-3.
- BURBANK, Jane et al. *Russian Empire Space, People, Power, 1700–1930*. Bloomington: Indiana University Press, 2007. ISBN: 13: 978-0-253-21911-4.
- DJOKIĆ, A.: The Perspectives of Russia's Soft Power in the Western Balkans Region. In: *RUDN Journal of Political Science*. Vol. 22, No. 2, Január 2020, [online]. Dostupné na internete: <<https://journals.rudn.ru/political-science/issue/view/1323>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

- DOSTÁL, P. – KNIPPENBERG, H.: The “Russification” of ethnic minorities in the USSR. In: *Soviet Geography*. Vol. 20, No. 4, 1979, s. 200. [online], [cit. 19/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/loi/rege17>>.
- FELLA, S.: *Bosnia and Herzegovina: secessionism in the Republika Srpska*. [online], [cit. 21/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10013>>.
- FREEZE, G. *Russian Orthodoxy and Politics in the Putin Era*. [online]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/posts/2017/02/russian-orthodoxy-and-politics-in-the-putin-era>>.
- GILES, K. *Russia's 'New' Tools for Confronting the West: Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power*, 2016. [online] Dostupné na internete: < <https://www.chathamhouse.org/2016/03/russia-new-tools-confronting-west-continuity-and-innovation-moscows-exercise-power>>.
- GURIEV, S. – TREISMAN, D. *Spin Dictators: The Changing Face of Tyranny in the 21st Century*. Princeton: Princeton University Press, 2022. ISBN: 978-0-691-21141-1.
- HAINES, J. R.: *How, Why and When Russia Will Deploy Little Green Men – and Why the US Cannot*. [online], [cit. 21/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.fpri.org/article/2016/03/how-why-and-when-russia-will-deploy-little-green-men-and-why-the-us-cannot>>.
- HAJDU, D. et al.: *GLOBSEC Trends 2025: Ready for a New Era?* [online], [cit. 21/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/what-we-do/publications/globsec-trends-2025-ready-new-era>>.
- CHAMBERLAINE, L.: *Ministry of Darkness: How Sergei Uvarov Created Conservative Modern Russia*. London: Bloomsbury Academic, 2019. ISBN 9781350116689.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

- Munich Security Conference. *Speech by Vladimir Putin (2007)*, 2007. [online] [cit. 21/7/2025]. Dostępne na internecie: <<https://securityconference.org/en/publications/books/selected-key-speeches-volume-i/2000-2009/speech-vladimir-putin-2007/>>
- ORZECZOWSKI, Marcin. Russkiy Mir (Russian World): An Exemplification of All-Russian Nationalism. The Strategy of Neo-Imperial Expansionism of the Russian Federation in Regional and Global Dimensions. In: *Polish Political Science Yearbook*. Vol. 53, No. 3, 2024, s. 28. [online] Dostępne na internecie: <<https://czasopisma.marszalek.com.pl/journals/31/719>>
- PANNIER, B.: *Central Asia in Focus: Uzbek Senate Adopts "Undesirable Foreigner" Law*. [online], [cit. 20/7/2025]. Dostępne na internecie: <<https://caspiantpolicy.org/research/central-asia/central-asia-in-focus-uzbek-senate-adopts-undesirable-foreigner-law>>.
- SORBELLO, P.: *Former Russian President Questions Kazakhstan's Sovereignty*. [online], [cit. 20/7/2025]. Dostępne na internecie: <<https://thediplomat.com/2022/08/former-russian-president-questions-kazakhstans-sovereignty>>.
- SZABACIUK, A.: Patriarch Kirill's Holy War. In: *IEŚ Commentaries*. Vol. 75, No. 563, March 2022, s. 1 – 3. [online], [cit. 20/7/2025]. Dostępne na internecie: <<https://ies.lublin.pl/en/comments/patriarch-kirills-holy-war/>>.
- TRENIN, D. *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*. Moskwa: Carnegie Moscow Center, 2001. ISBN: 5-89520-048-6.
- UNITED NATIONS: *Resolution adopted by the General Assembly on 22 June 2018*. [online], [cit. 21/7/2025]. Dostępne na internecie: <<https://docs.un.org/en/A/RES/72/282>>.

<https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4-08>

WAX, E. *Patriots for Europe becomes EU parliament's 3rd-largest group, picks Jordan Bardella as president*, 2024. [online] [cit 21/7/2025]
Dostupné na internete: <
<https://www.politico.eu/article/patriots-for-europe-jordan-bardella-viktor-orban-marine-le-pen/>>.

Názov: **IMAGINE: Vízia mieru v rozdelenom svete**

Editori: **Mária Denciová
Lívia Jánošíková
Sergej Sinicyn**

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
vo Vydavateľstve ŠafárikPress

Miesto vydania: Košice
Rok vydania: 2026

Počet strán: 123
Rozsah: 6,06 AH
Vydanie: prvé

Účelová publikácia, nepredajná.

DOI: <https://doi.org/10.33542/IMA-0534-4>

ISBN 978-80-574-0534-4 (e-publikácia)